

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Historický ústav

Učitelství historie pro střední školy

**Redislokace československého zbrojního průmyslu na Moravu a Slovensko
v období let 1936-1938**

Magisterská diplomová práce

Bc. Radomír Zavadil

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D.

Brno 2018

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl veškerou použitou literaturu a prameny.

Datum: 4. června 2018

.....

Bc. Radomír Zavadil

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval zejména vedoucímu mé diplomové práce, panu Mgr. Tomáši Dvořákovi, Ph.D., za jeho rady a cenné připomínky. Současně bych rád poděkoval všem zaměstnancům archivů, kteří mi byli nápomocni při výběru a studiu archivních materiálů.

Anotace

V předkládané diplomové práci bude pojednána nutnost přesunu zbrojního průmyslu z Čech do bezpečných oblastí Moravy a Slovenska, vyvolaná politickou situací ve střední Evropě v druhé polovině 30. let dvacátého století. V souvislosti s přesunem zbrojních podniků byla řešena problematika legislativní, ekonomická a logistická, na kterou byly nuceny státní orgány adekvátně reagovat. Následující část práce metodou komparace s částí první demonstruje přesun zbrojního výrobního programu závodu České zbrojovky, a.s. Praha ze Strakonice do nového pobočného závodu v Uherském Brodě.

Annotation

This diploma thesis will deal with the necessity to move the arms industry from Bohemia to the safe areas of Moravia and Slovakia caused by the political situation in Central Europe in the second half of the 1930s. In connection with the transfer of arms companies, the legislative, economic and logistical issues were solved, to which the state authorities had to respond adequately. The following part of the work by the comparison method with the first part demonstrates the transfer of the arms production programme of Česká zbrojovka, a. s. Prague from Strakonice to a new branch in Uherský Brod.

Klíčová slova:

redislokace, přesun, zbrojní výroba, obrana, armáda, zákon, finance, Ministerstvo národní obrany, Nejvyšší rada obrany státu, pobočný závod, Česká zbrojovka, a.s. Praha

Keywords:

relocation, transfer, arms production, defense, army, law, finance, Ministry of National Defense, Supreme Council of State Defense, subsidiary plant, Česká zbrojovka, a.s. Prague

Obsah

Úvod	8
1 Československý zbrojní průmysl v meziválečném Československu	13
1.1 Zbrojní průmysl v počátcích československého státu	13
1.2 Vývoj československého zbrojního průmyslu v letech 1918-1938	16
2 Vztahy mezi zástupci československého zbrojního průmyslu a státem	28
2.1 Československý zbrojní průmysl a Ministerstvo národní obrany	28
3 Vliv vojensko-politické situace v Evropě v letech 1932-1935 na vojenskou připravenost a redislokaci zbrojního průmyslu v Československu	30
3.1 Politická a vojenská situace v Evropě v letech 1932-1935	30
4 Opatření Československého státu k zajištění obrany země v letech 1932-1938	33
4.1 Zákon o obraně státu	33
4.2 Podniky důležité pro obranu státu	33
4.3 Zajištění finančních prostředků na výzbrojní program československé armády	34
5 Redislokace podniků důležitých pro obranu státu v druhé polovině 20. let dvacátého století	39
5.1 Přesun části výrobních kapacit Škodových závodů z Plzně do Dubnice nad Váhom	40
5.2 Vybudování nového muničního závodu a přemístění části zbrojní výroby Československé zbrojovky a.s. v Brně do Povážské Bystrice	44
5.3 Zhodnocení první fáze přesunu zbrojní výroby z ohrožených oblastí státu	46
6 Zřízení Nejvyšší rady obrany státu jako koordinačního orgánu řídicího přípravy na obranu země	48
6.1 Zřízení Nejvyšší rady obrany státu v roce 1933	48
6.2 Činnost Nejvyšší rady obrany státu v letech 1934-1935	52
6.3 Činnost Nejvyšší rady obrany státu v letech 1936-1938a její podíl na uskutečňování přesunu zbrojního průmyslu	53
7 Redislokace zbrojního průmyslu důležitého pro obranu státu na základě rozhodnutí Nejvyšší rady obrany státu	56

7.1 Redislokace zbrojních kapacit zajišťujících výrobu ručních zbraní.....	56
7.2 Přesun a navýšení kapacit leteckého průmyslu	58
7.3 Zajištění produkce střeliva mozaikovou výrobou a vybudování nových výrobních kapacit firmy Továrna na střelivo dříve Sellier & Bellot	65
7.4 Výstavba závodu S ² na výrobu výbušnin a střelného prachu společnosti Explosia v Sučanech.....	67
7.5 Budování nových vojenských továren na východní Moravě a na západním Slovensku	69
7.6 Příprava na chemickou válku a vybudování speciální chemické výroby v Žilině a v Lelovecké dolině u Zemianských Kostol'an	71
7.7 Úvahy související s přesunem automobilového průmyslu	73
8 Anšlus Rakouska a jeho vliv na redislokaci československého zbrojního průmyslu	75
9 Česká zbrojovka a.s. v Praze a přemístění výroby leteckých kulometů do nového závodu v Uherském Brodě.....	77
9.1 Historie České zbrojovky a.s. v Praze	77
9.2 Příprava přesunu zbrojní výroby České zbrojovky a.s. v Praze ze závodu ve Strakoncích	81
9.3 Výběr lokality vhodné k výstavbě nového závodu České zbrojovky a.s. v Praze	86
9.4 Financování výstavby a problematika legislativy nového závodu České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě	88
9.5 Výstavba nového závodu České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě	92
9.5.1 Projektová příprava	92
9.5.2 Výstavba závodu	93
9.6 Zahájení výroby v novém závodě České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě a jeho výrobní program v letech 1937-1939	96
9.7 Legislativní a finanční řešení zřízení nového závodu České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě prostřednictvím zasedání Nejvyšší rady obrany státu	98
9.8 Nový pobočný závod České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě souhrnně.....	104
Závěr.....	107
10. Didaktická část diplomové práce	112

10.1 Projektová výuka ve vyučování dějepisu	112
10.2 Didaktický projekt	115
10.3 Charakteristika projektu	115
10.4 Fáze přípravy didaktického projektu	118
10.4.1 Plánování projektu	119
10.4.2 Přípravná fáze projektu	119
10.4.3 Realizační fáze projektu.....	122
10.5 Zveřejnění výsledků	126
10.6 Hodnocení.....	127
Seznam pramenů a literatury	128
Seznam zkratk	133

Úvod

Období předcházející druhé světové válce, a zvláště časový úsek před Mnichovskou konferencí, je stále citlivou součástí české historie. V blížícím se druhoválečném konfliktu bylo Československo jednou z prvních zemí, proti které byla namířena expanzivní politika nacistického Německa a revizionistické snahy Maďarska. Při dané, strategicky exponované poloze československého státu, závisela jeho existence a bezpečnost na politickém vývoji a na mocenských vztazích v Evropě. Podstata obrany země, která vznikla na základě versailleského systému, se postupně začala hroutit. Kýžený výsledek nebyl dosažen ani budováním obranného štítu v podobě Malé dohody, která měla jejím signatářům zajistit neměnnost územních hranic ve střední a východní Evropě. Schopnost uhájit existenci Československa byla závislá na zahraničně politických aktivitách diplomacie země, která však byla ovlivňována jednak vnitřním vývojem státu a současně mezinárodně politickou situací.

Nelze pochybovat o tom, že aby Československo ubránilo nezávislost, bylo připraveno dostát dohodovým závazkům vyplývajícím z versailleského systému i smlouvám uzavřeným v rámci Malé dohody s Rumunskem a Jugoslávií. Uhájení svých hranic prezentovalo světu odhodlaně a na blížící se konflikt se připravovalo svědomitě, ale byla to příprava velmi nákladná, spojená s obrovským národohospodářským vypětím země.

Z vojenského hlediska mělo Československo geograficky nevhodný protáhlý tvar s poměrně dlouhou hranicí, z čehož vyplývaly vysoké nároky na jejich krytí vojenskými jednotkami. Tvar země, mimo vojenské otázky, s sebou přinášel i strategickou nevýhodu v podobě nedostatečné hloubky zázemí, se kterým souviselo ohrožení zbrojních podniků dislokovaných v blízkosti státních hranic. Ohroženy byly především klíčové zbrojní podniky v Čechách, jako Škodovy závody v Plzni, strakonický závod České zbrojovky, muniční výroba Škodových závodů ve Vlašimi nebo letecké továrny soustředěné v Praze a okolí. Zabezpečení jejich nerušené válečné výroby bylo řešitelné pouze přesunem z exponovaných míst hlouběji do strategického zázemí státu.

Redislokace zbrojního průmyslu se stala nedílnou součástí vojenské přípravy Československa na blížící se evropský konflikt. Přesun zbrojovek za velkých finančních nákladů do oblastí, které byly považovány za bezpečné, nemá v celosvětovém měřítku srovnání. Svědčí to o tom, že se reprezentace státu a armáda připravovaly na úpornou, dlouhodobou obranu se zázemím, schopným materiálně podporovat bojující vojska.

Je to problematika v historické literatuře doposud komplexně nepojatá, a jejím zpracováním se tak naskytá možnost poukázat na odhodlání bránit územní celistvost a nezávislost země.

Blíže osvětlit průběh a charakter redislokace československého zbrojního průmyslu v rozhodujících letech 1936-1938, upozornit na souvislosti technického a ekonomického rázu, ukázat výsledný stav v září 1938 a pokusit se o jeho kritické zhodnocení, to si klade za cíl tato práce.

Zvolený časový úsek odpovídá období, ve kterém probíhalo největší úsilí vedoucí k přemístění zbrojního průmyslu za koordinace státních a vojenských orgánů i soukromých subjektů a za největšího hospodářského vypětí země. Za zlomový okamžik v roce 1936 je možné považovat rozhodnutí schůze Nejvyšší rady obrany státu ze 4. června 1936, kdy byl projednáván „*Návrh ministerstva národní obrany na vybudování a přestěhování průmyslu důležitého pro obranu státu a na opatření nejnmutnějších zásob nejdůležitějších surovin*“¹. Logicky toto úsilí končí přijetím Mnichovské dohody v září 1938, kdy přesuny ve stádiu projektu byly zcela zastaveny a programy na dostavbu již budovaných průmyslových kapacit značně redukovány.

Nelze se zabývat redislokací zbrojního průmyslu, aniž by byl v úvodní části práce alespoň ve stručnosti popsán jeho vývoj v období existence první republiky a stav dosažený v roce 1938.

V následující první části práce bude věnována pozornost přesunu zbrojního průmyslu v širších souvislostech a klade si za cíl odpovědět na spektrum otázek souvisejících s problematikou redislokace: Který státní orgán byl zodpovědný za přesun zbrojního průmyslu do bezpečných oblastí? Na jakém základě byla určena priorita redislokace závodů? Jak měl být přesun zbrojovek zajištěn finančně i organizačně? Jak byl zajištěn dostatek kvalifikovaných pracovníků pro nové provozy? A především, jakým způsobem se podařilo státu a armádě přimět zbrojní podniky, náležející převážně soukromému kapitálu k finančně a organizačně náročnému přesunu své výroby? Úspěšné řešení těchto otázek při tom podmiňoval jeden z důležitých faktorů zachování obranyschopnosti Československa.

Druhá část práce bude popisovat a posuzovat konkrétní přesun zbrojní výroby České zbrojovky a.s. v Praze z jejího závodu ve Strakonících do nově vybudovaného pobočného závodu v Uherském Brodě. Umožní tak nejen komparaci s problematikou popsanou v části první, ale velmi podrobně bude analyzovat obtíže, které redislokaci výroby ze Strakonic

¹ Národní archiv Praha (dále jen NA), f. Nejvyšší účetní kontrolní úřad v Praze (dále jen NÚKÚ), k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 79, Schůze Nejvyšší rady obrany státu ze dne 4. června 1936, Program jednání, Pořad jednání, s. 2.

do nově budovaného závodu provázely. Podrobný rozbor přesunu konkrétního závodu pak přispěje k jasným formulacím při celkovém zhodnocení problematiky v závěru práce.

Vzhledem k významu jaké hrálo zbrojní odvětví v hospodářství Československa za první republiky, je možné v heuristické části pracovního postupu vycházet z poměrně široké pramenné základny. Populárně naučná literatura pojednávající o zbrojní výrobě je poměrně bohatá a dílčích prací, které se zabývají zbrojní výrobou, nebo historií jednotlivých strojírenských podniků se zbrojní tradicí, je dostatek. Jen sporadicky je možné najít v těchto pracích problematiku spojovanou s přesunem závodů do bezpečných lokalit státu. Krátce se redislokaci věnuje například publikace Vladimíra Dolínka, Vladimíra Karlického a Pavla Váchy: *České zbraně a střelivo*, Davida Pazdery: *Česká zbrojovka: historie výroby zbraní v Uherském Brodě*, Oldřicha Fraňka: *Dějiny koncernu brněnské zbrojovky*, Milana Orsága a Petra Piskovského: *Zbrojovka Vsetín. Padesát let závodu (1937-1987)* nebo Vladimíra Karlického: *Svět okřídleného šípů. Koncern Škoda Plzeň 1918-1945*.

Více informací k problematice přesunu zbrojního průmyslu poskytují specializovaná periodika určená k prezentaci závodu nebo vytvořená pro jejich vnitřní potřebu. Jedná se o práce odbornějšího charakteru využívající archivní prameny, jako například publikace Aloise Vaňka a Ladislava Suška: *Z historie strojírenských a metalurgických závodů v Dubnici nad Váhom, 1928-1949*, Františka Vyskočila a Jiřího Frenzla: *Česká zbrojovka. 60 let České zbrojovky v Uherském Brodě*, Vladimíra Karlického: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*, které jsou vydávány vlastním nákladem závodů.

Z heuristického hlediska však bylo při přípravě práce nejvhodnější vycházet z odborných prací historiků a ekonomů, které vedle profesionálního pohledu a zařazení problematiky do širších souvislostí přinesly i pramennou základnu, která pomáhala rozšířit zdroje k pojednávané problematice. V této souvislosti si stále uchovává dobrou úroveň souborná práce *Vojenské dějiny Československa díl III (1918-1939)*, vypracovaná historiky v roce 1987. Je ovšem nutné odhlédnout od politického balastu odpovídajícího duchu doby vzniku práce.

Nejvhodnější jsou pak práce spíše dílčího charakteru vytvářené odbornými pracovníky a prezentované v odborných periodikách nebo na kongresech. Především v časopise Vojenského historického ústavu *Historie a vojenství* vyšly přínosné práce vojenského historika Karla Straky: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938* a ekonoma Jana Pavla: *Financování československé armády v letech 1934 až 1939* a *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*. Z pohledu hospodářského bylo možné rovněž využít práci ekonoma Anatola Dobrého: *Základní směry vývoje*

Československého průmyslu v letech 1913-1938 a některé otázky sociálně politické, uveřejněnou v Československém časopise historickém.

Obdobně můžeme jmenovat ze zahraničních odborných periodik časopis *Vojenská história*, ve kterém se historička Zdena Muráriková zabývá vybudováním zbrojního průmyslu na slovenském Pováží, a to v článku *Zbrojársky priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*.

Ze sborníků, které vznikly na základě mezinárodních konferencí, je možné využít práci Zoltána Katreby: *Československá zbrojná výroba na Slovensku v 30. a 40. rokoch 20.storočia (predstavy a realita)* a práci Marty Kohárové: *Výstavba továrny na látky výbušné „S²“ v Sučanech na Slovensku v roce 1937-1939: Příspěvek k výrobě látek výbušných v Československu 1918-1939*, která zazněla na mezinárodní konferenci *Češi a Slováci a východní Evropa ve 20. století* v Brně v roce 1994.

Vedle výše zmíněné literatury zůstávají nejdůležitějším pramenem k problematice jednotlivé archivy, v jejichž fondech se nalézají odpovídající dokumenty ze zasedání státních orgánů, vojenského velení a správních rad závodů, související s přesunem zbrojní výroby ve sledovaném období. Vzhledem k pojednávané problematice mají úzkou návaznost prameny nalézající se ve *Vojenském ústředním archivu – Vojenského historického ústavu*, především fondy Ministerstva národní obrany. Fond Nejvyššího účetního kontrolního úřadu v Praze uložený v *Národním archivu Praha* se stal nejdůležitějším pramenem, který postihoval rozhodnutí související s legislativou a hospodářstvím. Pro podrobnější rozpracování regionální problematiky pojednávající například výstavbu nového závodu České zbrojovky v Uherském Brodě, bylo vhodné vycházet z fondů *Státního oblastního archivu Třeboň pracoviště České Budějovice* a *Moravského zemského archivu v Brně*. Celostátní i regionální problematiku vhodně doplňovaly fondy z *Archivu České národní banky*.

Při zpracovávání fondů z výše jmenovaných archivů bylo zajímavé sledovat, jak byly jednotlivé kopie zápisů a ujednání na základě rozhodnutí distribuovány ke všem v problematice zainteresovaným institucím. Toto dublování materiálů umožňovalo při přípravě práce opakovaně potvrzovat řešení problematiky a jejich konečná rozhodnutí na různých úrovních nebo sledovat směry dalšího postupu v problematice. Současně to napomáhalo udržovat kontinuitu jednotlivých kapitol v práci. Z heuristického hlediska dublování materiálů umožňovalo podrobovat náležitě kritice jednotlivé prameny archivní povahy, ale především ověřovat informace z pramenů odborně populární literatury, případně se některým tvrzením zde obsaženým zcela vyhnout.

Součástí předkládané diplomové práce je didaktický projekt, který vychází z problematiky pojednávané v diplomové práci. Její část, která se úzce zabývá přesunem strojírenské výroby ze závodu České zbrojovky a.s. v Praze ve Strakonících do nového pobočného závodu v Uherském Brodě, je vhodným tématem k realizaci didaktického projektu zaměřeného na regionální historii ve výuce dějepisu na gymnáziích a středních školách. Touto formou výuky se budou studenti vlastní iniciativou snažit pochopit souvislosti mezi politickými událostmi, které se odehrávaly v Evropě ve 20. a 30. letech dvacátého století a přesunem strojírenské výroby do nově vybudovaného závodu České zbrojovky a.s. v Praze. Takto koncipovaný projekt bude mít nejen vzdělávací a výchovný efekt v návaznosti na jednotlivé oblasti klíčových kompetencí, ale současně upevní vztah studentů k jejich rodnému městu.

1 Československý zbrojní průmysl v meziválečném Československu

1.1 Zbrojní průmysl v počátcích československého státu

V druhé polovině 19. století tvořily české země společně s rakouskými hlavní hospodářský potenciál rakousko-uherské monarchie. V českých zemích bylo soustředěno 60-70 % průmyslových kapacit,² přičemž se ze dvou třetin podílely na tvorbě národního důchodu Předlitavska. Příznivé technické, surovinové a lidské zdroje byly základem pro úspěšný rozvoj hutního a strojírenského odvětví, vytvářejícího prosperitu českých zemí.³

V prvním desetiletí dvacátého století upevnily české země své postavení v hospodářství Předlitavska a jejich výroba dosahovala dvou třetin celkového průmyslového potenciálu západní části habsburské monarchie. Podle přibližného odhadu se podílely téměř polovinou na tvorbě národního důchodu Předlitavska. Rakouští historikové odhadují podíl na 42,8 %. Na rozdělení a spotřebě bohatství se však české země podílely daleko méně.

Od konce 19. století docházelo v procesu koncentrace kapitálu k zakládání akciových společností, které ovládaly hlavní odvětví průmyslové výroby na území českých zemí. Sídla těchto akciových společností byla ve většině případů soustředěna ve Vídni, což odpovídalo centralistickým snahám německého kapitálu a současně to bylo výhodné pro samotné akciové společnosti. Akciové společnosti, které měly podniky v českých zemích, byly těsně spojeny s vídeňskou burzou, kde probíhaly nejdůležitější prodeje a nákupy akcií. Pražská burza, měla z tohoto hlediska pouze druhořadou úlohu a byla plně závislá na burze ve Vídni.⁴ Podle zákonů, platných v Rakousku-Uhersku, platila každá akciová společnost státu daň ve výši 10 % ze zisku vykázaného v roční bilanci. Mimo tuto daň byla každá akciová společnost ještě povinna zaplatit tzv. přírážku ve prospěch obce, okresu či země, kde se nacházelo sídlo akciové společnosti. Aby Vídeň přilákala co nejvíce společností, stanovila oproti dalším městům nižší daňovou přírážku, kterou kompenzovala velkým počtem akciových společností soustředěných v hlavním městě.⁵ Zisky z podnikání tak nezůstávaly v českých zemích, ale odcházely do Vídně. Stejně tak podniky sídlící ve Vídni hradily část daní z příjmů v Dolních Rakousích.⁶

² ČAPKA, František: *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha 2010, s. 616.

³ LACINA, Vlastimil: *Hospodářství českých zemí 1880-1914*. Praha 1990, s. 9.

⁴ Pražská burza byla založena v roce 1871.

⁵ DOBRÝ, Anatol: *Materiály ke studiu dějin československého hospodářství v letech 1918-1945*. Praha 1955, s. 27.

⁶ LACINA, Vlastimil: *Hospodářství českých zemí 1880-1914*. Praha 1990, s. 86.

Hlavními články soustředění kapitálu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku byly záložny raiffeisenova typu a spořitelny, které sice napomáhaly na přelomu století rozvoji českého podnikání, ale vzhledem k tomu, že svůj kapitál opíraly pouze o vrstvu středních a drobných akcionářů a střadatelů, nebyly schopny poskytnout dlouhodobé úvěry. Z toho vyplývala podpora jen drobnějšímu podnikání v rámci českých zemí. Úvěry dlouhodobého charakteru byly schopné poskytnout pouze vídeňské banky opírající se o velkokapitál s podílem šlechty a zahraničního kapitálu. Významnou pozici hrál kapitál židovský, zvláště rodina Rotschildů, která vlastnila Rakousko-Uherskou banku. Zvláště od 80. let 19. století sílil tlak vídeňských bank na centralizaci kapitálu. Rozhodujícími úvěrovými centry se staly akciové obchodní banky. V českých zemích ovládaly vídeňské banky klíčové podniky, jako například v případě Škodových závodů banka Creditanstalt. Spojení podniků s velkými bankami mělo význam pro úspěšný export jejich výrobků, neboť takto získávaly důležité mezinárodní kontakty.⁷

Rovněž Rakousko-Uhersko se snažilo v druhé polovině 19. století vybudovat vlastní zbrojní průmysl, o který by se v případě konfliktu mohlo opřít. Překotný technický vývoj ve zbrojní oblasti poskytoval výhodu nově vznikajícím zbrojním podnikům před tradičními výrobci. Technické novinky (například zavedení výroby ocelových dělostřeleckých hlavních, brzdovratného zařízení děl, zavedení produkce bezdýmného prachu a vynález automatických zbraní) znehodnocovaly dosavadní náskok zavedených zbrojovek a vytvářely tak prostor pro nové firmy, které se neobávaly prosadit technické inovace ve zbrojním materiálu. Typickým příkladem jsou Škodovy závody v Plzni⁸, které se v posledních desetiletích 19. století orientovaly na zbrojní výrobu. Základem se stala nová a v tehdejší Rakousku-Uhersku nejmodernější ocelárna⁹ a dlouholeté zkušenosti Škodovky ve strojní výrobě. Technické možnosti od počátku umožnily orientovat se Škodovým závodům především na dělostřelecký materiál. Moderní ocelárna dávala možnost rovněž se prosadit v oblasti pancéřových prvků pro opevnění. Nabídku dělostřeleckého materiálu Škodovka postupně rozšiřovala, takže před první světovou válkou již byla schopná pokrýt široké spektrum dělostřelecké techniky,

⁷ LACINA, Vlastimil: *Hospodářství českých zemí 1880-1914*. Praha 1990, s. 19.

⁸ V roce 1859 založil v Plzni hrabě Valdštejn pobočku své slévárny a strojírny. Vyráběly se zde ocelové mostní konstrukce, strojní zařízení pro pivovary, cukrovary a doly, parní stroje, zařízení pro železnice atd. Roku 1869 továrnu odkoupil její hlavní inženýr Emil Škoda a podle nového majitele byla přejmenována na Škodovy závody. V roce 1899 se Škodovy závody transformovaly na akciovou společnost s názvem *Akciová společnost, dříve Škodovy závody, se sídlem v Plzni*. V té době již Škodovy závody byly největším průmyslovým podnikem Rakouska-Uherska a orientovaly se především na výrobu zbraní a munice. Po vzniku Československa v roce 1918 firma ztratila velkou část odbytišť svých výrobků a hrozil jí zánik, od kterého ji zachránil kapitálový vstup francouzské zbrojovky Schneider et Cie a zajištění nových oborů působnosti v těžkém strojírenství a ve výrobě dopravní techniky. Získáním rudných a hnědouhelných dolů v oblasti Mostecka či elektrárny se stal ukázkovým představitelem vertikálně propojeného koncernu, sdružujícího získávání surovin, jejich zpracování, výrobu sofistikovaných produktů, jejich prodej a zajištěný servis.

⁹ Nová ocelárna Škodových závodů v Plzni byla vybudována v letech 1885-1886.

počínaje děly určenými pro pozemní armádu až po nejtěžší děla pro válečné loďstvo.¹⁰ Výrobní rozsah postupně změnil i charakter podniku a nezbytné investice do jeho růstu přinutily Emila Škodu k převedení na akciovou společnost, ve které získaly rozhodující vliv v roce 1899 vídeňské banky.¹¹

Obdobně jako Škodovka se i Poldina huť na Kladně díky výrobě speciální oceli stala vyhledávaným dodavatelem zbrojního materiálu, především hlavnového dělostřeleckého a puškového, a od roku 1894 se rovněž zabývala výrobou a laborací dělostřelecké munice. Také Vítkovické železárny zařadily do svého výrobního programu řadu speciálních výrobků pro armádu a námořnictvo. V dodávkách Vítkovických železáren se objevovaly hlavnové odlitky, lafety i dělostřelecké střelivo. Nejvíce však prosluly výrobou speciálních pancéřových desek z niklované oceli, jejichž produkci pokusně zahájily v roce 1889. Po roce 1893 s výrobou pancéřových desek zaujaly v habsburské monarchii zcela výsadní postavení a všechny válečné lodě Rakouska-Uherska byly opatřeny pancířem z Vítkovic.¹² Rovněž Vítkovické železárny byly plně pod vlivem rakouského kapitálu finančních rodin Rotschildů a Gutmannů.¹³

Kapslovna firmy Sellier & Bellot patřila k nejstarším zbrojním podnikům na našem území vůbec. Založena byla v roce 1825 a po Francii to byl první podnik, který zřídil na evropském kontinentě výrobu roznětek pro perkusní zbraně. Největšího rozmachu dosáhla na přelomu 19. a 20. století, a to díky vývozu do celé řady zemí. V roce 1829 firma Sellier & Bellot založila svůj pobočný závod v pruském Schönebecku, který byl až do roku 1921 nedílnou součástí pražské firmy. V roce 1872 se stala firma Sellier & Bellot akciovou společností s účastí rakouských bank a v období první světové války získala majoritní podíl ve firmě největší zbrojovka rakousko-uherské monarchie ve Štýru.

V souvislosti s průmyslovými aktivitami v uherské části monarchie i zde vzniklo několik podniků se zbrojním zaměřením výroby. V Prešpurku¹⁴ byla v roce 1873 za přispění rakouského kapitálu vybudována Nobelova dynamitka patřící k největším závodům svého druhu v monarchii vyrábějící vojenské výbušniny a rovněž muniční závod vídeňské firmy G. Roth, zařízení na výrobu střeliva pro pušky a pistole.¹⁵

¹⁰ FRANCEV, Vladimír: *Československé zbraně ve světě. V míru i za války*. Praha 2015, s. 13.

¹¹ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 6.

¹² JÍLEK, František a kol.: *Studie o technice v českých zemích 1800-1918, svazek 2*. Praha 1984, s. 513.

¹³ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 7.

¹⁴ Dobový název pro Bratislavu.

¹⁵ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 7.

V průběhu první světové války byla řada hutních a strojírenských podniků převedena na zbrojní výrobu. Podnikům byla uložena povinnost omezit civilní produkci a podílet se na dodávkách válečného materiálu, zvláště dělostřelecké munice. Válečná produkce měla vliv na růst výroby zavedených zbrojovek. Například kapacita plzeňské Škodovky vzrostla několikanásobně. Továrna Sellier & Bellot přešla na výrobu kompletního puškového střeliva. V Brně zřídil vídeňský státní arzenál pobočku, která byla určena k opravám zbrojního materiálu.

1.2 Vývoj československého zbrojního průmyslu v letech 1918-1938

Po vzniku Československa se musela jeho hospodářská politika vypořádat s klíčovými problémy, které vyplývaly z jeho nové územní a státní suverenity. Bylo především nutné vyřešit rozpory a problémy vyplývající z nástupnického charakteru československé ekonomiky, která byla původně součástí širšího celku v rámci rakousko-uherské monarchie, překonat relativní zaostávání za nejvyspělejšími zeměmi a industrializovat převážně agrární Slovensko a Podkarpatskou Rus.

Přes celkový vzrůst objemu výroby válečného materiálu v období první světové války k zásadní změně ve skladně zbrojního průmyslu v českých zemích nedošlo. Po nastolení míru se naprostá většina průmyslových závodů opět vrátila k původní předválečné výrobě, ve které vojenský materiál nebyl zastoupen. V našich zemích nevznikla v průběhu války žádná nová průmyslová odvětví, ani nové zbrojní podniky, které by významně změnily strukturu zbrojní výroby, případně by ji rozšířily. Československý stát tak mohl počítat při budování svého průmyslu pouze s podniky, u nichž byla zbrojní výroba plně zavedena před rokem 1914.

Po rozpadu Rakouska-Uherska převzalo Československo čtyři významné zbrojní závody, které se nacházely na jeho území. Muniční závody na puškové střelivo Sellier & Bellot v Praze, bratislavský muniční závod G. Roth, závod Dynamit Nobel a plzeňské Škodovy závody.¹⁶ Na jedné straně převzatý zbrojní průmysl oplýval nadbytečnými kapacitami například v dělostřeleckém materiálu vyráběném Škodovými závody, který však svou

¹⁶ V rámci částečné nostrifikace byl bratislavský zbrojní závod Dynamit Nobel donucen opustit svůj stěžejní výrobní program výroby výbušnin, který byl státním monopolem na výbušné látky svěřen v roce 1919 nově založené soukromé firmě Československá akciová továrna na látky výbušné, známější pod názvem Explosia. Nový závod byl vybudován v Semtíně u Pardubic. DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel - KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 38.

strukturou neodpovídal potřebám nově budované armády. Na straně druhé postrádal výrobu základních druhů pěchotní výzbroje. Letecký průmysl na území Československa chyběl zcela.

Vedle změny struktury zbrojní výroby bylo nutné řešit její vyvázání z vlivu rakouského kapitálu. Sídla akciových společností, které ovládaly výrobu většiny významných průmyslových podniků, se nacházela mimo hranice Československa, což bylo pro suverénní stát neúnosné. Životním zájmem Československého státu bylo co nejdříve oslabit moc rakouských a německých bank ve významných podnicích a podrobit je vlivu bank českých. Prostředkem k dosažení tohoto cíle se stalo přijetí zákona o nostrifikaci akciových společností z 11. prosince 1919, kterým došlo k vyvázání podniků se zahraniční účastí z vlivu vídeňských bank a přenesení jejich sídel do Prahy¹⁷. Celkem bylo takto nostrifikováno 231 společností sídlících doposud v Rakousku a Maďarsku, z čehož u 180 proběhla nostrifikace přeložením sídla a u 51 jejich rozdělením.¹⁸ Český kapitál do roku 1921 plně převzal majoritní podíl v českých zbrojovkách, byť s podílem zahraničního kapitálu, zvláště francouzského.¹⁹ Rovněž vojenská správa si svým diferencovaným přístupem prakticky u všech významnějších zakázek vynucovala přednost československého kapitálu v oslovených podnicích.²⁰

V počátcích vzniku Československa měl rozhodující podíl na vyzbrojování armády import zbrojního materiálu. V letech 1919-1921 byla ze zahraničí převážně dovážena výzbroj pocházející z nekvalitní válečné výroby, často silně opotřebovaná. Její nákup ovlivňovaly politické zájmy, které měly vliv na skladbu, cenu i dodací lhůty, které se řídily podle podmínek dodavatele. Tyto obtíže byly podnětem k tomu, aby se vojenská správa od roku 1919 počala vážně zabývat otázkou výstavby domácího zbrojního průmyslu. Důvodem ke zřízení státních zbrojovek byl fakt, že vojenská správa by si zajistila dodávky pro armádu za přiměřené ceny a současně by vytvořila předpoklady pro hromadnou výrobu v době války. Vzhledem ke skutečnosti, že versailleskými mírovými podmínkami byly dočasně vyřazeny z podnikání významné německé a rakouské zbrojovky, bylo uvolněno na trh velké množství hotových i rozdělaných zbraní i s jejich výrobním zařízením.²¹ V roce 1920 zakoupilo Ministerstvo národní obrany (dále jen MNO) za velmi výhodných podmínek výrobní zařízení

¹⁷ DOBRÝ, Anatol: *Materiály ke studiu dějin československého hospodářství v letech 1918-1945*. Praha 1955, s. 27.

¹⁸ ČAPKA, František: *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha 2010, s. 634.

¹⁹ Ve Škodových závodech vlastnil majoritní podíl akcií francouzský koncern Schneider et Cie.

²⁰ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 159.

²¹ Nejvýznamnější Německé a Rakouské zbrojovky řešily situaci spojenou s omezováním výroby přesunutím svých továren do zahraničí. Například německý Krupp přesídlil do Švédska, kde ovládl zbrojovku Bofors, Rheinmetall se usadil v holandské firmě Siderius a rakouská firma OEWG pokračovala ve zbrojní výrobě ve Švýcarsku pod názvem Steyr-Solothurn. FRANCEV, Vladimír: *Československé zbraně ve světě: v míru i za války*. Praha 2015, s. 51.

z likvidované vojenské výroby firmy Mauser v Oberndorfu,²² které bylo instalováno v bývalých dělostřeleckých dílnách v Brně se záměrem vybudovat zde „*Československou státní zbrojovku*“ na výrobu pěchotních zbraní.²³ Záhy se ukázalo, že právní forma státního podniku omezuje zbrojovku v investicích i v exportu do zahraničí. Z tohoto důvodu byla zákonem č. 129/1924 Sb. z. a n. s platností od 1. srpna 1923 přeměněna v akciovou společnost s názvem „*Československá zbrojovka, akciová společnost v Brně*“ (dále v textu Československá zbrojovka) se státní majoritou vyjádřenou 77 % podílem v akciích.²⁴ Z uchazečů o podíl ve zbrojovce se prosadil koncern Škodových závodů, který si zvláštní dohodou s Ministerstvem financí zajistil 20 % kapitálovou účast (později až 25 %) a přímý podíl na její správě. Škodovka si díky svému vlivu v Československé zbrojovce smluvně zajistila výrobu zbraní a střeliva nepřekračujícího ráži 20 mm,²⁵ čímž ji znemožnila stát se konkurentem na trhu.²⁶

Přičleněním bratislavské muniční továrny G. Roth v průběhu let 1928 až 1933 a převedením její výroby do nově vybudovaného závodu v Povážské Bystrici, zkompletovala Československá zbrojovka svůj výrobní program v oblasti pěchotní výzbroje. Výstavbou nového závodu ve Vsetíně na výrobu těžkých kulometů a velkorážných pěchotních zbraní s příslušnou výrobou střeliva v letech 1936-1938, doplnila Československá zbrojovka svůj výrobní program.²⁷

Významným státním podnikem, který počátkem roku 1919 ustavilo MNO z původního Leteckého arsenálu zřízeného za války v Letňanech, byla *Továrna na letadla* známější pod svojí obchodní značkou *Letov*. Státní vlastnictví bylo v letecké továrně po dobu její existence plně zachováno. V polovině 20. let byl Letov přeměněn na státní podnik, aby vedle MNO mohl přijímat zakázky i od jiných subjektů. Přes zdánlivou výhodu, která by Letovu plynula ze státního vlastnictví a tím i zbrojních zakázek, musel svoji prosperitu na trhu se soukromými leteckými továrnami Avia a Aero tvrdě obhajovat.

²² DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 44.

²³ FRANCEV, Vladimír: *Československé zbraně ve světě: v míru i za války*. Praha 2015, s. 54.

²⁴ PAVEL, Jan: *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*. Historie a vojenství, 2006, č. 1, s. 22.

²⁵ Smlouva, která byla v průběhu let několikrát upravena, umožňovala každé ze stran vyrábět výhradní výrobní sortiment, kterým by si vzájemně nekonkurovaly na trhu. U jiných výrobků vzájemnou soutěž na trhu smlouva připouštěla. V roce 1935 mezi oběma stranami vznikl spor o rážovou hranici omezenou pro Československou zbrojovku 20 milimetry u vyráběných zbraní. Spor skončil kompromisem přijetím nového limitu 25 mm.

²⁶ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 9.

²⁷ DOLÍNEK, Vladimír - VÁCHA, Pavel - KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 39-40.

V roce 1920 byla vojenskou správou zřízena Vojenská muniční továrna v Poličce²⁸, která měla nejen rozšířit nedostačující výrobní kapacitu v dělostřelecké munici na požadovanou úroveň válečné spotřeby, ale současně i eliminovat monopolní postavení Škodových závodů. Původní záměr vojenské správy se však nepodařilo naplnit a Vojenská muniční továrna v Poličce se omezila pouze na laboraci vybraných druhů munice, ke kterým dala Škodovka svolení.

Přes monopol zavedený státem od roku 1919 na výrobu výbušnin po zrušení závodu Dynamit Nobel z Bratislavy, svěřil její výrobu nově založené *Československé akciové továrně na látky výbušné*, známější pod obchodní značkou *Explosia*. Explosia byla založena jako akciová společnost v roce 1919 v Semtíně u Pardubic. Založení společnosti iniciovala Živnostenská banka za spoluúčasti dalších českých bank, které vlastnily 52 % z celkového objemu akcií. Vedle domácího kapitálu na ní participoval rovněž kapitál francouzský, anglický a rakouský, každý s podílem po 16 %.²⁹ I zde se stát pokoušel o dohled odpovídající vojenskému významu podniku, který byl však značně neúčinný.³⁰

V roce 1928 založila Explosia dceřinou společnost *Synthesii* s doplňujícím výrobním programem. Při jejím zakládání, a především při budování nového provozu, uplatnila Explosia své zkušenosti, získané při zřizování vlastního podniku.³¹ Nabyté zkušenosti měly být zúročeny ještě jednou, a to při výstavbě nového pobočného závodu v Sučanech na Slovensku.

Cesta vytváření zbrojních podniků ve vlastnictví státu nepřinesla očekávané výsledky. Příčiny lze najít v omezeních, která tato právní forma přinášela zejména v investování kapitálu a v rozvoji podnikatelské činnosti. Plně se to prokázalo při zakcionování *Československé státní zbrojovky*, ve které si stát ponechal kontrolní balík akcií, ale současně ji umožnil odpovídající rozvoj.³²

V druhé polovině 30. let bylo pod tlakem okolností rozhodnuto o zřízení nových Vojenských továren 2 až 5, určených na výrobu dělostřelecké munice a speciální výrobu

²⁸ V roce 1920 zřízena jako *Vojenská muniční továrna Polička*. Od 1. ledna 1937 název změněn na *Vojenská muniční továrna I* a od 1. ledna 1938 zněl její název *Vojenská továrna I*.

²⁹ KOHÁROVÁ, Marta: *Výstavba továrny na látky výbušné „S²“ v Sučanech na Slovensku v roce 1937-1939: příspěvek k výrobě látek výbušných v Československu 1918-1939*. Sborník Vojenské akademie Brno. Řada C - společenskovední. Brno 1994, s. 251.

³⁰ PAVEL, Jan: *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*. Historie a vojenství, 2006, č. 1, s. 22.

³¹ KOHÁROVÁ, Marta: *Výstavba továrny na látky výbušné „S²“ v Sučanech na Slovensku v roce 1937-1939: příspěvek k výrobě látek výbušných v Československu 1918-1939*. Sborník Vojenské akademie Brno. Řada C - společenskovední. Brno 1994, s. 251.

³² PAVEL, Jan: *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*. Historie a vojenství, 2006, č. 1, s. 23.

bojových chemických látek. Jejich výstavba probíhala z hlediska předpokládaných bojových operací na méně exponovaných místech ve východní části státu. Tyto továrny však již do počátku okupace nebyly zcela dostavěny.³³

Produkce pěchotního střeliva patřila k těm částem zbrojní výroby, která byla na území Českých zemí a Slovenska před rokem 1918 zavedena a kde bylo možné při další výstavbě navázat na předcházející zkušenosti. Obě továrny vyrábějící pěchotní střelivo, pražskou společnost Sellier & Bellot i bratislavskou firmu G. Roth, původně ovládal rakouský kapitál. Majoritní podíl akcií továrny Sellier & Bellot vlastnila největší rakouská zbrojovka se sídlem ve Štýru,³⁴ která při nostrifikaci v roce 1922 prodala část svého podílu České průmyslové bance v Praze. Zbývající podíl odprodala bance v roce 1925. V jejím výhradním vlastnictví pak Sellier & Bellot zůstal až do okupace v roce 1939. Pobočný závod v Schönbecku a.d. Elbe byl v roce 1921 odprodán a nacházel se ve vlastnictví německém. Společně s Československou zbrojovkou byla firma Sellier & Bellot hlavním výrobcem vojenského pěchotního a loveckého střeliva v Československu. V letech 1934-1936 přestěhovala firma na podnět MNO svoji výrobu ze stísněných prostorů na pražském Žižkově do nově vybudovaného závodu ve Vlašimi.³⁵ Rovněž Sellier & Bellot se snažil o expanzi do strojírensky blízké zbrojní výroby a v roce 1932 získal většinový podíl kapitálu ve firmě *Košář & Cie*. Strojírenská firma *Košář & Cie* patřila rovněž mezi dodavatele vojenských zakázek pro MNO a po jejím ovládnutí firmou Sellier & Bellot byla přejmenována na *Vlašimskou strojírnu spol. s r.o.* Vzhledem k mnichovským událostem zůstal nerealizovaný projekt na výstavbu nové muniční továrny firmy Sellier & Bellot u Žiliny, kam měla být převedena výroba střeliva ráže 20 mm.

Při nostrifikaci dalšího muničního závodu, bratislavské firmy G. Roth, na kterém participovala Živnostenská banka a menší slovenská kapitálová skupina, zůstala značná část akcií v rukou vídeňských majitelů. V roce 1928 získala majoritní podíl akcií Československá zbrojovka, která ustanovila v muničce novou správu a dala ji zaregistrovat pod názvem „*Čs. muniční a kovodělné závody a.s. Bratislava.*“ Později získala Československá zbrojovka za přispění státu i zbývající část akcií firmy a v roce 1933 provedla úplnou fúzi. Jako výhradní vlastníkem byla Československá zbrojovka připravena vyjít vstříc strategickému požadavku Hlavního štábu na přemístění závodu do vnitrozemí, které bylo vzneseno na

³³ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 10.

³⁴ Österreichische Waffenfabrik – Gesellschaft.

³⁵ Kolektiv autorů: *Studie o technice v českých zemích 1918-1945, svazek 5*. Praha 1995, s. 705.

původní firmu G. Roth.³⁶ Později byl závod G. Roth v Bratislavě zcela zrušen, odprodán a výroba byla přesunuta do nově vybudovaného závodu v Povážské Bystrici, který byl začleněn do koncernu Československé zbrojovky. Obě významné muničky se tak staly součástí koncernů, patřících různým skupinám českého kapitálu.

Válečný požadavek Hlavního štábu na výrobu pěchotního střeliva ráže 7,92 mm byl v roce 1938 kryt z 82 %. Aby bylo dosaženo plného zajištění, počítal Hlavní štáb se stavbou dalšího muničního závodu Československé zbrojovky v Košeci na Slovensku. Jeho výstavba však do Mnichova nebyla realizována. Výrobu střeliva pro pistole zajišťoval na 100 % závod Sellier & Bellot v závodě ve Vlašimi.

Složitější situace byla u největšího zbrojního podniku na území republiky, u Škodových závodů v Plzni. Podnik byl plně v rukou vídeňských bank za spoluúčasti rodiny Škodů, což byl stav pro české vládnoucí kruhy zcela neudržitelný. Po rozpadu rakousko-uherské monarchie se Škodovy závody vzhledem k značným nedobytným pohledávkám za válečné dodávky ocitly v kritické finanční situaci. Společnost neměla dostatek finančních prostředků, aby mohla splatit bankám dluhy, což bránilo provést rozsáhlé investice, nutné k převedení válečné výroby na mírovou.³⁷ Za dané situace a za aktivní pomoci české vlády a Živnostenské banky se stal v letech 1919 většinovým vlastníkem akcií koncernu Škoda francouzský zbrojní koncern Schneider et Cie. Působení koncernu Schneider et Cie prostřednictvím holdingové společnosti Union Européenne industrielle et financière přes počáteční finanční vklad je sporné. Pro rozvoj Škodovky se stala omezující vnucená kartelová smlouva z roku 1922 o územním vymezení zahraničních trhů obou partnerů, která ji zamezovala přístup jak na francouzský trh, tak i do obchodně zájmových oblastí koncernu Schneider et Cie.³⁸ V řadě případů se však striktně nedodržovala. Svoji pozici v koncernu Škoda společnost Schneider et Cie vyklidil až v roce 1938, kdy prodal své akcie českým bankám. Čistý zisk, který koncern Schneider et Cie fúzí získal, obnášel za jeho působení v devizách 420 mil. Kč.³⁹

Po celé období trvání prvorepublikového Československa si Škodovy závody upevňovaly postavení hlavního centra zbrojní výroby. Růst koncernu Škoda je toho jednoznačným důkazem, i pokud se zaměříme pouze na sledování zbrojního průmyslu. Především byl doplňován výrobní program závodu v Plzni o nová a perspektivní průmyslová odvětví. V roce 1922 byla zavedena výroba vozidel, včetně speciálních vojenských, a v témže roce Škodovka

³⁶ SMATANÁ, Karol: *Zabudnutá munička na Pováží*. Košice-Myslava 2004, s. 6.

³⁷ DOBRÝ, Anatol: *Materiály ke studiu dějin československého hospodářství v letech 1918-1945*. Praha 1955, s. 137.

³⁸ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 160.

³⁹ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 161.

zahájila výrobu i leteckých motorů. V roce 1925 doplnilo výrobu leteckých motorů i konstrukční oddělení na výrobu letadel. Akvizicí leteckého oddělení firmy „*Miloš Bondy a spol. v Praze*“ v roce 1926 získala Škodovka vhodnou základnu pro založení nového podniku *Akciová společnost pro letecký průmysl Avia*. V roce 1930 se Avia přestěhovala do nově postaveného, vysoce moderního výrobního závodu v Čakovících, kde se zabývala vývojem a výrobou dopravních, bombardovacích a stíhacích letadel.

Vedle toho rozšířila Škodovka výrobu vozidel fúzí s jednou z neúspěšnějších českých automobilek, s továrnou Laurin & Klement z Mladé Boleslavi. Po modernizaci závodu a změně výrobního programu bylo automobilní oddělení osamostatněno a byla založena *Akciová společnost pro automobilový průmysl (ASAP)* s výrobním závodem v Mladé Boleslavi. Těžiště výroby a vývoje vojenských vozidel však zůstalo v Plzni. ASAP a Avia Praha získaly v rámci koncernu, spíše z praktických a právních důvodů, do jisté míry nezávislé postavení a mohly vystupovat jako formálně samostatné firmy. Správní rada koncernu ovšem jmenovala nejvyšší vedení, jmenovala vyšší úředníky a schvalovala veškeré investice obou závodů.⁴⁰

V roce 1924 získala Škodovka nájmem od státu loděnice v Komárně, kde mimo jiné stavěla pro armádu říční lodě určené pro její Dunajskou flotilu.

Převzetím akcií firmy Novák a Jahn získala Škodovka v roce 1928 Strojírnu a mostárnu v Adamově. Původně měla podle předběžné dohody přepustit adamovský závod svému partnerovi v Československém zbrojním koncernu a ve sdružení vývozců zbraní Československé zbrojovce, ale po získání patentu na výrobu železničních brzd jugoslávského vynálezce Božiče bylo rozhodnuto generálním ředitelem Dr. Karlem Loevensteinem o jejich výrobě v Adamově a k dohodě nedošlo. Důsledkem byly radikálně zhoršené vztahy mezi oběma podniky, které vedly k tomu, že na konci 20. let zrušila Československá zbrojovka dohodu, na jejímž základě ji Škodovy závody zastupovaly v zahraničních zbrojních obchodech. Vedle mírové výroby vybudovala Škodovka v Adamově na základě smlouvy a s finanční pomocí MNO nový závod na výrobu mechanických součástí munice.⁴¹ Za obdobných podmínek jako v Adamově stavěla Škodovka od roku 1928 další muniční závod v Dubnici nad Váhom, zahrnující vedle kompletní výroby munice i její laboraci. Později zde byla na základě požadavku MNO zřízena i nová výroba dělostřelecké techniky, která měla nahradit v případě války ohroženou výrobu v Plzni. V obou případech si Škodovka zajistila

⁴⁰ Dostupné na <http://www.evida.cz/mikota/skoda/koncern/konc1.htm> (ověřeno k 22. lednu 2018)

⁴¹ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 161.

u MNO smluvně další cenovou přírůžku na svůj materiál, jako investiční příspěvek na výstavbu obou nových závodů. Podle smlouvy z roku 1928 měly částečného výkonu závody dosáhnout v roce 1931. Vlivem vleklé hospodářské krize a omezeného uvolňování investice do výstavby nového závodu, se plně přesunout mechanickou výrobu střeliva do Adamova a Dubnice nad Váhom nepodařilo. V roce 1938 se oba závody podílely na výrobě střeliva zhruba jen z 60 %, ⁴² zbývající část produkce požadované MNO zajišťovaly Vítkovické železářny a mosaiková výroba.

Společně s vybudováním nového pobočného závodu Avie v Kunovicích měly nově zřízené závody v Adamově a v Dubnici nad Váhom pro obranu republiky strategický význam. Rozmístěním zbrojního průmyslu do vojensky bezpečnějších oblastí československého území posilovala Škodovka své postavení významného zbrojního výrobce a současně si na základě smlouvy z roku 1928 s MNO smluvně zaručila výhradní dodávky dělostřelecké výzbroje a střeliva pro armádu.

K dalšímu rozšíření koncernu došlo v roce 1931, když získaly Škodovy závody akcie finančně lukrativní stavební firmy Asfalta Praha. Pod novým názvem *Akciová společnost pro stavbu silnic Konstruktiva* získala státní zakázky na stavbu nových železničních tratí na Slovensku a v zahraničí a podílela se významně i na výstavbě pohraničního opevnění v letech 1935-1938. ⁴³

Po vzniku Československého státu byly vedle tradičních zbrojovek zakládány i zcela nové podniky, které již patřily výlučně českému kapitálu. U nově vzniklých závodů bylo důležité, že se nesoustředily pouze na výrobu, ale také budovaly své vlastní konstrukční kanceláře, ve kterých vyvíjely vlastní výrobky, respektive navázaly na práce některých vynálezců, jako například Karla Krmky, Rudolfa Jelena, Aloise Tomišky nebo slovenského rodáka Jozefa Netsche. ⁴⁴

Prvním zbrojním podnikem, který zahájil svoji činnost, byla *Zbrojovka Praga s. s. r. o.*, založená již v průběhu první světové války Českou průmyslovou bankou za spoluúčasti největší puškařské firmy J. Novotný v pražských Vršovcích. Její výrobní program byl původně orientovaný na výrobu loveckých zbraní a civilních pistolí. Záměrem J. Novotného bylo sjednotit roztržštěnou puškařskou výrobu řemeslného charakteru a konkurovat zahraničním firmám. Pro nedostatečný zájem civilního trhu však Zbrojovka Praga obrátila svoji pozornost ke zbraním vojenským. Zbrojovka zaměstnávala řadu významných

⁴² KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 35.

⁴³ Dostupné na <http://www.evida.cz/mikota/skoda/koncern/konc1.htm> (ověřeno k 22. lednu 2018).

⁴⁴ Kolektiv autorů: *Studie o technice v českých zemích 1918-1945, svazek 6*. Praha 1995, s. 688.

konstruktérů zvučných jmen (bratry Václava a Emanuela Holkovi, Karla Krnku a další), kvalifikované dělníky z rakouských zbrojovek a její strojní vybavení bylo na vysoké úrovni. Své postavení na trhu však neuhájila, později přešla do vlastnictví České průmyslové banky a v roce 1926 se nacházela v likvidaci. Podle názoru MNO zapříčinilo pád firmy její neschopné vedení, které nedokázalo zavést racionální moderní velkovýrobu vyžadující odpovídající investice.⁴⁵ Jistý negativní vliv na vývoj situace ve Zbrojovce Praga však mohla mít i Škodovka, která sledovala své zájmy v Československé zbrojovce v Brně a v České zbrojovce ve Strakonících a neváhala z těchto důvodů uplatnit svůj vliv v České průmyslové bance.

Postavení významného zbrojního podniku místo Zbrojovky Praga zaujala *Česká zbrojovka a.s. v Praze*. Počátek její existence spadá do roku 1921, kdy došlo k fúzi mezi *Jihočeskou zbrojovkou spol. s r.o.* ve Strakonících a *Továrnou na výrobu zbraní Hubertus a.s. v Praze*. Přes obtížné začátky, v roce 1924 kdy byla sanována, si své místo na trhu udržela a vypracovala se ve zbrojní firmu se světovým věhlasem. Česká zbrojovka se stala výhradním výrobcem armádních pistolí a leteckých kulometů vlastní konstrukce a toto své postavení si udržela až do okupace Československa v roce 1939. Česká zbrojovka se stala součástí průmyslového koncernu České průmyslové banky stejně jako Zbrojovka Praga, ale současně si v jejím vedení udržely jistý vliv i Škodovy závody z Plzně. Vliv Škodových závodů a jejich podpora se zvláště projevil při zavádění vysoce racionální výroby, která pomohla firmě k vysoké výrobní úrovni. Škodovka rovněž převzala její zahraniční zastoupení. Z podnětu MNO byl v roce 1936 založen v Uherském Brodě nový pobočný závod České zbrojovky, do kterého byla v roce 1937 převedena výroba leteckých kulometů.⁴⁶

V poválečných letech vznikl v Československu i další významný zbrojní podnik *Zbrojovka Ing. F. Janeček v Praze*. K založení došlo v roce 1922 po řadě vlastnických a organizačních mezistupňů. Až do svého znárodnění státem v roce 1945 byla soukromým podnikem ve výlučném vlastnictví rodiny Janečků, čímž se lišila od ostatních zbrojovek, které měly formu akciových společností. Janečkova zbrojovka nebyla rovněž ani koncernově vázaná. Vznik závodu a jeho rozmach souvisí se zbrojními dodávkami pro MNO ve dvacátých letech, kdy se konkurenčně prosadila proti Zbrojovce Praga a vyhrála zakázku na adaptaci těžkých kulometů. V pozdějším období význam zbrojní výroby značně poklesl a firma se orientovala na civilní výrobu motocyklů a automobilů. Přestože na základě

⁴⁵ DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 40.

⁴⁶ DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 41.

smlouvy s MNO byl závod Zbrojovka Ing. F. Janeček zavázán udržovat stanovenou výrobní kapacitu pro obnovení zbrojní výroby těžkých kulometů, nebyl v roce 1938 armádou aktivován.⁴⁷

V roce 1922 byla společně Českou komerční bankou a Bankou československých legií nově založena *Továrna na nábojky a kovové zboží a.s.* v Rokycanech. Svoji činnost zahájila v roce 1923. Po určité době přešla do sféry vlivu pražské Anglobanky.

Od roku 1934 bylo v souvislosti s rostoucím ohrožením republiky nutné zajistit výrobu zbrojního materiálu, především dělostřelecké munice a leteckých bomb, takzvanou mozaikovou výrobou.⁴⁸ Protože vlastníkem příslušných patentů na dělostřeleckou municí a tím i výhradním vlastníkem na jejich výrobu byla plzeňská Škodovka, bylo možné mozaikovou výrobu realizovat pouze na základě licenčních smluv. Smlouvy byly ve většině případů uzavírány prostřednictvím MNO se Škodovými závody, které specifikovaly výrobu součástek určitého druhu ve skupině několika větších a menších firem. Zvyšovala se tím nejen produkce, ale současně se mozaikovou výrobou připravovala i válečná výroba. Produkce z mozaikové výroby byla určena výhradně pro československou armádu a nebyla určena na export. Na výrobě dělostřelecké munice se v roce 1937 na základě smluv podílelo celkem 48 firem, většinou na Moravě a na Slovensku, které získávaly na pořízení potřebného strojního zařízení subvence od MNO.⁴⁹ Mechanickou výrobu střeliva v plném rozsahu rovněž zavedly Vítkovické železárny.

Význam zbrojní výroby pro strojírenské podniky v prvorepublikovém Československu je možné vidět při srovnání dvou největších koncernů: Škodových závodů s Českomoravskou- Kolben-Daněk (dále ČKD) patřící Živnostenské bance. Vzájemný ostrý konkurenční boj byl veden snahou ČKD vyrovnat se Škodovce i v oblasti zbrojního materiálu. Od konce první světové války byly v ČKD zřejmé snahy rozšířit výrobní program zbrojního rázu v podobě světlometů, leteckých motorů a ženíjního materiálu. V druhé polovině 20. let se ČKD pokusila neúspěšně narušit monopolní postavení Škodových závodů ve výrobě dělostřeleckého materiálu zakoupením licence na výrobu děl anglického koncernu Vickers. Smlouva mezi MNO a Škodovými závody z roku 1928, která ji zaručila monopolní postavení ve výrobě dělostřelecké techniky, další obdobné pokusy v této oblasti vyloučila.⁵⁰ K novému

⁴⁷ DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 41.

⁴⁸ Způsob výroby, kdy je produkce určitého celku rozptýlena po jednotlivých segmentech do různých výrobních závodů.

⁴⁹ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 35.

⁵⁰ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 162.

pokusu narušit významné postavení Škodových závodů došlo v roce 1930, když ČKD v Praze zřídilo své letecké oddělení pod názvem *Praga*. MNO na nátlak Škodových závodů omezovalo činnost nového závodu pouze na výrobu prototypů vojenských letadel. Teprve v pozdějším období se ČKD podařilo zaujmout armádu svými leteckými konstrukcemi a byla připuštěna i sériová výroba, která však do mnichovských událostí nedoznala významnějšího rozsahu. Úspěšnější byla ČKD v oblasti výroby obrněných vozidel, když včas zachytila celosvětový zájem o jejich nákup. Po získání licencí od britské firmy Vickers a díky svým úspěšným konstrukcím se prosadila a zajistila si v oblasti výroby obrněných vozidel významné postavení.

V roce 1934 uzavřela ČKD se Škodovými závody kartelovou smlouvu, která ji zajišťovala zbrojní dodávky na území Československa podle dohodnutých výrobních kvót v poměru 1:1 pro výrobu tanků a pásových vozidel. Na řadu dalšího vojenského materiálu se však smlouva nevztahovala a tak nenarušovala výhradní postavení Škodovky ve zbrojní výrobě. ČKD získala kartelovou úmluvou pevný podíl na dodávkách zbrojní produkce pro československou armádu a Škodovým závodům se podařilo smlouvou omezit nebezpečí, že její hlavní konkurent významně rozšíří svoji produkci o nový sortiment. Vzájemný konkurenční boj mezi ČKD a Škodovkou však nebyl zcela beznadějný, neboť za zájmy ČKD stála plnou vahou Živnostenská banka a tak se vzájemné soupeření obou koncernů přenášelo do soupeření dvou hlavních skupin českého finančního kapitálu: Agrární banky a Živnostenské banky. Zbrojní kartel mezi ČKD a Škodovkou měl i svůj politický rozměr, neboť byl projevem sblížení dvou hlavních kapitálových skupin českého hospodářství první republiky.⁵¹

V polovině dvacátých let se zbrojní odvětví poměrně ustálilo a k zakládání nových podniků již nedocházelo. Měnila se pouze jejich vnitřní struktura zaváděním civilní výroby, která řešila nutnost vytížit volné strojové kapacity a zaměstnat specializované dělnictvo. Například letecká továrna Aero zavedla výrobu automobilů. Stejnou cestou se vydala Československá zbrojovka a Zbrojovka Ing. F. Janeček se prosadila svojí civilní výrobou motocyklů a automobilů pod značkou JAWA.

Vysoká úroveň zbrojní výroby a její úspěšná konkurenceschopnost na světových trzích byla podmíněna přechodem československých zbrojovek na důslednou racionalizaci výroby. Nový charakter výroby zbrojního materiálu, jehož hlavním rysem je hromadná velkovýroba vyžadující důsledné zachování možnosti vzájemné vyměnitelnosti všech součástí zbraně, nahradil původní výrobní systém založený na ručním přizpůsobování jednotlivých součástí

⁵¹ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 19.

zbraně takzvaným pasováním. Jednalo se o celý komplex opatření, jejichž přijetím bylo dosaženo této nutné podmínky ve zbrojní velkovýrobě. Zajistil to nový systém kótovací a toleranční, důsledná normalizace součástek, přístrojů a náradí a typizace výrobků. Vyžadovalo to nové seřizování strojů, růst odborné kvality dělnictva, zavedení moderní dílenské administrativy a v neposlední řadě to mělo vliv i na vytváření výrobních norem, které ovlivňovaly odměňování dělnictva ve zbrojní výrobě. Nový způsob výroby byl nejen drahý, ale i časově náročný na zavedení.

Zbrojovky patřily k prvním strojírenským podnikům v Československu důsledně zavádějícím toleranční systém již v průběhu let 1920-1924. Nové metody ve výrobě nejdříve zavedly Škodovy závody při poválečném přechodu na civilní výrobu. Později tyto metody pomohly zavádět i v nově budovaném závodě České zbrojovky ve Strakonících a v roce 1924 se rovněž podílely na zavádění tolerančního systému v Československé zbrojovce.

2 Vztahy mezi zástupci československého zbrojního průmyslu a státem

2.1 Československý zbrojní průmysl a Ministerstvo národní obrany

Charakteristickým rysem československého zbrojního průmyslu bylo převažující vlastnictví soukromou sférou soustředěnou do několika mohutných koncernů, které byly úzce svázány se státním aparátem a ve svém důsledku měly mimořádný vliv v hospodářském i v politickém životě země. Státem přímo řízená zbrojní výroba v období první republiky nehrála významnější roli. Soukromým držením zbrojních podniků se Československo odlišovalo například od sousedního Polska a v pozdějším období i od spojenecké Francie.⁵²

Lze konstatovat, že v období let 1920 až 1926 došlo k procesu, v jehož průběhu se zformoval československý zbrojní průmysl vzešlý ze základů položených v období existence rakousko-uherské monarchie, převážně však vycházející ze základů zcela nových, které odpovídaly svojí strukturou a kapacitou soudobým požadavkům na výzbroj armády. Byl schopen rychle a plynule reagovat na změny a potřeby v souladu s měnicími se požadavky na vedení moderního boje. Jeho výroba zcela kryla mírové potřeby a ve značné míře i maximální válečné požadavky československé armády a současně byla schopna vyhovět i zahraniční poptávce. Předválečné Československo se stalo jedním z nejvýznamnějších exportérů zbraní a po stránce ekonomické se zbrojní výroba velmi významně podílela na tvorbě národního důchodu. Vysoká konstrukční úroveň pěchotní výzbroje se stala celosvětově uznávaným standardem pro zbrojní produkci.

Zbrojní výroba patřila k nevelkému počtu průmyslových odvětví v Československu, u kterých docházelo v meziválečném období k procesu rozšířené reprodukce. Z dalších odvětví československého těžkého průmyslu to byla v hospodářském cyklu let 1929 až 1937 pouze elektrotechnická výroba a výroba elektrické energie. Těžký průmysl jako celek, stejně tak jako lehký průmysl ve stejném období, procházel pouze procesem prosté reprodukce. Z toho samostatné strojírenství pak dokonce procesem jen reprodukce zúžené.⁵³ Československý zbrojní průmysl patřil k průmyslovým odvětvím, jejichž význam v průběhu 30. let dvacátého století vzrůstal a významně se podílel na procesu hlubokých hospodářských změn v průmyslové výrobě.

⁵² KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 10.

⁵³ DOBRÝ, Anatol: *Základní směry vývoje čs. průmyslu v letech 1913-38*. Československý časopis historický, Praha 1964, č. 5, s. 738.

Naprostou převahu ve zbrojním odvětví, ať se již jedná o další výstavbu, zvětšování objemu výroby a rozšiřování sortimentu, získaly zbrojařské koncerny Škodových závodů a Československé zbrojovky, které si roku 1925 smluvně rozdělily výrobní program. Smlouva obnovená v roce 1929 a pozměněná v roce 1936, zajišťovala Československé zbrojovce monopolní postavení ve výrobě pěchotní výzbroje a Škodovým závodům výhradní postavení ve výrobě zbraní a střeliva o ráži vyšší než 25 mm, obrněných vozidel a dělostřeleckých tahačů. Kartelovou zbrojní úmluvou uzavřenou mezi Škodovými závody a ČKD v roce 1934 došlo k další monopolizaci v oblasti zbrojní výroby v Československu.⁵⁴

Vzhledem ke skutečnosti, že smlouvami spjaté tři zbrojařské podniky měly dominantní postavení v československé zbrojní výrobě, byla tato od poloviny třicátých let téměř zcela zkartelizována. Společným postupem si firmy mohly na jediném domácím odběrateli, vojenské správě, vynutit výhodné cenové, platební a další smluvní podmínky a zajistit si tak ze státních zbrojních obchodů maximální zisk.⁵⁵

Specifikem veřejných zakázek vojenské správy bylo, že v některých případech byla nucena vzít při jejich zadávání v úvahu nejen kritéria cenová, ale rovněž neekonomická, která souvisela se strategickou hodnotou podniku či jeho polohou. Podle těchto kritérií vstupovala vojenská správa do interakce se soukromými podniky a pokoušela se ovlivňovat jejich činnost ve prospěch zvýšení obranyschopnosti země.⁵⁶

Zajištění výroby zbrojovek a udržení výrobního potenciálu i v době války se stalo jedním z hlavních požadavků Hlavního štábu v období 20. a 30. let dvacátého století. Základním předpokladem k nerušené produkci bylo umístění zbrojních závodů v bezpečných oblastech státu. Redislokace zbrojní výroby dosáhla svého maxima v době akutního ohrožení státu v druhé polovině 30. let, kdy došlo k přemístění dalších významných zbrojních podniků.

⁵⁴ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 19.

⁵⁵ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 19.

⁵⁶ PAVEL, Jan: *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*. Historie a vojenství, 2006, č. 1, s. 28.

3 Vliv vojensko-politické situace v Evropě v letech 1932-1935 na vojenskou připravenost a redislokaci zbrojního průmyslu v Československu

3.1 Politická a vojenská situace v Evropě v letech 1932-1935

Politická situace v poválečné střední Evropě nebyla zcela jednoduchá. Vznikem nových států byly zrušeny předválečné vztahové struktury a bylo nutné nahradit je novými, jejichž vzorem měly být uzavřené mírové smlouvy. Obdobně jako v případě Rakouska uplatňovala československá zahraniční politika vůči Německu vztahy založené na základech versailleské mírové dohody.⁵⁷ Neformální vztahy s republikánskou vládou vzešlou z voleb ve Výmaru byly navázány dokonce ještě před podpisem versailleského míru. Za prvních pět let existence mezistátních československo-německých vztahů nedošlo k žádnému většímu konfliktu, který by měl na jejich trvání vliv. Poměrně s klidem byl v Československu přijímán i podpis garančního paktu, který byl přijat mezi Francií a Německem v říjnu 1925 ve švýcarském Locarnu. Přes nedořešení obdobné smlouvy, která by garantovala i východní hranice mezi Německem a jeho sousedy, Edvard Beneš předpokládal, že povede k dobrému sousedskému a přátelskému soužití.⁵⁸

První náznaky zhoršení vztahů se projeví od jara 1930, kdy německá diplomacie připravila projekt celní unie s Rakouskem, který měl umožnit hospodářskou expanzi Německa ve střední a jihovýchodní Evropě.⁵⁹ Praha se cítila tímto postupem ohrožena a za spolupráce s Římem a Paříží a po rozhodnutí mezinárodního soudního dvora v Haagu musel Berlín na svůj projekt rezignovat. Na politickém poli pak naopak německá diplomacie přispěla k neúspěšné kandidatuře Edvarda Beneše na funkci předsedy Odzbrojovací konference. Nejvíce obav však způsoboval v té době již znatelný vnitřní rozklad německého demokratického systému ustanoveného ve Výmaru. V roce 1932 se v říšských volbách projevil sílící moc NSDAP⁶⁰ pod vedením Adolfa Hitlera. Již v listopadu 1932 Edvard Beneš varoval na základě informací o výsledcích voleb v Německu před těžkou politickou krizí, která povede k novým závodům ve zbrojení a k mezinárodnímu konfliktu.⁶¹

Odzbrojovací konference konaná v Ženevě v letech 1932 až 1933a její neúspěch jasně ukazoval na neblahý politický vývoj, který bylo nutné očekávat v nejbližší době. Členy konference nepřijatý německý požadavek na zrušení článku versailleské smlouvy zakazující

⁵⁷ DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. Praha 2002, s. 46.

⁵⁸ DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. Praha 2002, s. 49.

⁵⁹ Připojit se k celní unii mělo později i Maďarsko, Jugoslávie a Rumunsko.

⁶⁰ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (česky: Národně socialistická německá dělnická strana).

⁶¹ DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. Praha 2002, s. 51.

výstavbu ozbrojených sil, jasně ukazoval na ambice Německa opět zaujmout významné postavení ve středu Evropy. Dne 19. října 1933 Německo konferenci opustilo a současně vystoupilo ze Společnosti národů. Po návratu ze ženevské odzbrojovací konference oznámil Edvard Beneš před vedoucími činiteli MNO, že mezinárodní situace je nejistá a že očekávaná krize propukne pravděpodobně kolem roku 1936.⁶²

Situace se v Evropě dále zhoršila, když se v roce 1933 nacionálním socialistům podařilo uchopit moc v Německu. V Hitlerově vizi „nové“ Evropy nebylo místo pro český národ, z čehož od počátku plynuly přípravy ke zničení československého státu.⁶³ Při zjevném úsilí nacistického Německa o revizi versailleské mírové smlouvy navíc Československo, jako součást francouzského aliančního systému se silnou armádou a vyspělým zbrojním průmyslem, představovalo první překážku Hitlerovým expanzivním cílům, která musela být zdolána.⁶⁴

Československo spoléhalo na platnost smluv uzavřených se spojenci, ale současně bylo jasné, že pouze na ně spoléhat při obraně možné není. Již po neúspěchu odzbrojovací konference v Ženevě se objevují počáteční snahy Hlavního štábu zhodnotit skutečný stav branné moci a přijmout taková opatření, která by zvýšila její připravenost a bojeschopnost.⁶⁵

V souvislosti s přijatými opatřeními nelze nezpomenout klíčovou osobnost, stojící u počátku reformy v armádě generála Ludvíka Krejčího, který byl 30. listopadu 1933 jmenován prozatímním a o měsíc později definitivním náčelníkem Hlavního štábu branné moci. Do nejvyšší armádní funkce prosadil Krejčího prezident Masaryk, aby umožnil vystřídání odvolaného generála Syrového, kterému byl za podpory Beneše a francouzské vojenské mise zřízen náhradní post generálního inspektora.

Klíčové změny armády prosadil generál Krejčí ve struktuře velení, v moderní strategii válečné armády (došlo k jejímu rozdělení na krycí a manévrovací složku), v technické modernizaci armády (zvýšením motorizace vojsk, navýšením počtů letadel a tanků), v prodloužení prezenční služby na dva roky, v navýšení vojenského rozpočtu a ve vypracování

⁶² Edvard Beneš uvádí, že na základě jeho varování došlo již v průběhu roku 1932 v Hlavním štábu k několika důležitým poradám, kde se projednávaly požadavky k přípravě branné moci na nadcházející konflikt. BENEŠ, Edvard: *Šest let exilu a druhá světová válka - řeči, projevy a dokumenty z r. 1938-45*. Praha 1946, s. 19.

⁶³ DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. Praha 2002, s. 51.

⁶⁴ DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. Praha 2002, s. 51.

⁶⁵ K této problematice se vyjádřil arm. gen. Ludvík Krejčí v rozhovoru pro *Obrana lidu* v roce 1967 takto: „*Opatřování výzbroje a výstroje nečinilo v míru potíží. Sledovali jsme myšlenku, abychom byli pokud možno soběstační. Náš zbrojní průmysl byl na světové úrovni. Měli jsme skvělé odborníky a kádry dělnictva byly na vysoké odborné výši. Velké podniky však byly vystaveny nebezpečí účinného bombardování. Proto jsme přikročili k rozptylování průmyslových zařízení, i když s potížemi rázu technického a personálního. Podniků a výrobců výstroje bylo dostatek.*“ *Obrana lidu, Neměl se plést do politiky*, 8. 7. 1967, s. 9.

nového nástupového plánu vojska.⁶⁶ 20. března 1935 bylo zřízeno Ředitelství opevňovacích prací a generál Ludvík Krejčí byl jmenován na místo předsedy Rady pro opevňování, která plnila funkci řídicího orgánu pro výstavby stálého opevnění.⁶⁷

Všechna tato opatření byla více než opodstatněná, datum konfrontace se nezadržitelně blížilo. Na tajné poradě v říšském kancléřství, která proběhla 5. listopadu 1937 za účasti vysoce postavených představitelů německé armády a politiky Hitler prohlásil, že otázka německého „životního prostoru“ na úkor Rakouska a Československa musí být vyřešena nejpozději do období let 1943-1945 a pokud to okolnosti umožní, i do roku 1938.⁶⁸ Případnou pomoc Československu ze strany Francie a Velké Británie Hitler vyloučil.⁶⁹

⁶⁶ Mobilizační plán armády označovaný jako Nástupový plán VI byl vypracovaný v roce 1937 pro mobilizační období 1938/1939 s předpokládanou platností od 15. února 1938 do 15. února 1939.

⁶⁷ FIDLER, Jiří: *Generálové legionáři*. Brno 1999, s. 159 také FIDLER, Jiří: *Na čele armády - Náčelníci hlavního štábu branné moci 1919-1939*. Praha 2005, s. 125.

⁶⁸ Zápis z tohoto zasedání provedl Hitlerův pobočník plukovník Hossbach a proto je často citován jako Hossbachův protokol.

⁶⁹ VESELÝ, Zdeněk: *Světová politika 20. století v dokumentech (1900-1945)*. Praha 2000, s. 199-207.

4 Opatření Československého státu k zajištění obrany země v letech 1932-1938

4.1 Zákon o obraně státu

Vzhledem k vyhocení zahraničněpolitického i vnitropolitického vývoje věnovala vláda zvýšenou pozornost požadavkům, které zaznívaly z velení armády. Na přelomu let 1932 a 1933 počalo velení československých branných sil rozvíjet opatření vedoucí ke zvýšení obranyschopnosti státu spojená s rozsáhlou modernizací armády.

Současně si nová geopolitická situace vynutila přijetí celé řady zákonů a vládních nařízení. Právní systém zajištění obranyschopnosti státu zasahoval postupně i do sféry státního a hospodářského práva, pokud to vyžadovaly potřeby armády. Přijetím nových zákonů bylo nutné řešit například vyvlastňování nemovitostí a pozemků, vyžadování poskytnutí dopravních prostředků pro vojenské účely, výstavbu kasáren nebo zajišťování finančních prostředků potřebných k obraně státu. Širokou a poměrně nepřehlednou škálu zákonů, vládních nařízení a předpisů nahradil v roce 1936 Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. o obraně státu, jehož účelem bylo především čelit vojenskému ohrožení země ze strany Německa.⁷⁰ Zákon byl bouřlivě projednáván na třech schůzích Národního shromáždění. Proti přijetí zákona se postavili komunisté a Sudetoněmecká strana pro jeho protisudetské zaměření a do jisté míry i plošnou diskriminaci. Po svém přijetí se stal Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. základním právním východiskem k zajištění potřeb obrany Československé republiky.⁷¹

4.2 Podniky důležité pro obranu státu

Na základě znění Zákona č. 131/1936 Sb. z. a n. byl v § 3 vymezen vztah státu k nové kategorii podniků důležitých pro obranu státu. Děly se na podniky důležité pro obranu státu a na registrované podniky důležité pro obranu státu. Vymezení jednotlivých podniků se dělo podle odvětví Vládním nařízením o podnicích důležitých na obranu státu č. 197/1936 Sb.⁷² MNO mohlo určit podnik jmenovitě, aniž muselo své rozhodnutí zdůvodňovat. Podniky důležité pro obranu státu podléhaly opatřením, která nařizovala, aby držitelé těchto podniků byly pouze osoby státně spolehlivé, které nevykonávaly činnost nepřátelskou vůči Československu. Za nepřátelskou činnost bylo podle důvodové zprávy možné označit rovněž

⁷⁰ Dostupné na <http://www.koncelik.eu/zakon-131-1936-obrana-statu/> (ověřeno k 11. prosinci 2018).

⁷¹ POKORNÁ, Alevtina – HOFMAN, Petr – STEHLÍK, Eduard: *Československá armáda 1918-1938*. Praha 1991, s. 56.

⁷² Dostupné na <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=6617&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (ověřeno k 27. lednu 2018).

členství v zakázaných stranách. V tom případě, kdy držitel podniku nebyl osobou státně spolehlivou, mohl stát jmenovat zástupce, který těmto podmínkám vyhovoval. V případě porušení nařízení mohla být státem odňata koncese k provozování podniku. Stejné ustanovení se vztahovalo i na zaměstnance a členy představenstva a dozorčí rady. Cizinci mohli být v podniku zaměstnáni jen po předchozím souhlasu vojenské správy.

Některé klíčové podniky důležité pro obranu státu obdržely statut podniků registrovaných, což znamenalo, že jejich činnost byla vojenskou správou podrobně monitorována již v dřívější době. Jejich držitelé museli na žádost vojenské správy přizpůsobit technické zařízení tak, aby zajistili výrobu v případě branné pohotovosti, změnili sortiment výroby nebo výrobu přestěhovali jinam. Registrace měla být schválena majitelem podniku. Podniky mohly být ovšem také registrovány bez souhlasu majitele a to v případě branné pohotovosti státu, nebo pokud se na registraci usnesla vláda.

Registrované podniky byly řízeny Službou válečného průmyslu na úrovni sborových oblastí a po dohodě s MNO musely pravidelně podávat hlášení o předmětu výroby, jejím rozsahu a udržovat potřebné zásoby suroviny a polotovarů určené k válečné výrobě. V případě, že by se jednalo o zásoby přesahující běžné potřeby podniku, zavazovala se vojenská správa náklady spojené s jejich navýšením uhradit.⁷³

Do 8. května 1937 bylo vyzváno prvních 250 subjektů, aby se zařazením mezi registrované podniky vyslovily souhlas. Řízení o registraci pokračovalo i v dalším období a v roce 1938 dosáhlo zařazení 470 podniků, přičemž jako registrované byly vedeny všechny významné zbrojní závody.⁷⁴

4.3 Zajištění finančních prostředků na výzbrojní program československé armády

Pod dojmem prožitých hrůz Velké války nebyla světová veřejnost nakloněna budování nových armád a nejinak tomu bylo i v Československu. Po jistou dobu se dokonce zdálo, že celosvětové protiválečné nálady umožní vytvářet armády pouze na miličním základě,⁷⁵ což zdůraznil ve Washingtonské deklaraci i T. G. Masaryk. Ruku v ruce s těmito úvahami byla posuzována i nutnost vydávání nákladů na armádní výzbroj.

⁷³ Dostupné na <http://www.koncelik.eu/zakon-131-1936-obrana-statui/> (ověřeno k 11. dubnu 2016).

⁷⁴ NA, fond NÚKÚ, k. 479, *Služba válečného průmyslu u sborů*. Příloha k zápisu z jednání Meziministrského sboru pro věci národní obrany.

⁷⁵ Dostupné na <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/washingtonska-deklarace-18-10-1918/> (ověřeno k 26. prosinci 2017).

K vystřízlivění z těchto představ přispěly na jaře 1919 boje s tzv. Maďarskou republikou rad o Slovensko. Nepřipravená a velmi špatně vyzbrojená československá armáda volala po rychlé konsolidaci a nutnost rychlého dozbrojení si vynutila okamžité uvolnění financí ze státního rozpočtu.

Od roku 1927 byly prostředky na výstavbu armády zajišťovány ze dvou zdrojů. Prvním byla kapitola MNO vytvářená ve státním rozpočtu, která kryla financování běžných výdajů spojených s fungováním Československé branné moci.⁷⁶ Mezi běžné výdaje byly například zahrnuty výdaje na mzdy, naturálie, nákup krmiva pro koně, ale i pořízení nových zbraní a výstroje. Druhým zdrojem se stal na základě Zákona č. 240/1926 Sb. z. a n. zřízený *Fond pro věcné potřeby Národní Obrany*. Jednalo se o takzvaný mimorozpočtový fond, který byl v letech 1927 až 1937 každoročně dotován ze státního rozpočtu částkou 315 mil. Kč. Fond sloužil k nákupu augmentačních zásob, ale rovněž byl využitý ke krytí nákladů určených k redislukaci prvních zbrojních podniků na západní Slovensko.

Odsouhlasením programu reorganizace armády a výstavby pohraničních opevnění v roce 1933, se do popředí dostaly otázky související se zajištěním dostatečného objemu financí na jejich realizaci. Systém financování armády z roku 1927 již nemohl pokrýt vzrůstající nároky na státní pokladnu v období let 1934 až 1938, kdy bylo nutné rozsáhle modernizovat armádu a doplnit její mobilizační zásoby.

Prostředky na krytí potřeb k zajištění obrany země pocházely ve 30. letech z několika zdrojů:

- a) Státní rozpočet
 1. rozpočtová kapitola MNO
 2. neplánované výdaje rozpočtové kapitoly MNO
 3. výdaje dle zvláštních zmocnění v rámci zákona o státním rozpočtu
- b) Mimorozpočtové fondy
 4. zřízené zákony 240/1926 a 127/1934
 5. zákonem nezřízené (Mimořádný úvěr, Zvláštní úvěr, Zvláštní úvěr I, Jubilejní fond, Mobilizační úvěr)
- c) Ostatní
 6. části jiných kapitol státního rozpočtu (zejména rozpočet Ministerstva veřejných prací, Ministerstva vnitra a Ministerstva financí)

⁷⁶ Československá branná moc: oficiální název ozbrojených sil Republiky československé podle znění Zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

7. Československé státní dráhy⁷⁷

Od roku 1934 bylo nutné hledat další nové cesty pro získávání finančních prostředků. V roce 1934 sice opět došlo pod dojmem doznívajících důsledků hospodářské krize ke snížení rozpočtové kapitoly MNO, současně ustal tlak na snížení plateb z fondu zřízeného Zákonem č. 240/1926 Sb. z. a n. a jeho výdaje přesáhly hodnotu roční dotace. Současně MNO obdrželo 280 mil. Kč z Půjčky práce. Vznikl tak *Mimořádný úvěr*, který představoval určitý typ mimorozpočtového fondu, avšak bez zakotvení v zákoně. Pro provedení zamýšlené modernizace armády však uvedené prostředky zdaleka nestačily. K zajištění dalších financí byl 27. června 1937 přijat Zákon č. 127/1934 Sb. z. a n., kterým bylo prodlouženo trvání Fondu pro věčné potřeby na deset let.⁷⁸ Zřízením mimorozpočtového fondu Zákonem č. 127/1934 Sb. z. a n. vyvrcholila etapa, během níž vláda uvolnila z mimorozpočtových zdrojů na vojenské výdaje 4 150 mil. Kč.⁷⁹ Proto můžeme v roce 1935 sledovat významné zvýšení vojenských výdajů.

V roce 1936 došlo k dalšímu uvolňování finančních prostředků, které si vynutila zhoršující se mezinárodní situace. V rámci tzv. Výzbrojního programu⁸⁰ schváleného na 9. schůzi Nejvyšší rady obrany státu (dále NROS) měla být část nákladů na jeho realizaci kryta z mimorozpočtového fondu zřízeného Zákonem č. 127/1934 Sb. z. a n. a zbývající část ze *Zvláštního úvěru*. Stejně jako v případě Mimořádného úvěru se jednalo o mimorozpočtový fond bez zákonného zakotvení. Navíc bylo pro rok 1936 Zákonem č. 245/1935 Sb. z. a n. uvolněno 360 mil. Kč „na doplnění, obměnu a zajištění materiálu a některých zařízení nezbytných na obranu státu.“⁸¹

Významným zdrojem financí určeným speciálně na krytí vojenských výdajů, byla *Půjčka obrany státu*. Souhlas s jejím vypsáním byl zakotven Zákonem č. 142/1936 Sb. z. a n., který byl schválen na zasedání vlády 29. května 1936. Realizovaná byla formou dluhopisů o úrokové míře 3 % a 4,5 %. Při vydání dluhopisů se ukázalo, jak významnou podporu obyvatelstva má myšlenka zajištění obranyschopnosti státu. Během pouhých pěti týdnů byly

⁷⁷ PAVEL, Jan: *Financování československé armády v letech 1934 až 1939*. Historie a vojenství, 2004, č. 1, s. 5.

⁷⁸ V letech 1938 až 1947 měla státní pokladna do Fondu pro věčné potřeby převést každý rok 315 mil. Kč.

⁷⁹ PAVEL, Jan: *Financování československé armády v letech 1934 až 1939*. Historie a vojenství, 2004, č. 1, s. 6.

⁸⁰ Realizace výzbrojního programu bylo rozplánováno na období let 1936-1939.

⁸¹ PAVEL, Jan: *Financování československé armády v letech 1934 až 1939*. Historie a vojenství, 2004, č. 1, s. 7.

upsány dluhopisy ve výši 3 564 mil. Kč.⁸² Získané finanční zdroje významně urychlily modernizaci armády.

Kulminace nebezpečí evropského konfliktu si vyžádala další opatření ze strany MNO, když předložilo NROS ke schválení návrh *Výzbrojního programu – doplnění*, čímž byla zahájena další etapa uvolňování prostředků ke zvýšení obranyschopnosti země.⁸³ Pro krytí finančních požadavků výzbrojního programu sloužil od roku 1938 další mimorozpočtový fond nazvaný *Zvláštní úvěr I*. Nepřehlednost v účtování výdajů a toku státních financí na rozdílných účtech vedla od roku 1938 k transformaci Zvláštního úvěru v *Mimořádný rozpočet* schválený parlamentem v rámci zákona o státním rozpočtu.⁸⁴

Počátkem roku 1938 vypracovalo MNO materiál, podle kterého bylo zřejmé, že Výzbrojní program z roku 1936 je realizován sotva z 30 % a původní harmonogram plnění objednávek se opožděje. MNO upozorňovalo Ministerstvo financí, že na pokrytí potřebných nákladů na obranu státu je zapotřebí částka 2 934 940 Kč, ale na *Mimořádném úvěru* na zvláštní potřeby obrany státu se nalézají jen 2 113 000 Kč, čímž se nedostává na platby v roce 1938 dalších 822 mil. Kč. Podnětem MNO se zabývala i NROS na své 13. schůzi a pod dojmem momentální situace, kdy bylo Rakousko připojeno k Třetí říši, požadavek MNO plně akceptovala.⁸⁵ Zhoršující se politická situace v Evropě vyvolala další tlak vojenské správy na uvolnění finančních prostředků mimo schválené výzbrojní programy. V létě 1938 došlo ke schválení *Výzbrojního programu na roky 1939-1942*, jehož splnění si mělo vyžádat 4 883 mil. Kč. Dalším zdrojem prostředků se měla stát *Sbírka svobody* nazývaná též *Jubilejní fond na obranu státu* ve výši přesahující 500 mil. Kč. Po odečtu 817 mil. Kč z fondu na *Zvláštním úvěru I* bylo zapotřebí zajistit další 3 566 mil. Kč.

Plnění všech výzbrojních programů se přes úsilí zbrojovek a dalších zainteresovaných odvětví průmyslu začalo zpoždovat a do mobilizace v září 1938 se nepodařilo naplnit ani Výzbrojní program z června 1936.⁸⁶

Intenzita zbrojení dosáhla takové úrovně, že v podílu vojenských výdajů na národním důchodu se v roce 1937 nacházela Československá republika na šestém místě v celosvětovém

⁸² PAVEL, Jan: *Financování československé armády v letech 1934 až 1939*. Historie a vojenství, 2004, č. 1, s. 16.

⁸³ Výzbrojní program - doplnění projednávala 11. schůze NROS. Doplněný výzbrojní program byl zaměřen na rozšíření letectva, zvýšení zásob dělostřelecké munice a pořízení protitankových min.

⁸⁴ PAVEL, Jan: *Financování československé armády v letech 1934 až 1939*. Historie a vojenství, 2004, č. 1, s. 8.

⁸⁵ NA, f. NÚKÚ, k. 484, inv. č. 239, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 26 Taj. 1938. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, č.j. 1064 Taj.-hl. št./1.odděl.1938. *Objednávky na vrub zvláštního úvěru*. 15. 3. 1938, s. 1-2.

⁸⁶ PAVEL, Jan: *Financování československé armády v letech 1934 až 1939*. Historie a vojenství, 2004, č. 1, s. 10.

měřítku. Z demokratických států vydávala na zbrojení víc pouze Francie a i ta byla v roce 1938 Československem předstižena. V letech 1934 až 1937 vzrostly výdaje na armádu vůči národnímu důchodu z 3,4 % na 8,6 %. V roce 1937 představovaly výdaje na armádu v poměru ke státnímu rozpočtu 37,3 %.⁸⁷

Do popsaného způsobu financování obrany státu je zapotřebí zahrnout i vedlejší vojenské výdaje a další prostředky, které směřovaly nepřímě k posílení obranyschopnosti země. Jednalo se například o investiční činnost Ministerstva veřejných prací v podobě stavby letišť nebo investiční prostředky určené k modernizaci a k výstavbě důležitých železničních tratí. Železnice měla hrát nezastupitelnou roli při předpokládaném ústupu československé armády směrem na Slovensko. Mezi tyto náklady je možné rovněž zahrnout některé finanční operace související s přesunem zbrojního průmyslu.

⁸⁷ PAVEL, Jan: *Financování československé armády v letech 1934 až 1939*. Historie a vojenství, 2004, č. 1, s. 11.

5 Redislokace podniků důležitých pro obranu státu v druhé polovině 20. let dvacátého století

Územní rozmístění zbrojních závodů bylo dáno dědictvím po habsburské monarchii a po vzniku Československa vojenská správa tuto problematiku nebrala v potaz. Hlavní štáb neměl námítky, když byly v Plzni budovány nové provozy na výrobu vojenských vozidel a letecký závod Avia, spadající do koncernu Škodových závodů, byl postaven v blízkosti Prahy.⁸⁸ Obdobný postoj zaujal Hlavní štáb při výstavbě nové muniční továrny, která se od roku 1919 budovala západně od Plzně v Nýřanech a stejně tak v roce 1921 k výstavbě závodu na výrobu výbušnin v Pardubicích a k vybudování závodu České zbrojovky ve Strakonících. Ze strategického hlediska neměl šťastnou polohu ani hlavní závod Československé zbrojovky umístěný v Brně. Do očí bijící bylo soustředění leteckých továren v Praze a jeho nejbližším okolí,⁸⁹ Zbrojovky Ing. F. Janeček v Michli a zbrojovky Praga ve Vršovicích. Jako zcela nekonceptní se ukázala likvidace hutních závodů na Slovensku, což se ve 30. letech ukázalo jako velká komplikace při zajištění polotovarů nutných pro výrobu v nově vznikajících a redislokovaných zbrojních podnicích ve východní části země.⁹⁰

Jistou laxnost v přístupu vojenské správy v uplatňování svého vlivu při výstavbě nových zbrojních závodů v první polovině 20. let lze spatřovat v tom, že stejně jako při přípravě operačních plánů se hlavní nebezpečí očekávalo ze strany Maďarska, které se snažilo zvrátit řád věcí daný Trianonskou smlouvou z roku 1920.⁹¹ V souladu se zvažovaným protivníkem bylo vnímáno i rozmístění zbrojních kapacit. Vojenské nebezpečí ze strany Německa jako by zcela vypadlo ze strategického zřetele Hlavního štábu.

První náznaky změny v uvažování armádního velení můžeme zaznamenat v roce 1925, kdy po jednání států v Locarnu Hlavní štáb reálněji zhodnotil nebezpečí ze strany Německa. V souvislosti se změnou směru ohrožení země začalo vrchní velení uvažovat i o vhodnější dislokaci zbrojního průmyslu. Až do začátku 30. let však Hlavní štáb nezvažoval rušení výrobních kapacit na exponovaných místech, ale zabýval se pouze umístováním nově zřizovaných výrobních závodů do centra Československa, na Moravu a západní Slovensko.⁹²

⁸⁸ Nové prostory letecká továrna Avia byly zřízeny v roce 1930 v Čakovicích u Prahy,

⁸⁹ Vojenská továrna na letadla (Letov) byla umístěná v Letňanech, letecká továrna Avia v Čakovicích u Prahy, továrna Aero ve Vysočanech, továrna na výrobu leteckých motorů Walter v Jinonicích a letecké provozy ČKD v Karlíně a Libni. Vojenský ústřední archiv - Vojenský historický archiv (dále jen VÚA-VHA), f. MNO-HI. št./3. odděl. k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/1. odděl. z 21. 2. 1939 -Armáda v roce 1938. Příloha I, oddíl Ad c) *Kapacita leteckých továren pro mobilizaci ke dni 23/9.*

⁹⁰ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 158.

⁹¹ DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. Praha 2002, s. 199.

⁹² *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 158.

Protože na předpokládané výdaje spojené s výzbrojním, výstrojním, ale i stavebním programem by nestačily běžné finanční položky MNO ze státního rozpočtu, byl v roce 1926 zřízen Zákonem č. 240/1926 Sb. z. a n. *Fond pro věcné potřeby národní obrany*. Nově zřízený fond odstranil závislost armády na rozpočtových částkách schvalovaných pro daný rok. Financování se tak stalo pružnějším a fond na období jedenácti let zabezpečil výzbrojní a výstrojní program MNO a současně se stal potřebným nástrojem pro financování staveb nových zbrojních závodů.⁹³

Vedle zajištění redislukace a navýšení kapacit zbrojního průmyslu se vojenská správa snažila i o dosažení příznivějších cen nakupovaného materiálu, čehož mělo být dosaženo uzavíráním tzv. dlouhodobých smluv. Tato forma smluvních vztahů se stala určující pro období let 1925 až 1934, ve kterém MNO uzavřelo s jednotlivými zbrojními závody řadu smluv, kterými si zajistilo udržování potřebné výše výroby a zajištění zásob materiálu po určité období.⁹⁴ Například 4. června 1929 uzavřelo MNO dlouhodobou smlouvu s firmou Zbrojovka Ing. F. Janeček, na jejímž základě se zavázala objednat kulometry vz. 24 v celkové hodnotě 23 mil. Kč a další výstroj. Zbrojovka se podle této smlouvy musela zavázat, že bude udržovat zařízení na výrobu kulometů v provozuschopném stavu po dobu patnácti let a na vlastní náklady zajistí vše nutné, aby se produkce dala kdykoliv obnovit.⁹⁵ Jiné smlouvy obsahovaly dodatek, který zavazoval smluvní stranu ke zřízení nového závodu se stanoveným výrobním programem ve strategicky vhodnější lokalitě, kterou měla určit nebo schválit vojenská správa. Protihodnotou se MNO zavazovalo k rozsáhlým, víceletým objednávkám zbrojního materiálu, v jehož nákupních cenách byl zakalkulován státní příspěvek na výstavbu nových závodů.⁹⁶

5.1 Přesun části výrobních kapacit Škodových závodů z Plzně do Dubnice nad Váhom

V průběhu první poloviny 20. let projevovalo MNO zájem o vybudování záložního provozu na výrobu munice a dělostřeleckého materiálu na východním Slovensku. Vzhledem k potřebě zachovat své monopolní postavení a udržet si korektní styky s MNO, vyslovalo na podzim 1925 vedení Škodových závodů souhlas s vybudováním nového závodu, který však spojilo

⁹³ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 157-158.

⁹⁴ PAVEL, Jan: *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*. Historie a vojenství, 2006, č. 1, s. 28.

⁹⁵ VÚA-VHA, f. Zbrojně technický úřad 8, k. č. 2, složka č. 1, 1929. *Tajná smlouva se Zbrojovkou Ing. F. Janeček*, čj. 469 Taj. V/3. odděl. 1929.

⁹⁶ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 159.

s požadavkem na zadání zakázky na výrobu střeliva v hodnotě půlmiliardy korun. Požadavek vyvolal rezervovaný postoj MNO a další kolo jednání pokračovalo, až když 11. listopadu 1927 vedení Škodových závodů předložilo projekt, který počítal s vybudováním nového závodu na výrobu munice a dělostřeleckého materiálu v průběhu šesti let a vytvořením potřebného přemísťovacího fondu ve výši 40 mil. Kč. Následný projekt z 1. prosince 1927 již počítal s vybudováním lisovny střel, soustružny a výrobní zapalovačů. Současně byla vyprojektována výstavba dělovky, která měla krýt jednu osminu výrobních kapacit mateřského závodu.⁹⁷

Po zdlouhavých a těžkých jednáních mezi vedením Škodových závodů a MNO bylo 21. dubna 1928 přistoupeno k podpisu dlouhodobé smlouvy, jejíž součástí byla i dohoda o výstavbě nového zbrojního závodu na území Slovenska. Na základě požadavku MNO měl být nový závod umístěn v údolí Váhu mezi Trenčínem a Žilinou. Definitivně byla pro výstavbu závodu nakonec vybrána Dubnica nad Váhom.⁹⁸ Závod měl být budován jako záložní výrobní kapacita schopná zásobovat armádu dělostřeleckým materiálem a střelivem, přičemž v porovnání s Plzní byla jeho kapacita stanovena na 100 % výkonu v muniční výrobě a na 50 % výkonu v dělostřeleckém materiálu. Předpokládaná výrobní kapacita měla být dosažena do roku 1933.⁹⁹ Investiční náklady spojené s výstavbou měly být kryty z ceny objednaného vojenského materiálu a měly dosáhnout odhadované výše 215 mil. Kč.¹⁰⁰ Podíl z ceny výrobků určených na výstavbu závodu byl stanoven diferencovaně v rozmezí od 2,5 % do 8,8 %, čímž byla vytvořena jistá, byť ne zcela spolehlivá, základna financování projektu.¹⁰¹ MNO se ve smlouvě zavázalo k odběru 232 houfnic ráže 150 mm vz. 25, 109 protiletadlových kanónů ráže 83,5 mm vz. 22, 180 000 kusů časovaných dělostřeleckých granátů vz. 25, 75 000 kusů 83,5 mm dělostřeleckých granátů vz. 23 a 162 zaměřovačů bez dalekohledů pro protiletadlové kanóny vz. 22 v celkové hodnotě 451 100 000 Kč. Dodávky zbrojního materiálu byly rozvrženy na období let 1928 až 1931.¹⁰² Současně se MNO

⁹⁷ VANĚK, Alois - SUŠKO, Ladislav: *Z histórie strojárskych a metalurgických závodov v Dubnici nad Váhom, 1928-1949*. Dubnica nad Váhom 1976, s. 2.

⁹⁸ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojársky priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. *Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo*, 2014, č. 3.

⁹⁹ VANĚK, Alois - SUŠKO, Ladislav: *Z histórie strojárskych a metalurgických závodov v Dubnici nad Váhom, 1928-1949*. Dubnica nad Váhom 1976, s. 2.

¹⁰⁰ VANĚK, Alois - SUŠKO, Ladislav: *Z histórie strojárskych a metalurgických závodov v Dubnici nad Váhom, 1928-1949*. Dubnica nad Váhom 1976, s. 4.

¹⁰¹ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 158.

¹⁰² Podle smlouvy mezi MNO a Akciovou společností, dříve Škodovy závody z 21. 4. 1928 o vybudování záložní výrobní továrny na Slovensku. MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojársky priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. *Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo*, 2014, č. 3.

smluvně zavázalo k výlučnému odběru od Škodových závodů a tím potvrdilo jejich monopol na dodávky dělostřeleckého materiálu pro československou armádu.

Výkup pozemků na stavbu nové továrny proběhl v roce 1928. Po vypracování projektové dokumentace a potřebném vyměření stavby bylo v květnu 1930 přistoupeno k jejímu zahájení. Smlouva na výstavbu nového závodu v Dubnici nad Váhom byla podepsána s firmou Konstruktiva, společností pro výstavbu silnic a.s. Praha a stavební firmou Nekvasil z Brna.¹⁰³ Stavba měla probíhat ve dvou etapách, jejichž rozsah měl být stanoven podle výkonnosti závodu v Plzni. První etapa výstavby měla být dokončena v roce 1931, druhá do závěru roku 1933.¹⁰⁴

Nový pobočný závod Škodových závodů v Dubnici nad Váhom se měl postupně stát mohutným komplexem, ve kterém by probíhala výroba nejen v nadzemních halách, ale převážná část výroby měla být umístěna v podzemí, aby byla co nejlépe chráněna. Podzemní část závodu měla chránit nárazová deska, odolná i proti leteckému bombardování. Závod se měl dělit na tzv. „Blok“, který byl tvořen podzemní částí továrny a halami umístěnými na povrchu továrny, a na tzv. „Údolí“, kde se nacházely laborační dílny.¹⁰⁵ V novém závodě měla být postavena oddělení takzvané dělovky, muniční dílny a dílna na výrobu zapalovačů. Dále zde měla být nářaďovna a rozsáhlé dílny určené k laboraci střeliva.¹⁰⁶

Po nástupu celosvětové hospodářské krize, jejíž důsledky se projevily v Československu s jistým zpožděním, byla výstavba nového závodu v Dubnici nad Váhom rozhodnutím vedení koncernu z 13. listopadu 1931 pozastavena. Nedostatek kapitálu a nemožnost získat úvěry v období krize donutilo Škodovy závody k jednání s MNO, jehož cílem bylo revidovat podmínky¹⁰⁷ výstavby nového závodu. MNO tyto snahy Škodových závodů zamítlo a pouze dalo souhlas s prodloužením termínu výstavby do roku 1937.¹⁰⁸

¹⁰³ VANĚK, Alois - SUŠKO, Ladislav: *Z historie strojířských a metalurgických závodů v Dubnici nad Váhom, 1928-1949*. Dubnica nad Váhom 1976, s. 22.

¹⁰⁴ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 158.

¹⁰⁵ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 12.

¹⁰⁶ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 12.

¹⁰⁷ Dne 31. prosince 1932 byl podepsán dodatek ke smlouvě z roku 1928. V dodatku došlo ke zmírnění požadavků na zabezpečení výroby v Dubnici nad Váhom. MNO redukoval výrobu na mechanické součástky střeliva a trvalo pouze na výstavbě provozu na laboraci munice a výrobu děl.

¹⁰⁸ VANĚK, Alois - SUŠKO, Ladislav: *Z historie strojířských a metalurgických závodů v Dubnici nad Váhom, 1928-1949*. Dubnica nad Váhom 1976, s. 28.

Podle zprávy obchodního ředitele Škodových závodů Aloise Vaňka došlo do té doby k oplocení pozemku, započalo se stavbou Haly I a železniční vlečky ze stanice v Dubnici nad Váhom do závodu.¹⁰⁹

Neúspěch na ženevské odzbrojovací konferenci z let 1932 až 1934 a nástup Adolfa Hitlera k moci v Německu se odrazil ve zvýšené finanční podpoře MNO směřující k zbrojním podnikům. V případě konfliktu byla oblast východní Moravy a středního Pováží pokládána za relativně bezpečné území a měla zde vzniknout nová důležitá základna československého zbrojního průmyslu. Radikální změna mezinárodní situace se projevila i v postoji MNO k výstavbě nového závodu v Dubnici nad Váhom. V dubnu 1933 nařídilo MNO zřídit lisovnu střel, rozšířit mechanickou dílnu a především urychlit výstavbu do té míry, aby v případě mobilizace bylo možné počítat s náhradní výrobou dělostřelecké munice a děl pro potřeby armády. To vedlo ke zvýšení tempa výstavby.¹¹⁰ NROS na své schůzi na základě Zákona č.131/1936 označila nový závod Škodových závodů v Dubnici nad Váhom za stavbu mimořádného významu a po stránce provozní a stavební ji postavila na úroveň staveb opevňovacích a obranných.¹¹¹

V průběhu roku 1935 pokročila výstavba již tak daleko, že byla v novém závodě instalována výrobní zařízení z mateřského závodu a v únoru 1936 přicházeli odborníci z Plzně, aby připravili organizaci výroby. V ještě nedokončeném závodě byla zahájena výroba 2. ledna 1937.¹¹² V průběhu roku 1938 už pracovala dělovka, nástrojárna a laborační dílna v dubnickém údolí a výstavba dalších provozů pokračovala. Ještě v červnu zaměstnávala firma Konstruktiva na stavebních pracích celkově 1 524 dělníků, z toho 42 v dubnickém údolí. Mechanické dílny byly dokončeny až v prosinci roku 1938.¹¹³

Výrobní program nového závodu měl zahrnovat produkci dělových hlavní ráže 47 mm pro pevnostní protitankové kanóny A6 a pro protitankové kanóny A4. Kompletní protitankové kanóny A4 začal závod v Dubnici nad Váhom produkovat v letech 1938-1939. Z munice byla výroba zaměřena na ruční útočné granáty a střelivo ráže 37 mm pro protitankové kanóny.¹¹⁴

¹⁰⁹ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 3.

¹¹⁰ VANĚK, Alois - SUŠKO, Ladislav: *Z histórie strojárskych a metalurgických závodov v Dubnici nad Váhom, 1928-1949*. Dubnica nad Váhom 1976, s. 34.

¹¹¹ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 7.

¹¹² MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 7.

¹¹³ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 17.

¹¹⁴ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 12.

Výrobní kapacita nové dělovky měla dosahovat 42 děl malé ráže měsíčně, tedy především děl protitankových a tankových.¹¹⁵ Zadané objednávky MNO závodu v Dubnici nad Váhom byly až do konce roku 1938, v porovnání s objemem výroby v mateřském závodě v Plzni zanedbatelné. Jednalo se o 769 kusů protitankových kanónů vz. 37 ráže 37 mm a 48 kusů houfnic vz. 37 ráže 150 mm.¹¹⁶ Přes urychlené doplňování strojního zařízení z Plzně byl nový závod v Dubnici nad Váhom za zářijové mobilizace v roce 1938 schopen jen omezeného provozu. Navíc výrobu hlavní ještě stále zajišťovala dělovka v Plzni.¹¹⁷

5.2 Vybudování nového muničního závodu a přemístění části zbrojní výroby Československé zbrojovky a.s. v Brně do Povážské Bystrice

Další významná zbrojní továrna, která vybuďovala na středním Pováží svůj nový závod, byla Československá zbrojovka. V druhé polovině 20. let již patřila Československá zbrojovka k významným zbrojním podnikům. Aby obstála na zahraničních trzích, měla v úmyslu doplnit výrobu pěchotních zbraní i o produkci střeliva. Zpočátku zvažovala zřízení vlastní muniční továrny, ale tento záměr opustila, když se jí naskytla možnost získat většinový podíl akcií v bratislavské muniční firmě G. Roth.

Bratislavská filiálka vídeňské muniční továrny Georg Roth byla zřízena v roce 1870 jako její nový pobočný závod pod názvem „*G. Roth Wienund Pressburg*“, se záměrem rozšířit výrobu puškového střeliva. Největší rozmach zaznamenala v průběhu první světové války díky vojenským zakázkám a k 1. lednu 1918 se z filiálky stala akciová společnost „*Presburg G. Roth A.G.*“. Obdobně jako v případě jiných podniků, byl i u bratislavské firmy G. Roth po vzniku Československa uplatněn zákon o nostrifikaci. Nostrifikaci firmy provedla Živnostenská banka a menší slovenské kapitálové skupiny, ale část akcií zůstala v rukou původních vídeňských majitelů. Za přispění Živnostenské banky odkoupila 22. března 1928 9 000 kusů akcií z celkových 12 000 kusů s dalším předkupním právem Československá zbrojovka. Jako majoritní vlastník byla Československá zbrojovka připravena vyjít vstříc požadavku MNO na přemístění závodu do vnitrozemí, který byl

¹¹⁵ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 32.

¹¹⁶ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 12.

¹¹⁷ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 32.

vznesen již dříve na firmu G. Roth.¹¹⁸ V dlouhodobé smlouvě, kterou sepsalo MNO s Československou zbrojovkou v roce 1928, zavazovalo zbrojovku vedle zvýšení výrobních kapacit na střelivo i k přesunu závodu do vhodnější oblasti. Vedle výroby střeliva měla být zřízena i produkce armádních pušek a závod měl být uveden do plného provozu v roce 1934. Přesun výrobního závodu byl podmínkou, kterou si MNO kladlo při zadávání dalších objednávek na produkci střeliva.¹¹⁹

Přemístění závodu G. Roth z Bratislavy bylo velmi pečlivě zvažováno. Při výběru místa padl první návrh vybudovat nový závod v blízkosti Trenčína s částí výroby v Lednických Rovniach. Konečným rozhodnutím však bylo postavit nový muniční závod v Povážské Bystrici na rozsáhlém pozemku Sihot', který se nacházel na levém břehu Váhu.¹²⁰

Projekt výstavby závodu byl schválen 8. prosince 1928 a po výběrovém řízení byla stavba zadána stavební firmě Inž. Alojz Novák Košice se stavebním rozpočtem 9 142 406 Kč. Slavnostní položení základního kamene závodu již s novým názvem „Československé muniční a kovorobné závody účastinářská společnost Povážská Bystrica“ proběhlo 7. července 1929. V první fázi výstavby bylo vybudováno hutní oddělení, slévárna, válcovna, provoz tažení a lisování mědi, mosazi a hliníku. Po jeho dobudování následovala výstavba samotné muničky, kapslovny, výroby dělostřeleckých nábojnic a nářadovny.¹²¹ Za počátek výroby je považován 20. červen 1931, kdy byl v provizorních prostorách válcovny vyroben první mosazný materiál.

V dubnu 1934 došlo k úplné fúzi Československých muničních a kovorobných závodů účastinářské společnosti Povážská Bystrica s Československou zbrojovkou a současně došlo ke změně názvu na „Československá zbrojovka a.s. Brno, Závod II, Povážská Bystrica“. Při této příležitosti byl zvýšen akciový kapitál Československé zbrojovky na 70 mil. Kč.¹²²

Po dokončení fúze bylo roku 1934 přesunuto z Bratislavy strojní vybavení, které bylo doplněno dodávkou strojů a sad nástrojů od výrobní firmy ze Švýcarska v hodnotě 923 035 švýcarských franků. Z Bratislavy byla současně přesunuta kompletně technologie, výkresová dokumentace, nezpracované polotovary a nevyexpedované hotové výrobky. Přesun byl

¹¹⁸ SMATANA, Karol: *Zabudnutá munička na Pováží*. Košice-Myslava 2004, s. 6.

¹¹⁹ Vedle továrny G. Roth vyráběla v Československu munici i firma Sellier & Bellot.

¹²⁰ SMATANA, Karol: *Zabudnutá munička na Pováží*. Košice-Myslava 2004, s. 6.

¹²¹ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. *Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo*, 2014, č. 3, s. 23.

¹²² Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), f. Zbrojovka Brno a.s., k. 86, čj. 122, *Zpráva ze 7. 11. 1940 o vývoji Koncernu Zbrojovky Brno do roku 1940*.

ukončen k 30. červnu 1934 a byla zahájena výroba pěchotní munice pro československou armádu v nově dokončených objektech.¹²³

V letech 1934-1935 bylo dokončeno budování hal muničního oddělení a výroba pěchotních zbraní a započalo se s výstavbou hal na výrobu nábojnic pro dělostřeleckou munici. Úplného zprovoznění se nový závod dočkal v roce 1937 a výroba vojenských pušek až v roce 1938. I po zahájení výroby v Povážské Bystrici byly schopny oba závody Československé zbrojovky krýt výzbrojní program z roku 1937 pouze na 55 %.¹²⁴ Náklady na vybudování nového závodu Československé zbrojovky si celkově vyžádaly 280 mil. Kč.¹²⁵

Do konce měsíce října 1937 vyrobil závod v Povážské Bystrici 25 000 pušek a 250 mil. kusů nábojů, přičemž v závěru roku pracovalo v závodě již více než 7 000 zaměstnanců.¹²⁶

5.3 Zhodnocení první fáze přesunu zbrojní výroby z ohrožených oblastí státu

Realizace první fáze přesunu zbrojního průmyslu z ohrožených oblastí a rozšíření výrobních kapacit byla řešena v druhé polovině 20. let na základě takzvaných dlouhodobých smluv mezi MNO a zainteresovanými závody. Na základě těchto smluv došlo k částečnému přesunu výrobních provozů Škodových závodů do Dubnice nad Váhom a Adamova a ke zřízení nového pobočného závodu Československé zbrojovky v Povážské Bystrici. Dále na základě dlouhodobých smluv došlo k uvolnění prostředků na výstavbu nového závodu firmy Sellier & Bellot, k poskytnutí dotace na zařízení provozu na výrobu leteckých kulometů pro Českou zbrojovku, firmám Techna a Horák poskytnutí dotace na zavedení výroby filtrů k plynovým maskám a firmě Chema k poskytnutí financí na výstavbu nového závodu. Celkově byla do roku 1933 vyplacena částka ve výši 237,2 mil. Kč.¹²⁷ Současně se ukázalo, že takto pojaté smlouvy, kterými si MNO zajišťovalo výrobní kapacity potřebné v případě vypuknutí válečného konfliktu, se stávaly příliš nákladné pro stát, protože většinu investic na udržování a přesun zbrojní výroby nesla vojenská správa. Takové poskytování finančních prostředků nezaručovalo potřebnou kontrolu ani regulaci zisku. Vysoké finanční náklady čerpané

¹²³ SMATANA, Karol: *Zabudnutá munička na Pováží*. Košice-Myslava 2004, s. 6.

¹²⁴ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 27.

¹²⁵ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 23.

¹²⁶ MURÁRIKOVÁ, Zdena: *Zbrojářský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*. Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3, s. 28.

¹²⁷ NA, f. NÚKÚ, k. 479, NÚKÚ čj. 40/6D – 1938. *Subvencování válečného průmyslu* též KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967. nověji KARLICKÝ, Vladimír: *Svět okřídleného šípku: koncern Škoda Plzeň 1918-1945*. Praha 1999.

z Fondu pro věcné potřeby národní obrany pak scházely při nákupu výzbroje a další techniky a tím se účel fondu míjel účinkem.¹²⁸ V některých případech si zbrojní závody za udržování výrobních kapacit nebo výstavbou nových provozů zajistily u MNO monopolní postavení, jehož nejmarkantnějším příkladem byla smlouva uzavřená se Škodovými závody v roce 1928.¹²⁹

Vzrůstající míra ohrožení státu nacistickým Německem v druhé polovině 30. let si vynutila, aby vojenská správa přistoupila k podstatně masivnějšímu přesunu zbrojních závodů a ke zvýšení výrobních kapacit, než umožňovaly dlouhodobé smlouvy uzavírané v letech 1925 až 1934. Druhá fáze redislokace zbrojního průmyslu úzce souvisí se vznikem NROS a její činností v období let 1936 až 1938. Usnesení, která souvisela se zbrojním průmyslem, tvořila v roce 1937 významnou část její práce, přičemž zejména 10. schůze se z hlediska dané problematiky jeví jako nejdůležitější. Nejvyšší rada projednávala otázku investic do výstavby nových závodů na výrobu automatických zbraní a příslušného střeliva. Další usnesení se týkala investičních nákladů na vybudování závodů určených k výrobě výbušnin a chemických látek a rovněž přesunu a zvýšení výrobních kapacit leteckého průmyslu.¹³⁰ Na základě negativních zkušeností z minulého období, bylo upuštěno od uzavírání dlouhodobých smluv. Nový přístup související se zvýšením produkce a s redislokací zbrojní výroby byl nyní založen na podstatně významnější finanční spoluúčasti státu.

¹²⁸ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 158

¹²⁹ PAVEL, Jan: *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*. Historie a vojenství, 2006, č. 1, s. 25.

¹³⁰ NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné 1936, Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu.

6 Zřízení Nejvyšší rady obrany státu jako koordinačního orgánu řídicího přípravy na obranu země

6.1 Zřízení Nejvyšší rady obrany státu v roce 1933

Myšlenkou na vytvoření efektivního systému řízení obranných opatření prostřednictvím vrcholných složek státního aparátu se zabývala nejvyšší politická exekutiva již v polovině 20. let a projevila tak větší porozumění pro koordinaci obranných opatření než představitelé MNO a Hlavního štábu. V druhé polovině 20. let vznikl projekt na vytvoření sboru vybraných členů vlády s názvem Rada pro obranu státu, která by byla vybavená potřebnými pravomocemi, aby mohla rozhodovat o nejdůležitějších otázkách obrany země. Své realizace se projekt dočkal až v první polovině let třicátých.

Usnesením vlády republiky Československé ze dne 23. dubna 1926, intimovaný Předsednictvem ministerské rady pod č.j. 2656/1773 S.m.r., byl zřízen při ministerstvu národní obrany „*Meziministerský sbor pro věci obrany státu*“ (dále MSOS) s jeho *Generálním sekretariátem*. Na sklonku roku 1925, v období, kdy se diskutovalo o vzniku MSOS, politická reprezentace jednoznačně požadovala připojení MSOS k Předsednictvu ministerské rady. Vzhledem k tomu, že se však Hlavní štáb nehodlal smířit s vytvořením nejvyšších poradních a exekutivních orgánů mimo působení armády, představitelé MNO a Hlavního štábu uplatnili v ministerské radě svůj vliv a dosáhli připojení MSOS a jeho Generálního sekretariátu k MNO. Tím pádem MSOS nemohl dostát požadavkům na širší koordinační poslání. Podléhal ministroví národní obrany a tím souvisel i jeho omezený vliv na vývoj obrany republiky, který byl zúžen na chápání jeho působení pouze ve vojenské problematice.¹³¹

Důsledky tohoto rozhodnutí se pak plně projeví v období nástupu nacismu, kdy úzký okruh nejvyšších činitelů Hlavního štábu měl fakticky nést plnou zodpovědnost za koncepci obrany státu, která v širší problematice zdaleka přesahovala jak jejich možnosti, tak i kompetence.

Nevhodnost zvolené koncepce se plně potvrdila, když byla 11. května 1932 schválena Zákonem č. 66/1932 Sb. z. a n. kratší prezenční služba.¹³² Plně bylo prokázáno, že není

¹³¹ STRAKA, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938*. Historie a vojenství, 2006, č. 2, s. 3.

¹³² Potíže, které vyvstaly v armádě po té, kdy byla zkrácena prezenční služba z 18 měsíců na 14 měsíců, jsou analyzovány v elaborátu zpracovaném VKPR. VÚA-VHA, f. Vojenská kancelář prezidenta republiky (dále jen VKPR), k. 6, *Elaborát VKPR o potížích Hlavního štábu s důsledkem zkrácení prezenční služby*, č.j. T 9 z 15. 4. 1932.

možné pomýšlet na efektivní vývoj armády, její další výstavbu a modernizaci bez existence vhodného orgánu na nejvyšší exekutivní úrovni, který by byl schopný sladit brannou politiku státu s politickými rozhodnutími na nejvyšší úrovni.

Dekretem prezidenta republiky T. G. Masaryka z 30. listopadu 1932 sice vznikl *Armádní poradní sbor* (dále APS), jednalo se však o poradní orgán Ministra národní obrany, který se výhradně skládal z vojenských odborníků: náčelníka Hlavního štábu a jeho zástupců, zemských velitelů, generálního sekretáře MSOS a dalších významných vojenských funkcionářů. V APS zasedal zástupce MSOS spojující APS s civilními vládními složkami. Další podstatnou skutečností bylo, že místopředsedou APS byl generální inspektor branné moci (předsedou byl ministr národní obrany), což v jistém smyslu předznamenalo do budoucna spory o vymezení kompetence generálního inspektora a náčelníka Hlavního štábu. Zřízení APS se mělo stát odborným předpokladem pro řízení MNO, tradičně svěřované politickému ministrovi, tedy civilní osobě. Zřízením APS bylo dosaženo toho, že v zásadním rozhodování MNO dominovalo odborné hledisko.¹³³ Jeho vliv však také nepřesahoval kompetence MNO a vzhledem k tomuto faktu, postrádal jakoukoliv rozhodovací pravomoc a nebylo ho tak možné považovat za kompetentní orgán.

V době neúspěchu ženevské odzbrojovací konference se projevilo, jak citelně chybí orgán na vládní úrovni, který by nejen koordinoval výstavbu armády, ale současně by se podílel i na branné přípravě státu a jeho obyvatelstva. Československo bylo jednou z posledních zemí,¹³⁴ která na nejvyšší exekutivní úrovni neměla orgán schopný řízení obrany státu.¹³⁵ Nutnost koordinovat postup nejvyššího politického a vojenského vedení, podmíněný zhoršující se bezpečnostní situací vedl k tomu, že počátkem prosince 1932 připravilo MNO návrh textu vládního usnesení o zřízení *Rady pro obranu státu*, o jejím statutu a jednacím řádu¹³⁶. Na rozdíl od MSOS bylo pro Radu pro obranu státu charakteristické, že se jednalo o instituci složenou z ústavních činitelů, tedy ze členů vlády.¹³⁷ 15. prosince 1932 byla zahájena jednání

¹³³ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 288.

¹³⁴ Například: Nejvyšší rada národní obrany (Conseil supérieur de la defense nationale) ve Francii, Rada zemské obrany (Savet zemaljske odbrane) v Jugoslávii, Vrchní rada zemské obrany v Rumunsku, Výbor pro obranu státu (Komitéť obrony paňstva) v Polsku, Nejvyšší komise národní obrany (Commissione supreme di difesa) v Itálii atd.

¹³⁵ VÚA-VHA, f. Meziministerský sbor pro obranu státu, k. 2, složka MSOS – 1928, I. komise (právní), spis Generálního sekretariátu pro obranu státu č.j. 1 027 dův. Z 20. 2. 1928 srovnej NA, f. PMR, k. 629, inv. č. 2038, sign. 1772/12-Rada pro obranu státu, č.j. 1192/1773/12/S – 33 – Návrh vládního usnesení o zřízení Rady pro obranu státu, o jejím statutu a jednacím řádu z 18. 3. 1933.

¹³⁶ NA, f. Předsednictvo ministerské rady (dále jen PMR), k. 629, inv. č. 2038, sign. 1772/12-Rada pro obranu státu, č.j. 1192/1773/12/S – 33 – Návrh vládního usnesení o zřízení Rady pro obranu státu, o jejím statutu a jednacím řádu z 18. 3. 1933.

¹³⁷ NA, f. PMR, k. 629, inv. č. 2038, sign. 1 772/12 Rada pro obranu státu, č.j. 589 Dův.-VI/1. odděl.1933, Rada pro obranu státu; návrh vládního usnesení. Připomínky ministerstva zahraničních věcí z 15. 3. 1933.

I. komise MSOS¹³⁸, na jejíž 82. schůzi byl projednáván statut, kompetence, složení a další náležitosti související se zřízením *Rady pro obranu státu*. Ustanovení o Radě byla již obsažena v přípravné osnově zákona o obraně státu, která byla projednávána již od druhé poloviny 20. let.¹³⁹ Ucelenou osnovu této právní normy nebylo ještě jako celek možné předložit k projednání Národnímu shromáždění a proto MNO navrhlo, aby byla *Rada pro obranu státu* zřízena prozatímním vládním usnesením,¹⁴⁰ jehož text byl předložen 3. prosince 1932. Jednání o návrhu vládního usnesení o zřízení *Rady pro obranu státu*, o jejím statutu a jednacím řádu pokračovala na vládní úrovni ještě v průběhu roku 1933. V definitivním znění návrhu vládního usnesení upraveném na základě připomínek jednotlivých ministrů a vypracované MNO¹⁴¹ bylo v definitivním textu pozměněno dosavadní označení „Rady“ na „ Nejvyšší radu“. ¹⁴² Celé úsilí vyvrcholilo 6. října 1933 přijetím vládního usnesení o vzniku „*Nejvyšší rady obrany státu*“ (NROS), která se měla stát vrcholným orgánem v řízení obrany státu.¹⁴³ Legislativní základ NROS, potřebný pro její význam a vztah k ostatním orgánům státní moci byl dotvořen po té, kdy 23. června 1936 nabyl účinnosti Zákon č. 131/ 1936 Sb. z. a n. o obraně státu.

Kolegium NROS jmenoval prezident republiky T. G. Masaryk 4. listopadu 1933. Skládalo se z užšího výběru členů vlády řízených ministerským předsedou. V Nejvyšší radě byl zastoupen:

ministr železnic Rudolf Bechyně

ministr zahraničních věcí Dr. Eduard Beneš

ministr národní obrany Bohumír Bradáč

ministr pošt a telegrafů Dr. Emil Franke

ministr průmyslu, obchodu a živností Dr. Josef Matoušek

¹³⁸ Komise právní

¹³⁹ STRAKA, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938*. Historie a vojenství, 2006, č. 2, s. 3.

¹⁴⁰ NA, f. PMR, k. 629, inv. č. 2038, sign. 1772/12-Rada pro obranu státu, č.j. 1192/1773/12/S – 33 – Návrh vládního usnesení o zřízení Rady pro obranu státu, o jejím statutu a jednacím řádu z 18. 3. 1933.

¹⁴¹ Tamtéž. Upravené definitivní znění návrhu vládního usnesení předložilo MNO svým přípisem ze dne 8. 3. 1933 pod č.j. 1040/Dův.-VI/1. odděl.33 – zd. č.j. 2047/1773/12/33 S.

¹⁴² NA, f. PMR, k. 629, inv. č. 2038, sign. 1772/12-Rada pro obranu státu, č.j. 2047/1773/12/33 S – Návrh vládního usnesení o zřízení Nejvyšší rady obrany státu, o jejím statutu a jednacím řádu z 8. 5. 1933.

¹⁴³ NA, f. PMR, k. 629, inv. č. 2038, sign. 1 772/12 Rada pro obranu státu , intimát Předsednictva ministerské rady č.j. 5 090/1773/12/S-33 z 26. 10. 1933 – *Zřízení Nejvyšší rady obrany státu; statut a jednací řád*.

ministr pro sjednocení zákonodárství a organizace správy Dr. Jan Šrámek.¹⁴⁴

Vládní usnesení o zřízení NROS současně upravovalo jeho poměr k Meziministerskému sboru pro věci obrany státu, který se stal pomocným orgánem NROS v záležitostech uvedených v § 3 odst. 1 a 3 měl za úkol rozpracovávat podrobněji vše na čem se NROS usnese. Obdobně Vládní usnesení o zřízení NROS upravovalo i jeho poměr ke Generálnímu sekretariátu s generálním sekretářem v čele, zřízeném vládním usnesením ze dne 23. dubna 1926. Generální sekretariát se měl napříště nazývat Generálním sekretariátem obrany státu (Generální sekretariát OS) a vedle MSOS se stal pomocným orgánem NROS, přičemž i nadále obstarával pomocnou službu pro MSOS.¹⁴⁵

Hlavním úkolem NROS se stala příprava organizace obrany státu ve všech sférách politického a hospodářského života Československé republiky, tedy z vyššího hlediska než bylo hledisko pouze vojenské.¹⁴⁶ Znění § 3. Úkoly Nejvyšší rady obrany státu ukládalo:

„NROS povolána soustavně pečovat o náležité zabezpečení obrany státu. Po této stránce přísluší jí jednati a usnášeti se zejména:

1/ o přípravě potřebných hospodářských opatření pro dobu mobilisace a války ve výrobě, oběhu a spotřebě statků, zejména pokud jde

a/ o zajištění prvotní a průmyslové výroby, jakož i potřebných surovin

b/ o zajištění výživy branné moci a obyvatelstva

c/ o rozdělování surovin, výrobků a jiných věcí pro potřeby branné moci a obyvatelstva

2/ o směrnících pro opatření a přidělování pracovníků za mobilisace a ve válce

3/ o směrnících pro finanční hospodaření za mobilisace a ve válce /:finanční plán válečný:/

4/ o úpravě dopravní sítě s hlediska obrany státu a o přípravách týkajících se opatření a použití jakýchkoliv dopravních prostředků za mobilisace a ve válce

5/ o plánu ochrany proti propagandě státu nepřátelské nebo škodlivé

¹⁴⁴ NA, f. PMR, k. 629, inv.č. 2038, sign. 1772/12-Rada pro obranu státu, č.j. 5.242/1773/12/S-33 PMR z 31. 10. 1933 – Nejvyšší rada obrany státu; návrh na jmenování jejích členů.

¹⁴⁵ NA, f. PMR, k. 629, inv.č. 2038, sign. 1772/12-Rada pro obranu státu, Vládní usnesení o zřízení Nejvyšší rady obrany státu, o jejím statutu a jednacím řádu.

¹⁴⁶ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 288.

6/ o plánu ochrany obyvatelstva proti zásahům vnějšího útoku, čítaje v to i odsunutí /:evakuaci:/ obyvatelstva a jeho ochranu proti leteckým a jiným podobným útokům

7/ o směrnících, jak se mají při výchově uplatnit zájmy obrany státu

8/ o podílu, v jakém jsou jednotlivá odvětví státní správy povinna společně pracovat o provedení a zajištění plánů, směrnic a příprav uvedených v předcházejících odstavcích¹⁴⁷

Při procesu utváření Rady se počala projevovat změna v názorech vysoce postavených vládních činitelů k zájmům MNO. MNO prosadilo, aby se zasedání NROS povinně účastnil generální inspektor branné moci, respektive náčelník Hlavního štábu a za mobilizace a války hlavní velitel operujících armád s hlasem poradním.¹⁴⁸ Přes výhrady Předsednictva ministerské rady byla jejich účast na zasedáních prosazena a byla tak zajištěna potřebná odborná vojenská kvalita usnesení NROS, kterou politické osobnosti s příslušnými kompetencemi nebyly schopné zajistit.

Představitelé armády se na zasedáních NROS záhy přesvědčili, že znalosti zástupců exekutivy i zákonodárců jsou v oblasti vojenské problematiky zkreslené a mnohdy nerealistické. Vojenští představitelé tak byli nuceni přistoupit k vyšší informovanosti politických činitelů v záležitostech armády s ohledem na utajované skutečnosti. Oprávněně je možné tvrdit, že přítomnost generálního inspektora a náčelníka Hlavního štábu byla základem k pozdějšímu úspěšnému prosazení rozsáhlých finančních požadavků v letech 1936 až 1938.

6.2 Činnost Nejvyšší rady obrany státu v letech 1934-1935

Období let 1934 až 1935 je možné považovat za úvodní fázi práce NROS, v němž se legislativně opírala o zřizovací usnesení ministerské rady, nikoliv ještě o právní podklad, kterým se stal až Zákon o obraně státu přijatý 23. června 1936.

¹⁴⁷ Přepis znění §3 Úkoly Nejvyšší rady obrany státu, Vládní usnesení o zřízení Nejvyšší rady obrany státu, o jejím statutu a jednacím řádu. NA, f. PMR, k. 629, inv. č. 2038, sign. 1772/12-Rada pro obranu státu, Vládní usnesení o zřízení Nejvyšší rady obrany státu, o jejím statutu a jednacím řádu, § 3.

¹⁴⁸ NA, f. PMR, k. 629, inv. č. 2038, sign. 1 772/12 Rada pro obranu státu, č.j. 589 Dův.-VI/1, odděl.1933, Rada pro obranu státu; návrh vládního usnesení. Připomínky ministerstva zahraničních věcí z 15. 3. 1933. Také NA, f. PMR, k. 629, inv. č. 2038, sign. 1772/12-Rada pro obranu státu, Vládní usnesení o zřízení Nejvyšší rady obrany státu, o jejím statutu a jednacím řádu, § 7, Přibírání poradců k jednání.

NROS zahájila svoji činnost 1. března 1934¹⁴⁹ a na programu jednání schůze měla zařazenu především otázku použití armády v obraně za účasti koaličních spojenců a přípravu návrhu na uzákonění vojenské služby v délce trvání dvou let. V uvedeném období let 1934 až 1935 NROS zasedala celkem sedmkrát.¹⁵⁰ V průběhu celého svého působení v letech 1934 až 1938 se soustavně věnovala zásadní problematice obrany země, zajištění státních hranic, prodloužení vojenské prezenční služby na dvouleté období, financování výzbrojního programu, vytváření podmínek pro navýšení stavů důstojníků, rotmistrů a dělesloužících v armádě. Usnášela se na potřebných finančních a technických záležitostech souvisejících s úpravou komunikační a železniční sítě, redislokací a výstavbou zbrojního průmyslu, o způsobu zajištění protiletectvé obrany obyvatelstva, evakuaci státních orgánů. Zabývala se otázkou centralizace obranného zpravodajství, organizací národního hospodářství a jeho přípravou na blížící se válku.¹⁵¹

Účastí nejvyšších představitelů státní moci v NROS došlo ke značnému nárůstu podpory zájmů armády při přípravě obranyschopnosti státu. V roce 1935 se o zvýšení autority NROS zasloužil tehdejší ministr národní obrany František Machník. Důležitost Machníkova významu na práci NROS spočívala v tom, že se od 21. listopadu 1935 zasadil, že v radě byli oficiálně zastoupeni ministři všech stran vládní koalice s výjimkou ministrů stran německých. Chybějící zastoupení německých ministrů je nutné chápat jako dobově podmíněnou nutnost související se státně bezpečnostními zájmy vzhledem k tomu, že se na schůzích NROS projednávaly utajované skutečnosti státu.

6.3 Činnost Nejvyšší rady obrany státu v letech 1936-1938a její podíl na uskutečňování přesunu zbrojního průmyslu

Období let 1936 až 1938 se stalo nejvýznamnější etapou práce NROS, ve které se naplnila očekávání, která byla s ustavením Nejvyšší rady spojována. Zvláště projekty, které souvisely se strukturálními změnami v oblasti zbrojního průmyslu, byly jedny z nejdůležitějších, kterými se NROS v tomto období zabývala.

¹⁴⁹ Tamtéž. Zahájení činnosti NROS dokládá informace obsažená v referátu Generálního sekretáře OS gen. Moravce.

¹⁵⁰ STRÁKA, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938*. Historie a vojenství, 2006, č. 2, s. 5. také NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné 1936, Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu.

¹⁵¹ NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné 1936, Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu.

Zásadním dokumentem z hlediska pojednávané problematiky se stala 9. schůze NROS ze 4. června 1936, kde byl jako třetí bod jednání projednáván „*Návrh ministerstva národní obrany na vybudování a přestěhování průmyslu důležitého pro obranu státu, podle čj. 1.741 Taj.gen.sekr.1936, a návrh na opatření nejdůležitějších surovin.*“¹⁵² V návrhu bylo požadováno provedení minimálních opatření k zajištění nejdůležitějších materiálních potřeb armády v případě války. Celkové náklady spojené s provedením navrhovaných opatření byly odhadovány na 2 700 mil. Kč na válečný průmysl a částkou asi 700 mil. Kč na nákup potřebných surovin. Stát neměl nést sám veškeré náklady spojené s přesunem. Ve vybraných případech měl poskytnout určitou částku, která by mu smluvně v příslušných podnicích zajistila jistý vliv. Návrh předpokládal, že se přesun průmyslových kapacit uskuteční v období let 1936 až 1939.¹⁵³

NROS vyslovila zásadní souhlas s návrhem MNO na vybudování a přestěhování průmyslu důležitého pro obranu státu a s opatřením nejnutnějších zásob důležitých surovin s výhradou ministra financí.¹⁵⁴ Záležitost vybudování a přestěhování zbrojního průmyslu měla být ještě projednána ve sboru politických ministrů. Za tímto účelem měla být zřízena zvláštní komise, která měla působit nikoliv u MNO, ale u národohospodářského oddělení Předsednictva ministerské rady.¹⁵⁵ Komise měla za úkol přezkoumat program přemístění vojensky důležitého průmyslu z hlediska účelnosti a rozsahu a podávat návrhy na opatření nejdůležitějších surovin nezbytných pro obranu státu. Při tom měla současně navrhnout finanční, hospodářskou a právní strukturu potřebnou k provedení programu. Ministru obrany a ministru financí bylo uloženo, aby návrhy komise přezkoumali a učinili potřebná finanční, hospodářská, rozpočtová a kontrolní opatření k jejich provedení.¹⁵⁶

Opatření, která byla přijímána na základě doporučení komise, se neukázala jako příliš šťastná, o každém návrhu bylo dlouze jednáno. Z řad zástupců průmyslu se nedostávalo pochopení pro požadavky vojenské správy, což budování a redislokaci průmyslu bránilo.

¹⁵² NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 79, Schůze Nejvyšší rady obrany státu dne 4. června 1936, Program jednání, s. 6.

¹⁵³ VÚA-VHA, f. MNO – HI. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 45 173 Taj. gen. sekr. 1938 z 30. 11. 1938, Příloha č. 6, *Přehled opatření učiněných NROS*, s. 5-6.

¹⁵⁴ Příslušné usnesení NROS bylo intimováno pod čj. 2344 taj. gen.sekr.1936.

¹⁵⁵ STRAKA, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938*. Historie a vojenství, 2006, č. 2, s. 5.

¹⁵⁶ NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 79, Schůze Nejvyšší rady obrany státu dne 4. června 1936, Program jednání, s. 7.

Některá usnesení komise se ukázala být natolik neproveditelná, že je bylo nutné po čase revidovat.¹⁵⁷

¹⁵⁷ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/35 9, čj. 45 137 Taj. gen. sekr. OS-1938, Příloha č. 6, *Přehled opatření učiněný NROS*.

7 Redislokace zbrojního průmyslu důležitého pro obranu státu na základě rozhodnutí Nejvyšší rady obrany státu

V předcházejících kapitolách práce byly nastíněny historické souvislosti, které vedly exekutivu k vytvoření odpovídající struktury schopné reagovat na nejvyšší úrovni na měnící se politickou a bezpečnostní situaci v Evropě v podobě NROS. Požadavky na zajištění obrany státu si vyžádaly zvětšení objemu výroby zbraní, střeliva a dalšího vojenského materiálu. Nové taktické potřeby armády v souvislosti s vývojem vojenství, vyvolaly tlak na větší pestrost výrobních programů výzbrojního materiálu. Tyto jevy současně provázela nutnost přesunu výrobních podniků do strategicky bezpečnějších oblastí země.

7.1 Redislokace zbrojních kapacit zajišťujících výrobu ručních zbraní

První konkrétní návrh zbrojně průmyslového charakteru, který NROS posuzovala v roce 1937, se týkal zřízení nového závodu České zbrojovky, kam měla být přesunuta výroba leteckých kulometů.¹⁵⁸ Podrobně se touto problematikou budou v práci zabývat kapitoly věnované historii České zbrojovky a.s. v Praze a zřízení jejího nového závodu v Uherském Brodě.

Finančně podstatně náročnější záležitostí, kterou NROS projednávala na svém čtvrtém zasedání 10. schůze 2. června 1937, bylo zajištění dostatečných kapacit na výrobu pěchotních zbraní a střeliva. Na zasedání se projednával návrh, zabývající se otázkou zajištění investic potřebných k výstavbě nového závodu Československé zbrojovky označovaného jako *Závod III*.¹⁵⁹ Stavba *Závodu III* probíhala od roku 1936 ve Vsetíně a jeho vybudováním měl být vyřešen požadavek armády na zvýšení výrobní kapacity mateřského závodu v Brně, za současného přesunu výroby kulometů a munice na méně exponované místo.¹⁶⁰ Dostavba a spuštění produkce nového závodu se plánovala na rok 1939, přičemž předpokládaná výrobní kapacita měla dosahovat 400 kusů těžkých kulometů vz. 37 a 40 kusů velkorážných kulometů ZB-60 měsíčně.¹⁶¹ Rovněž se zvažovalo částečně přesunout do Vsetína výrobu lehkých

¹⁵⁸ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservativní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 424 Taj. - gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 - *Vybudování nového závodu fy „Česká zbrojovka Strakonice“* - usnesení 10. schůze NROS.

¹⁵⁹ Mateřský závod v Brně byl pojmenován *Závod I*, jako *Závod II* byl označován provoz vybudovaný v Dubnici nad Váhom.

¹⁶⁰ DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 38, 40, 46.

¹⁶¹ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 28 také DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo:*

kulometů vz. 26, ale na základě rozhodnutí MNO z 22. března 1937 bylo od tohoto záměru upuštěno.¹⁶²

Usnesením 10. schůze NROS byla současně řešena i otázka související se zabezpečením nákladů nutných k vybudování nového závodu ve Vsetíně, které byly vyčísleny ve výši 453 mil. Kč.¹⁶³ Potřebné prostředky měly být opatřeny jednak ze zdrojů státních a jednak ze soukromých zdrojů Československé zbrojovky. Státní prostředky měly být na základě usnesení NROS získány zvýšením akciového kapitálu zbrojovky vydáním nové emise akcií s áziem 400 %, ¹⁶⁴ takže upisovací kurz měl být 2 000 Kč pro akcii o nominální hodnotě 400 Kč. Akciový kapitál Československé zbrojovky se tímto způsobem měl zvýšit ze 70 na 120 milionů Kč. NROS předpokládala, že tento způsob zvýšení kapitálu přinese zbrojovce finanční zdroje ve výši 250 mil. Kč.¹⁶⁵ Většinu, tedy 199 999 000 Kč, měl dle usnesení uhradit stát jako největší akcionář zbrojovky, zbývající část byla upsána soukromými akcionáři. Na svém zasedání 2. června 1937 NROS rozhodla, že prostředky, které má uhradit stát, budou čerpány z výnosu Půjčky obrany státu.¹⁶⁶ NROS považovala za nutné provést zvýšení akciového kapitálu zbrojovky co nejdříve, což zanesla i do svého usnesení ze zasedání z 2. června 1937, ve kterém uložila, aby všechna opatření provedlo MNO a Ministerstvo financí urychleně.¹⁶⁷ Československá zbrojovka měla uhradit z vlastních prostředků na výstavbu nového závodu 203 mil. Kč, čímž měly být potřebné finanční prostředky kryjící výstavbu nového závodu ve Vsetíně zajištěny.¹⁶⁸ NROS současně doporučovala, aby všechny

tradice a současnost. Praha 1995, s. 190. také PISKOVSÝ, Petr – ORSÁG, Milan: *Zbrojovka Vsetín: padesát let závodu 1937-1987*. Vsetín 1986, s. 35.

¹⁶² PISKOVSÝ, Petr – ORSÁG, Milan: *Zbrojovka Vsetín: padesát let závodu 1937-1987*. Vsetín 1986, s. 36.

¹⁶³ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahuje záznam usnesení NROS pod č.j. 20 426 Taj. Gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy „Čs. zbrojovka a.s. Brno“ – usnesení 10. schůze NROS.

¹⁶⁴ Pod pojmem ážio se rozumí procentuálně vyjádřený rozdíl, o který hodnota cenného papíru převyšuje jeho nominální hodnotu. – viz ŽÁK, Milan a kol.: *Velká ekonomická encyklopedie*. Praha 2002, s. 90-91.

¹⁶⁵ NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservátní spisy, tajné, 1936, č.j.79 Res./37 NÚKÚ – Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu, čl. 4, s. 2.

¹⁶⁶ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahuje záznam usnesení NROS pod č.j. 20 426 Taj. Gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy „Čs. zbrojovka a.s. Brno“ – usnesení 10. schůze NROS také NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservátní spisy, tajné, 1936, č.j.79 Res./37 NÚKÚ – Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu, čl. 4, s. 2. také NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 16 Taj. NÚKÚ z 31. 1. 1938, obsahuje č.j. 20 707 Taj. – gen. sekr. 1937 z 23. 10. 1937 – Náklady na vybudování válečného průmyslu – úhrada z půjčky obrany státu, odst. a), s. 1.

¹⁶⁷ NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservátní spisy, tajné, 1936, č.j.79 Res./37 NÚKÚ – Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu, čl. 4, s. 2. také NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahuje záznam usnesení NROS pod č.j. 20 426 Taj. Gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy „Čs. zbrojovka a.s. Brno“ – usnesení 10. schůze NROS.

¹⁶⁸ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahuje záznam usnesení NROS pod č.j. 20 426 Taj. Gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy „Čs. zbrojovka a.s. Brno“ – usnesení 10. schůze NROS také NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservátní spisy, tajné, 1936, č.j.79 Res./37 NÚKÚ – Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu, čl. 4, s. 2.

resorty státní správy pokud možno zadávaly zakázky zbrojovce, aby podepřely její prosperitu vzhledem k potřebám zabezpečení investičních výdajů.¹⁶⁹

Přístup k usnesení 10. schůze NROS byl však v případě Ministerstva financí i obrany rozdílný. Dne 23. října 1937 informovalo Ministerstvo financí Hlavní štáb, že vojenská správa již nedisponuje nevázanými prostředky, z nichž by mohlo financovat usnesení NROS.¹⁷⁰ Z informace Hlavního štábu vyplynulo, že z Půjčky obrany státu zbývá 250 mil. Kč, ale že Ministerská rada se 18. února 1937 usnesla, že využití této částky plně podléhá jejímu rozhodnutí a může být použita pouze se souhlasem vlády.¹⁷¹ Generální sekretariát obrany státu přednesl Ministerstvu financí žádost Hlavního štábu, aby bylo vládě navrženo uvolnění potřebné částky na zvýšení kapitálu Československé zbrojovky.¹⁷²

Vláda na svém zasedání z 10. prosince 1937 reagovala na žádost vojenské správy kladně. Na základě vládního rozhodnutí Ministerstvo financí referovalo 18. prosince 1937, že udělalo potřebná opatření k úpisu 99 995 akcií s nominální hodnotou 400 Kč s áziem 1 600 Kč za jednu akcii v celkové výši 199 990 000 Kč.¹⁷³ Tím bylo usnesení NROS z 2. června 1937 plně realizováno.

7.2 Přesun a navýšení kapacit leteckého průmyslu

Československý letecký průmysl se s podivuhodnou rychlostí prosadil jako nové odvětví již v průběhu dvacátých let a zajistil československé armádě nezávislost na nákupech letecké techniky v zahraničí. Přes fakt, že v Rakousku-Uhersku byla zavedena výroba letadel včetně leteckých motorů, v Československu musel být letecký průmysl vybudován od základů.

také NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 16 Taj. NÚKÚ z 31. 1. 1938, obsahuje č.j. 20 707 Taj. – gen. sekr. 1937 z 23. 10. 1937 – Náklady na vybudování válečného průmyslu – úhrada z půjčky obrany státu, odst. a), s.1.

¹⁶⁹ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahuje záznam usnesení NROS pod č.j. 20 426 Taj. Gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy „Čs. zbrojovka a.s. Brno“ – usnesení 10. schůze NROS.

¹⁷⁰ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 16 Taj. NÚKÚ z 31. 1. 1938, obsahuje č.j. 20 707 Taj. – gen. sekr. 1937 z 23. 10. 1937 – Náklady na vybudování válečného průmyslu – úhrada z půjčky obrany státu, odst. c), s.2.

¹⁷¹ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 16 Taj. NÚKÚ z 31. 1. 1938, obsahuje č.j. 20 707 Taj. – gen. sekr. 1937 z 23. 10. 1937 – Náklady na vybudování válečného průmyslu – úhrada z půjčky obrany státu, odst. c), s.2.

¹⁷² NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 16 Taj. NÚKÚ z 31. 1. 1938, obsahuje č.j. 20 707 Taj. – gen. sekr. 1937 z 23. 10. 1937 – Náklady na vybudování válečného průmyslu – úhrada z půjčky obrany státu, odst. c), s.3.

¹⁷³ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 16 Taj. NÚKÚ z 31. 1. 1938, oddíl V.

Největší firmou, která se zabývala výrobou vojenských letadel v celé šíři, tj. výrobou draků i leteckých motorů, se stala letecká továrna Avia spadající od roku 1926 do koncernu Škodových závodů. Další významnou továrnou zabývající se vývojem konstrukcí a výrobou draků byla firma Aero, založená doktorem Kubešem v roce 1919. Obě firmy, patřící soukromému kapitálu, doplňovala státem zřízená Vojenská továrna na letadla, známá pod názvem Letov, zabývající se vývojem letounů a výrobou draků letadel.

Nejvýznamnější trojici leteckých továren doplňovaly menší podniky zaměřené na výrobu leteckého materiálu. Zpočátku čistě automobilní firma Walter a.s. zahájila výrobu leteckých motorů v roce 1923. Ve třicátých letech pak výrobu automobilů zcela opustila a soustředila se na vývoj a produkci pouze v oblasti leteckých motorů. Původně motorářskou firmou byl i pražský podnik Breitfeld-Daněk, který byl od roku 1927 přičleněn ke koncernu ČKD. Od roku 1930 bylo u ČKD zřízeno letecké oddělení pro konstrukci a výrobu letadel. Většího významu však letecké oddělení ČKD do okupace českých zemí nedosáhlo, neboť jeho výroba měla být zaměřena na produkci školních letadel a vývoj prototypů. Z vojenského hlediska měli zanedbatelný podíl i ostatní výrobci leteckého materiálu jako Vagónka Tatra s leteckým oddělením ve Studénce, Zlínská letecká společnost v Otrokovicích a Továrna na letadla Ing. Beneš a Ing. Mráz z Chocně. V jejich výrobních provozech armáda počítala pouze se stavbou kategorií letadel určených pro výcvikové účely.¹⁷⁴

V letech, kdy byly letecké továrny budovány, Hlavní štáb nic nenamítal k umístění výrobních závodů v Praze a jejím bezprostředním okolí.¹⁷⁵ Se změnou politické situace se začala řešit i otázka nevhodné dislokace továren na výrobu leteckého materiálu.

Ve věci zajištění výroby letadel v případě války a o plánovaných opatřeních bylo rozhodnuto v dubnu 1934 na poradě u zástupce náčelníka Hlavního štábu. Zápis z porady (čj. 299-Taj.hl.št./1.odděl.1934) obsahuje usnesení o nutnosti přemístit letecké továrny z Prahy do jiných vhodných oblastí ve strategické hloubce státu. Hlavní štáb doporučil, aby současně s objednávkami leteckého materiálu byla vedena jednání o přemístění podniků tak,

¹⁷⁴ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 41.

¹⁷⁵ Vojenská továrna na letadla (Letov) byla umístěna v Letňanech, letecká továrna Avia v Čakovcích u Prahy, továrna Aero ve Vysočanech, továrna na výrobu leteckých motorů Walter v Jinonicích a letecké provozy ČKD v Karlíně a Libni. VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl. k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938. Příloha 1, oddíl ad c) Kapacita leteckých továren pro mobilizaci ke dni 23. 9. 1938, oddíl Přemístění průmyslu část 2, s. 14-15., č.j. 299 Taj. Hl. št./1. odděl. 1934.

aby nejpozději do dvou let byla v nových výrobních prostorách zajištěna studená rezerva¹⁷⁶ s potřebnou výrobní kapacitou.¹⁷⁷

Rozpracováním usnesení Hlavního štábu bylo pověřeno 3. oddělení III. odboru MNO,¹⁷⁸ které v připraveném exposé rozebralo veškeré otázky problematiky výrobních možností továren leteckého průmyslu a navrhlo finanční řešení. Původní plány počítaly s přemístěním nových leteckých závodů na Moravu.¹⁷⁹ Náklady na přemístění leteckých továren v té době 3. oddělení III. odboru odhadovalo na 100 mil. Kč bez strojního vybavení. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků se o dvouleté realizační lhůtě v exposé pochybovalo. 3. oddělení III. odboru upozorňovalo, že tak vysokou částku, 100 mil. Kč, nebude možné ušetřit z objednávek leteckého materiálu. Oproti původnímu záměru, že náklady na přesun závodů si jednotlivé letecké firmy budou hradit samy, převážilo stanovisko, že nejvhodnější formou bude přímá státní investice.¹⁸⁰

Nejasnosti ve financování redislokace leteckého průmyslu vedly k tomu, že v roce 1934 nedošlo ke konkrétnímu rozhodnutí a řešení bylo přesunuto až na rok následující. Vedle finančního zabezpečení přesunu leteckého průmyslu byl v roce 1935 vypracován harmonogram výstavby nových závodů.

Podle harmonogramu měly být v roce 1935 vytipovány a nakoupeny vhodné pozemky. Do dubna 1936 měly být dokončeny projekční práce a do konce roku měla proběhnout úprava pozemků. Realizace opravárenských závodů s kapacitou stanovenou na 50 % výkonu výroby mateřských závodů měla být dosažena v roce 1937 a o rok později měly být opravárenské závody doplněny na výrobní provozy kapacitou se rovnající mateřským závodům. V roce 1939 mělo být v nových závodech dosaženo požadované válečné kapacity výroby. Z původně zamýšlených prostor pro dislokaci nových pobočných závodů na západ od řeky Moravy bylo v roce 1935 rozhodnuto přesunout jejich umístění za východní břeh Moravy a do horských oblastí Beskyd, Bílých Karpat a Nízkých Tater.¹⁸¹

¹⁷⁶ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938. Příloha 1, oddíl ad c) Kapacita leteckých továren pro mobilizaci ke dni 23/9. 38, oddíl Přemístění průmyslu část 2, s. 15. č.j. 299 Taj. Hl. št./1. odděl. 1934.

¹⁷⁷ Studená rezerva: pojmem se rozumí náhradní výrobní základna, schopná zahájit vojenskou výrobu, až v době přímého válečného ohrožení.

¹⁷⁸ 3. oddělení III odboru: Letecko materiální

¹⁷⁹ Vojenská továrna na letadla (Letov) měla být přesunuta do Prostějova, Avie do Přerova a Aero do Kroměříže.

¹⁸⁰ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938. Příloha 1, oddíl ad c) Kapacita leteckých továren pro mobilizaci ke dni 23/9. 38, oddíl Přemístění průmyslu část 2, s. 15 - 16. č.j. 299 Taj. Hl. št./1. odděl. 1934.

¹⁸¹ Hlavní štáb určil v roce 1935 tyto prostory vhodné pro přemístění: továrnu Walter do Trenčína, Aero do Nového Mesta nad Váhom, letecké oddělení ČKD do Nového Mesta nad Váhom případně do Blanska, leteckou továrnu Avia do Uherského Hradiště, Uherského Brodu případně do Brna, továrnu Letov do Otrokovic případně do Holešova.

V nových směrnicích Hlavního štábu bylo rozhodnuto, že pro financování redislokace leteckého průmyslu bude založen zvláštní fond, ze kterého měly jednotlivé závody čerpat prostředky na výstavbu svých pobočných provozů. Fond měl být plně pod kontrolou Hlavního štábu, který byl jednak garantem toho, aby náklady spojené s přesunem výroby zásadně nepostihly úvěry na letecký materiál a současně, aby nedocházelo ke skrytému kalkulování nákladů spojených s přesunem do leteckých dodávek. Na základě poskytnutých finančních zdrojů se vojenská správa domáhala úměrného podílu na správě leteckých závodů.¹⁸²

V roce 1935 se Hlavním štábem vytčený dvouletý program pro přemístění a budování leteckého průmyslu potýkal se závažnými obtížemi. Obtíže způsobovalo vyhledávání vhodných stavebních pozemků pro nové letecké závody, volba vhodných konstrukcí továrních objektů a především otázky spojené s finančním krytím přesunu. Ke zřízení zvláštního fondu u Hlavního štábu, ze kterého měl být přesun leteckého průmyslu financován, nedošlo.¹⁸³

Financování se tak stalo hlavním problémem bránícím přesunu a rozšíření leteckého průmyslu. Otázka vytvoření investic potřebných pro redislokaci leteckého průmyslu se stala náplní jednání 10. schůze NROS, která zasedala 3. června 1937.¹⁸⁴ NROS opět pracovala, jako v případě redislokace části zbrojní výroby Československé zbrojovky do Vsetína, na základě návrhu na vybudování a přestěhování leteckého průmyslu, který připravila meziministerská komise.¹⁸⁵ NROS na základě návrhu učinila následující rozhodnutí:

- 1) *Za účelem dobudování a přestěhování leteckého průmyslu, zejména továren Walter, Avia, Aero (letecké oddělení), Českomoravská-Kolben-Daněk (letecké oddělení) doporučuje NROS uvolnit z půjčky obrany státu částku maximálně do výše 130 000 000 Kč, přičemž tyto prostředky měly být využity k finanční účasti státu na základním kapitálu výše uvedených podniků.*
- 2) *Ministerstvu národní obrany se ukládá, aby v dohodě s ministerstvem financí projednalo s každým podnikem vybudovaným v novém místě způsob a bližší podmínky*

¹⁸² VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938. Příloha 1, oddíl Ad c) Kapacita leteckých továren pro mobilizaci ke dni 23/9. 38, oddíl Přemístění průmyslu část 2, s. 16. č.j. 299 Taj. Hl. št./1. odděl. 1934.

¹⁸³ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938. Příloha 1, oddíl Ad c) Kapacita leteckých továren pro mobilizaci ke dni 23/9. 38, oddíl Přemístění průmyslu část 2, s. 16. č.j. 299 Taj. Hl. št./1. odděl. 1934.

¹⁸⁴ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 9 Taj. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 428 Taj. – gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování leteckého průmyslu – usnesení NROS.

¹⁸⁵ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 9 Taj. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 428 Taj. – gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování leteckého průmyslu – usnesení NROS.

této kapitálové účasti státu, podle obdoby kapitálové účasti státu na novém závodě České zbrojovky a.s. Strakonice, který je budován v Uherském Brodu.

Místo, kam se jednotlivé podniky přestěhují, mělo určit ministerstvo národní obrany.

- 3) NROS současně ukládá ministerstvu národní obrany a ministerstvu financí, aby provedli urychleně potřebná opatření z přijatého usnesení plynoucí a předložily vládě příslušné návrhy ke schválení.¹⁸⁶

Velmi záhy se ukázalo, že usnesení z 10. schůze NROS je nerealizovatelné. Ministerstvo financí 23. října 1937¹⁸⁷ upozornilo Hlavní štáb, že na účtu z výnosu Půjčky na obranu státu je 250 mil. Kč, které Ministerská rada považovala za své dispoziční prostředky. MNO počítalo s využitím podstatné části z této částky, 200 mil. Kč na zvýšení akciového kapitálu Československé zbrojovky v Brně.¹⁸⁸ Po uvolnění 200 mil. Kč ve prospěch navýšení akciového kapitálu Československé zbrojovky, mělo na účtu zbývat ještě 50 mil. Kč, ale ani tyto prostředky nemohly být zcela uvolněny, neboť Hlavní štáb z jara 1937 požadoval mimořádné finanční krytí na zvláštní vojenské stavby ve výši 11 571 000 Kč. Prostředky, které byly předpokládány pro přesun leteckého průmyslu ve výši 130 mil. Kč, přesahovaly rezervy pocházející z výnosu Půjčky na obranu státu. Z těchto důvodů se prostředky potřebné pro přesun leteckého průmyslu, o kterém rozhodla svým usnesením NROS 3. června 1937, nedostávaly. Za této situace MNO požádalo Ministerstvo financí, aby navrhlo, jakým způsobem zajistit scházející finanční prostředky.¹⁸⁹

Přesto, že usnesení NROS z jeho 10. schůze v bodě 3) ukládalo Ministerstvům financí i obrany urychleně provést všechna opatření k zajištění přesunu leteckého průmyslu, stavělo se Ministerstvo financování k řešení zabezpečení potřebných prostředků značně zdrženlivě. K zajištění částky ve výši 130 mil. Kč podal odb. přednosta ministerstva financí Dr. Toman ústně informaci v tom smyslu, že otázka úhrady není ještě rozřešena a ministerstvo ji nehodlá

¹⁸⁶ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 9 Taj. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 428 Taj. – gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování leteckého průmyslu – usnesení NROS.

¹⁸⁷ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 16 Taj. NÚKÚ z 31. 1. 1938, obsahuje č.j. 20 707 Taj. – gen. sekr. 1937 z 23. 10. 1937 – Náklady na vybudování válečného průmyslu – úhrada z půjčky obrany státu, odst. c), s. 3.

¹⁸⁸ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahuje záznam usnesení NROS pod č.j. 20 426 Taj. Gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy „Čs. zbrojovka a.s. Brno“ – usnesení 10. schůze NROS.

¹⁸⁹ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 16 Taj. NÚKÚ z 31. 1. 1938, obsahuje č.j. 20 707 Taj. – gen. sekr. 1937 z 23. 10. 1937 – Náklady na vybudování válečného průmyslu – úhrada z půjčky obrany státu, odst. c), s. 3.

nyní řešit.¹⁹⁰ Při mnoha jednáních o způsobu financování redislokace leteckých závodů Hlavní štáb poukazoval na fakt, že se mu prostředků nutných na přesun leteckého průmyslu nedostává.¹⁹¹ Celou záležitost komplikoval i postoj samotných výrobních závodů, které se stavěly odmítavě k podílu státní účasti na jejich správě. Ministerstvo financí se rovněž stavělo negativně k poskytování záloh nebo splátek, ze kterých by firmy mohly hradit výstavbu nových závodů.¹⁹² Potřebná částka 130 mil. Kč, jak ji schválila 10. schůze NROS, určená na přesun leteckého průmyslu, nikdy Ministerstvem financí uvolněna nebyla.¹⁹³

Začátek roku 1938 přinesl nový vhodný způsob financování přesunu v podobě státních garancí. V únoru 1938 vypracovalo 3. oddělení III. odboru MNO celkový plán investičních nákladů. Výrobní závody si měly samy u bank zajistit potřebné prostředky na výstavbu pobočných závodů formou půjček, při kterých mělo Ministerstvo financí působit jako ručitel. Ani tento způsob financování však pro obtížná jednání s Ministerstvem financí naděje do něho vkládané nesplnil. Po celá čtyři léta trvání projektu se tak nepodařilo naplnit základní předpoklad decentralizace leteckého průmyslu a jeho finančního krytí.¹⁹⁴

Zásadní vliv naplánování přesunu leteckého průmyslu měl anšlus Rakouska v březnu 1938. Již vytipované prostory pro nové pobočné závody se tak rázem ocitly v oblasti, která by se stala v případě současného útoku německých armád ze severu i z jihu na území Moravy nejohroženější oblastí republiky. V důsledku tohoto nebezpečí například Hlavní štáb rozhodl nestavět pobočný závod firmy Letov v Holešově. Podle nového rozhodnutí Generálního sekretariátu OS z dubna 1938 bylo rozhodnuto o jeho urychleném přemístění na Slovensko do Beckova, kde svůj pobočný závod již budovala firma Aero. Obdobná situace nastala v případě pobočného závodu firmy Avia, která vybudovala v roce 1937 nákladem asi 14 mil. Kč první etapu opravy leteckých draků v Kunovicích u Uherského Hradiště. Opravna draků měla být doplněna dalšími objekty a plánovala se výstavba nového provozu na výrobu leteckých motorů v oblasti Derfle u Uherského Hradiště. V důsledku připojení Rakouska

¹⁹⁰ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservátní spisy, tajné, 1937, č.j. 16 Taj. NÚKÚ z 31. 1. 1938, obsahuje č.j. 20 707 Taj. – gen. sekr. 1937 z 23. 10. 1937 – Náklady na vybudování válečného průmyslu – úhrada z půjčky obrany státu, odst. c), s. 3.

¹⁹¹ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938, Příloha 1, oddíl Ad c) Kapacita leteckých továren, oddíl přemístění průmyslu, část 4), s. 17.

¹⁹² VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938, Příloha 1, oddíl Ad c) Kapacita leteckých továren, oddíl přemístění průmyslu, část 4), s. 17.

¹⁹³ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938, Příloha 1, oddíl Ad c) Kapacita leteckých továren, oddíl přemístění průmyslu, část 4), s. 17.

¹⁹⁴ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938, Příloha 1, oddíl Ad c) Kapacita leteckých továren, oddíl přemístění průmyslu, část 4), s. 18.

k Německu k tomu již nedošlo. Hledání nových prostor na Slovensku a hledání vhodného finančního krytí výstavby nových závodů zastavily mnichovské události.¹⁹⁵

Přesto, že přesunu leteckého průmyslu byla usnesením 10. schůze NROS přisouzena vysoká důležitost, Ministerstvo financí přistupovalo k zajištění potřebných finančních prostředků neochotně a až do Mnichova nevytvořilo požadované prostředky nutné k uskutečnění záměru. Pro rozdílnost názorů mezi jednotlivými složkami vojenské správy a Ministerstva financí a pod tlakem událostí získala jednání určitou vleklou v postupu. Z toho vyplývající prodlení závažně ohrožovalo realizaci celého projektu přesunu leteckého průmyslu a tím i zajištění obranyschopnosti československého vojenského letectva.

Ani vedení jednotlivých leteckých továren kladně nevnímala předpokládaný vliv MNO ve svých správních orgánech, které si armáda nárokovala na základě poskytnutých finančních subvencí na vybudování nových závodů. Negativní vztah podniků, který byl převážně v soukromých rukách, vyplýval z obecného postoje průmyslu k zájmům státu. Jeho poměr k požadavkům státu v zájmu obrany země nakonec vyústil prostřednictvím Ústředního svazu československých průmyslníků v memorandum, ve kterém byl vysloven nesouhlas s nadměrným tlakem MNO v případě uplatňování Zákona č. 131/1936 Sb. z. a n. o obraně státu.

Neuspokojivý stav se odrazil na faktu, že kapacita leteckého průmyslu nebyla schopna dosáhnout výkonnosti, kterou armáda předpokládala v případě branné pohotovosti. Přesto, že továrny pracovaly s plným nasazením, požadovaných kapacit nedosáhly¹⁹⁶ a nebyly tak schopny nahrazovat ztráty způsobené československému letectvu v průběhu bojů.

V souvislosti s výrobou leteckého materiálu se nelze nezmínit o druhé straně mince, kdy vedle výrobních kapacit je nutné posuzovat i technickou úroveň leteckého materiálu. V archivním pramenu Armáda 1938 je stav letectva po technické stránce hodnocen jako tristní. Výrazné zaostávání v zavádění technických novinek do výroby, nepružné zkoušky prototypů a pomalá příprava jejich zavádění do výroby, československé letectvo v porovnání s německým značně dehonestovalo.¹⁹⁷

¹⁹⁵ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938, Příloha 1, oddíl Ad c) Kapacita leteckých továren, oddíl přemístění průmyslu, část 4), s. 21.

¹⁹⁶ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, hlášení č.j. 43 085 – taj. III/ 1. odděl. z 21. 2. 1939 – Armáda v roce 1938, Příloha 1, oddíl Ad c) Kapacita leteckých továren, oddíl přemístění průmyslu, část 4), s. 12-14.

¹⁹⁷ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, č.j.6 520 – taj. 1938, Armáda v roce 1938, Letectvo, s. 6.

7.3 Zajištění produkce střeliva mozaikovou výrobou a vybudování nových výrobních kapacit firmy Továrna na střelivo dříve Sellier & Bellot

Počátkem 30. let vyslovila armáda požadavek na zavedení rychlopalné zbraně větší ráže určené k protiletadlové a protitankové obraně. Přesto, že československý zbrojní průmysl pracoval na obdobné zbraně podle požadavku vojenské správy,¹⁹⁸ vývoj v polovině třicátých let nepřinášel uspokojivé výsledky. Požadavky armády se soustředily především na rychlopalnou zbraň, která by vyplnila mezeru mezi kulomety s puškovou ráží a protiletadlovým dělostřelectvem. Na základě rozhodnutí Hlavního štábu z února 1935 bylo zakoupeno a do výzbroje československé armády zavedeno 229 kusů¹⁹⁹ velkorážných 20 mm kulometů švýcarské firmy Oerlikon.²⁰⁰

Zavedení zbraní do výzbroje s sebou pochopitelně přineslo potřebu zabezpečení produkce příslušné munice, na jejíž výrobu byla zakoupena licence. Výroba střeliva měla být zabezpečena částečně v novém *Závodě III* Československé zbrojovky. Další část výroby 20 mm munice měla být zajištěna tzv. mozaikovou výrobou²⁰¹ u různých výrobců, kteří by vyráběli jen dílčí části střeliva a konečnou laboraci měl zabezpečovat závod Sellier & Bellot. Návrh na zřízení nových výroben munice pro velkorážné kulometry byl předložen NROS Meziministerskou komisí a projednán na zasedání 10. schůze NROS 8. července 1937. NROS v záležitosti úhrady částečných investičních nákladů, které firmy vynaloží na zřízení výroby munice, rozhodla o zakoupení výrobních pomůcek a strojů na výrobu munice od smluvně sjednaných firem vojenskou správou. Výrobní pomůcky a stroje na výrobu munice v ráži 20 mm, se tak stávaly majetkem vojenské správy, firmy však byly povinny tato zařízení udržovat na své náklady až do 31. prosince 1947 ve stavu schopném výroby. Stroje a výrobní pomůcky nesměly firmy používat bez předchozího souhlasu MNO k jiné výrobě. Po tomto datu mělo být firmám výrobní zařízení převedeno do vlastnictví s tím závazkem, že je budou udržovat ve stavu schopném výroby munice i po roce 1947. Období provozuschopnosti

¹⁹⁸ Na prototypu velkorážného kulometu pracovala ve 20. a 30. letech Československá zbrojovka a.s. Brno a Zbrojovka Ing. F. Janeček.

¹⁹⁹ Stav zbrojního materiálu Československé armády k 1. září 1939.

²⁰⁰ DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 69.

²⁰¹ Výroba probíhala v závodech Tauš v Novém Městě nad Váhom, u firmy bratři Micherové ve Staré Turé, firmy Minerva (Boskovice), Báňské a hutní „Armat“ z Trnavy a Ing. Janáček z Ranska. NROS se usnesla o zakoupení strojů a výrobních pomůcek pro výrobu střeliva, čímž se staly majetkem vojenské správy. Záměrem tohoto opatření bylo, aby zainteresované podniky z mozaikové výroby obdržely částečnou úhradu investic vložených do zavedení vojenské speciální výroby, ale současně udržovaly zařízení v provozuschopném stavu. Ujednání je obsaženo v VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./I. odděl, k. 175, sign. 54 2/12 3, č.j. 20 466 – gen. sekr. 1937 z 12. 7. 1937 – *Zřízení nových výroben munice pro velké kulometry – usnesení NROS*.

zařízení se mělo určit podle jeho hodnoty vyčíslené k roku 1947 a podle udržovacích nákladů.²⁰²

Konečná laborace munice ráže 20 mm měla probíhat v závodě firmy Sellier & Bellot ve Vlašimi a později i v nově budovaném závodě, jehož výstavba se připravovala v Porubce u Žiliny. Hlavním štábem požadovaná výrobní kapacita nového závodu v Porubce měla dosahovat 40 000 kusů nábojů ráže 20 mm během 24 hodin²⁰³ a celkové náklady na jeho vybudování měly dosáhnout 15 mil. Kč. Se zajištěním laborace střeliva pro velkorážní kulometry a výroby rozněcovadel bylo spojeno zvláštní usnesení NROS týkající se investičního příspěvku na vybudování nového závodu firmy Sellier & Bellot. Podle usnesení NROS, měla vojenská správa firmě Sellier & Bellot poskytnout plných 75 % investičních nákladů v celkové výši 11 250 000 Kč.²⁰⁴ Podle vysvětlení k usnesení 10. schůze NROS, zamýšlelo MNO povolit firmě Sellier & Bellot v období let 1938-1940 započítávat do cen výrobků dodávaných vojenské správě investiční přírážku v úhrnné výši 11 250 000 Kč, která by kryla prokazatelné investiční náklady firmy. Příspěvek měl být poskytnut jako subvence,²⁰⁵ přičemž ji firma měla právo jako subvenci vyúčtovat v letech 1938-1940.²⁰⁶

Zařízení na laboraci munice pro kulometry velké ráže mělo zůstat majetkem firmy Sellier & Bellot, která však byla povinna udržovat výrobní zařízení ve stavu schopném výroby až do 31. prosince 1947.²⁰⁷ Vojenské správě však bylo vyhrazeno právo kdykoliv zařízení za dosud neodepsanou hodnotu odkoupit. Současně se firma Sellier & Bellot zavazovala k vybudování nové kapslovny o nákladu 15 mil. Kč bez jakéhokoliv příspěvku vojenské správy. Obě části nového závodu (laboraci munice i kapslovnu) měla firma udržovat ve stavu schopném provozu až do 31. prosince 1952.²⁰⁸

²⁰² VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./1. odděl, k. 175, sign. 54 2/12 3, č.j. 20 466 – gen.sekr. 1937 z 12. 7. 1937 – *Zřízení nových výroben munice pro velké kulometry – usnesení NROS*, s. 1-2.

²⁰³ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 31.

²⁰⁴ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservativní spisy, tajné, 1937, č.j. 11 Taj. NUKU, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 466 Taj. – gen. sekr. 1937 z 12. 7. 1937 – *Zřízení nových výroben munice pro velké kulometry – usnesení NROS*, odst. b) a c), s. 2. také NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 79 Res./37 NÚKÚ – Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu, čl. 7, odst. b), s. 4.

²⁰⁵ Výraz subvence byl v tomto případě použit jen s ohledem na daňové důsledky.

²⁰⁶ NA, f. NÚKÚ, k. 484, inv. č. 239, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 19 Taj. 1938. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, č.j. 10 135 Taj. gen. sekr. 1938, *Sellier a Bellot-investiční příspěvek na vybudování nového závodu – vysvětlení k usnesení 10. schůze NROS*, 9. 5. 1938, s. 1.

²⁰⁷ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservativní spisy, tajné, 1937, č.j. 11 Taj. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 466 Taj. – gen. sekr. 1937 z 12. 7. 1937 – *Zřízení nových výroben munice pro velké kulometry – usnesení NROS*, odst. b) a c), s. 2. také NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 79 Res./37 NÚKÚ – Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu, čl. 7, odst. b), s. 4.

²⁰⁸ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./1. odděl, k. 175, sign. 54 2/12 3, č.j. 20 466 – gen.skr. 1937 z 12. 7. 1937 – *Zřízení nových výroben munice pro velké kulometry – usnesení NROS*, s. 3.

Obdobně jako v případě přesunu pobočných závodů leteckých továren, i na vybudování nového závodu firmy Sellier & Bellot v Porubce u Žiliny měly vliv mnichovské události, které tyto ambiciózní projekty zastavily.²⁰⁹

7.4 Výstavba závodu S² na výrobu výbušnin a střelného prachu společnosti Explosia v Sučanech

Rozsáhlý výzbrojní program armády naplánovaný na léta 1934 až 1938 s sebou nesl i zvýšené požadavky na výrobu výbušnin a střelných prachů. Monopol na výrobu ještě stále držel stát, ale produkce byla svěřena soukromé firmě Explosia.²¹⁰

Redislokovat část výroby Explosie a při tom rozšířit kapacitu výroby výbušnin a střelných prachů vybudováním nového pobočného závodu na Slovensku bylo projednáváno na základě požadavku MNO na zasedání generálního ředitelství Živnostenské banky již 9. října 1934.

Konkrétnější podobu získal projekt v červnu 1935, kdy MNO vyzvalo Explosii, aby pro nový pobočný závod vybrala vhodné pozemky v lokalitě Martin-Priekopa-Sučany.²¹¹ Realizaci výstavby nového závodu nazývaného S² ²¹², i jeho financování, měla provést Explosia, přičemž stavební náklady se odhadovaly v první fázi projektu na 200 mil Kč a připouštělo se jejich zvýšení až na 450 mil. Kč. Potřebnou částku měla Explosia zpětně získat v podobě státní subvence.

Pro výstavbu nového závodu byl jako vhodný vybrán pozemek o rozloze 550 hektarů v katastru obce Sučany. Realizace stavby, přes prvotní spory o kompetence mezi MNO a Explosií, byla na základě zkušeností s výstavbou závodu Synthésie plně svěřena firmě Explosia. Po ukončení stavebních prací, které měly provést kvalifikované pracovní síly ze semtínských závodů, měla Explosia zaučit nové zaměstnance a uvést závod do plného provozu.²¹³

²⁰⁹ DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 39 a 62.

²¹⁰ KARLICKÝ, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967, s. 19.

²¹¹ KOHÁROVÁ, Marta: *Výstavba továrny na látky výbušné „S²“ v Sučanech na Slovensku v roce 1937-1939: příspěvek k výrobě látek výbušných v Československu 1918-1939*. Sborník Vojenské akademie Brno. Řada C - společenskovední. Brno 1994, s. 251.

²¹² Označení S² byl novému závodu v Sučanech přidělen na zasedání MNO 5. ledna 1937. V archivních materiálech NÚKÚ je rovněž možné se setkat s označením S-II.

²¹³ KOHÁROVÁ, Marta: *Výstavba továrny na látky výbušné „S²“ v Sučanech na Slovensku v roce 1937-1939: příspěvek k výrobě látek výbušných v Československu 1918-1939*. Sborník Vojenské akademie Brno. Řada C - společenskovední. Brno 1994, s. 252.

Oficiálně bylo o zřízení nového závodu společnosti Explosia rozhodnuto usnesením ze zasedání 10. schůze NROS konané dne 8. července 1937.²¹⁴ Realizace výstavby nového závodu na výbušné látky si měla podle předběžných propočtů vyžádat celkové náklady ve výši 250 mil. Kč. Dalších 70 mil. Kč mělo být investováno do výstavby provozu na výrobu kyseliny dusičné v prostoru Turčianského sv. Martina.²¹⁵

Výstavba závodu S² měla probíhat ve dvou etapách. První etapa si měla vyžádat investici ve výši 125 mil. Kč a dalších 30 mil. Kč investovaných do provozu na výrobu kyseliny dusičné s předpokládaným ukončením v roce 1939. Kompletně měl být závod dobudován v druhé etapě do poloviny roku 1942.²¹⁶

Zasedání NROS ve svém usnesení z 8. července 1937 vzalo na vědomí vybudování první etapy nového pobočného závodu Explosie na Slovensku na své náklady v určeném čase. Koncem roku dosáhly schválené investiční náklady 100 mil. Kč a Ministerstvo financí převzalo státní záruku za dalších 50 mil. Kč, které měla Explosii poskytnout Ústřední sociální pojišťovna v Praze.²¹⁷ Zajištění dalších potřebných investic na druhou etapu výstavby závodu S² se mělo stát předmětem společného jednání mezi Explosií, MNO a Ministerstvem financí. Výstup z plánovaných jednání měl být postoupen k projednání NROS.²¹⁸

Výstavba závodu S² pokračovala i po přijetí Mnichovské dohody, byť ne v takové intenzitě. Do konce prosince 1938 vynaložila Explosia na vybudování nového závodu přes 50 mil. Kč. Část financí byla vyplacena za pozemky a část byla použita na nákup strojů a dalšího vybavení.

Po okupaci Čech a Moravy Německem a vyhlášení samostatné Slovenské republiky došlo k likvidaci projektu S² se snahou, aby byl uzavřen do konce roku 1939.²¹⁹

²¹⁴ NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 79 Res./37 NÚKÚ – Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu, čl. 8, odst. a), s. 5.

²¹⁵ NA, f. NÚKÚ, k. 481, inv. č. 237, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 79 Res./37 NÚKÚ – Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu, čl. 8, s. 5. také NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservativní spisy, tajné, 1937, č.j. 12 Taj. NÚKÚ obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 467 Taj. – gen. sekr. 1937 z 12. 7. 1937 – Vybudování nového závodu na výrobu výbušnin – usnesení NROS., čl. 1) a 2), s. 1.

²¹⁶ KOHÁROVÁ, Marta: *Výstavba továrny na látky výbušné „S²“ v Sučanech na Slovensku v roce 1937-1939: příspěvek k výrobě látek výbušných v Československu 1918-1939*. Sborník Vojenské akademie Brno. Řada C - společenskovední. Brno, 1994, s. 252.

²¹⁷ KOHÁROVÁ, Marta: *Výstavba továrny na látky výbušné „S²“ v Sučanech na Slovensku v roce 1937-1939: příspěvek k výrobě látek výbušných v Československu 1918-1939*. Sborník Vojenské akademie Brno. Řada C - společenskovední. Brno, 1994, s. 253.

²¹⁸ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservativní spisy, tajné, 1937, č.j. 12 Taj. NÚKÚ obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 467 Taj. – gen. sekr. 1937 z 12. 7. 1937 – Vybudování nového závodu na výrobu výbušnin – usnesení NROS., čl. 6, s. 3.

²¹⁹ KOHÁROVÁ, Marta: *Výstavba továrny na látky výbušné „S²“ v Sučanech na Slovensku v roce 1937-1939: příspěvek k výrobě látek výbušných v Československu 1918-1939*. Sborník Vojenské akademie Brno. Řada C - společenskovední. Brno, 1994, s. 253.

7.5 Budování nových vojenských továren na východní Moravě a na západním Slovensku

Vedle redislukace závodů spadajících do soukromého sektoru se v rámci výzbrojního programu z roku 1936 počítalo i s investičními prostředky na zřízení nových vojenských továren. Jednalo se zejména o výrobu munice, ručních granátů a výrobu bojových chemických látek. Vojenská správa nutně potřebovala navýšit nevyhovující kapacity pro laboraci dělostřelecké munice, kterou doposud zajišťovala Vojenská továrna 1(VT1) v Poličce. Mimo to měla vojenská správa možnost laborovat dělostřeleckou municí u Akciové společnosti, dříve Škodových závodů v jejím závodě v Nýřanech a také v novém závodě v Dubnici nad Váhom. Ale ani za plného využití těchto laboračních stanic nebyly potřeby vojenské správy zdaleka pokryty. Mimo to, umístění laboračních dílen v Nýřanech svojí dislokací nevyhovovalo. Z důvodu zajištění obrany státu musela vojenská správa urychleně přikročit k vybudování dalších dvou muničních továren a skladů. První Vojenská továrna 2 (VT2) měla být umístěna v Bohuslavicích nad Vlárrou na Moravě a druhá, Vojenská továrna 3 (VT3), u obce Nováky na Slovensku. Prostředky na výstavbu měly být čerpány z mimořádného rozpočtu MNO v celkové výši 548 mil. Kč. Ani jedna z vojenských továren nebyla do okupace zcela dokončena.

Naléhavě bylo nutné řešit i výrobu ručních granátů nového typu vyvinutého Škodovými závody a to zvláště po té, kdy Zbrojovka Ing. F. Janeček nereflektovala na výzvy vojenské správy obnovit výrobu ručního granátu svého typu v plném rozsahu. Proto se od roku 1936 připravovala mozaiková výroba obdobného charakteru, jako v případě výroby střeliva ráže 20 mm. Východisko bylo nakonec nalezeno, když s nepřímou finanční pomocí MNO vybudovaly ve strategicky vhodných oblastech východní Moravy nové závody firmy *Kyšer a spol. chemické a zbrojní závody Praha – Bojkovice* v Bojkovicích²²⁰ a *Ing. Jaroslav Velinský, a.s. se sídlem v Praze, závod Jablůnka nad Bečvou*,²²¹ kde probíhala výroba a konečná laborace ručních granátů.²²²

²²⁰ Závod *Kyšer a spol. chemické a zbrojní závody Praha – Bojkovice* založil v roce 1936 podnikatel a bývalý legionář Vítězslav Kyšer. Závod se specializoval na chemickou, zbrojní a pyrotechnickou produkci.

²²¹ Ke zřízení chemicko - pyrotechnické továrny v Jablůnce nad Bečvou došlo v souvislosti s vládním nařízením o budování závodů důležitých pro obranu státu ve vnitrozemí. Majitel továrny, Ing. Jaroslav Velinský, měl bohaté zkušenosti se zbrojní výrobou. Původně zastával významnou funkci generálního ředitele ve Zbrojovce Ing. F. Janeček v Praze. Od Ing. Janečka převzal pyrotechnické oddělení továrny v Zámčích u Prahy spolu s výrobní dokumentací a některými patenty. V roce 1935 byl vyzván MNO k vybudování nového zbrojního závodu na Moravě. Tajnou smlouvou z 18. 11. 1935 se MNO zavázalo zadat jeho firmě po dostavbě závodu zbrojní zakázky v celkové hodnotě 9 mil. Kč. K vybrané lokalitě, kde měl být nový závod postaven, patřila oblast Valašska a rozhodovalo se mezi městem Vsetínem a obcí Jablůnkou n. Bečvou.

²²² DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 38.

Na zasedání 13. schůze NROS, konané 7. dubna 1938, bylo jednáno o návrhu MNO na vybudování vojenských továren a skladů, které měly být zřízeny vojenskou správou²²³ v rámci celkového výzbrojního programu, schváleného vládou v roce 1936, respektive NROS v roce 1937. Náklady na tyto stavby měla hradit vojenská správa ze zvláštních prostředků, které byly na realizaci výzbrojního programu již schváleny. NROS na základě návrhu učinila následující usnesení,²²⁴ které mělo zabezpečit obranyschopnost země:

- za podpory firmy „Spolek pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem“ nákladem cca 15 mil. Kč dobudovat a opatřit potřebným zařízením Vojenskou továrnu 4 (VT4) v Žilině
- za technické pomoci firmy „Spolek pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem“ vybudovat na Slovensku v Lelovecké dolině u Zemianských Kostol'an novou Vojenskou továrnu 5 (VT5) za předpokládaných nákladů 286 mil. Kč. Současně NROS souhlasila, aby u vojenské továrny byly zřízeny dvě výrobní válečného materiálu za technické pomoci americké firmy „U.S. Ordnance Engineers, Inc. Cleveland Ohio“, s nákladem 30 mil. Kč
- zřízení vojenské výrobní zvláštních bojových prostředků (tj. jed. svíček a sulfátových hrnců) za technické podpory firmy Chema a.s. v Lutíně v obci Chalmová, okres Prievidza o nákladu 10 mil. Kč
- dobudování Vojenské továrny 2 (VT2) nezbytné k zajištění laborace dělostřelecké munice s potřebnými sklady na uskladnění dělostřeleckého střeliva v Bohuslavicích nad Vlárrou s celkovým nákladem 117 mil. Kč
- vybudování nové Vojenské továrny 3 (VT3) na výrobu a laboraci dělostřelecké munice s potřebnými sklady v Novákách v okrese Prievidza, o celkovém nákladu asi 89 600 000 Kč
- urychlené přemístění továrny Letov z Kbel u Prahy na Slovensko do míst, které určí vojenská správa. Celkové náklady se odhadovaly asi na 43 755 000 Kč
- částečný přesun vojenských telegrafních dílen do nově vystavěného závodu do míst, která určí vojenská správa²²⁵, s celkovými náklady odhadovanými asi na 23 mil. Kč
- v souvislosti se zahájením výroby ve Vojenské továrně 5 (VT5) bylo nutné počítat s vybudováním vojenských skladů na speciální válečný materiál u Trněného Újezdu

²²³ Výstavbu všech vojenských továren řídilo 5. oddělení zbrojního odboru MNO (MNO II/5).

²²⁴ Usnesení NROS bylo intimováno čj. 15 783 taj.-gen. sekr. 1938 a schváleno vládou (intimát čj. 3728/1773/12/S-38 předs.-min. rady ze dne 17. května 1938)

²²⁵ Z řady míst byl pro zřízení nových vojenských telegrafních dílen vybrán Hlavním štábem Rožnov pod Radhoštěm.

v okrese Beroun, u Ostrova v okrese Blansko a u obce Skala v okrese Trenčín s předpokládanými náklady 17 300 000 Kč

Ministerstvu financí bylo usnesením schůze uloženo, aby podle požadavku MNO uvolnilo potřebné finanční prostředky nutné k vybudování vojenských továren a skladů.²²⁶

7.6 Příprava na chemickou válku a vybudování speciální chemické výroby v Žilině a v Lelovecké dolině u Zemianských Kostol'an

V průběhu první světové války se zneprátené strany snažily vymanit se z patové situace zákopové války použitím nových technologií. Němci, vždy silní ve vývoji chemických látek, použili na bojišti otravné plyny. Bojový plyn, jehož použití se ukázalo být stejně barbarské jako neúčinné, se stal jediným válečným prostředkem, který byl z humánních důvodů vládami většiny států odmítnut. Toto odmítnutí získalo reálný základ přijetím Ženevské konvence z roku 1925, kterou se svět zavázal nepoužívat chemické zbraně.²²⁷ V očích veřejnosti byl útočný chemický materiál pod dojmem válečných zkušeností obávanýma nenáviděným prostředkem. Také československé armádní velení přijímalo úkoly související s případným útočným použitím chemických zbraní s odporem a nechutí. Příprava armády byla zaměřena výlučně na protichemickou ochranu a obranu. Do roku 1935 neprobíhal ani žádný vývoj útočného chemického materiálu a neexistovaly ani podmínky pro jeho výrobu.²²⁸

Pocit ohrožení, které vyvolalo nasazení chemických zbraní Německem, však nezmizel a po uchopení moci nacisty se počítalo s případnou německou recidivou všeobecně, tím spíše, když v březnu 1935 Německo vypovědělo omezení dané Versailleskou mírovou smlouvou, chemické zbraně z toho nevyjímaje.²²⁹

Reálné ohrožení nacistickým Německem a prostý fakt, že německý chemický průmysl patřil koncem 30. let ke světové špičce, znamenal, že pro československou stranu by bylo neúnosným rizikem s možností chemického útoku nepočítat. Vzhledem k absenci archivních dokumentů nejsou známé konkrétní podněty, především zpravodajského charakteru, které vedly Hlavní štáb od roku 1934 k přesvědčení, že nebezpečí chemického napadení ze strany

²²⁶ NA, f. NÚKÚ, k. 484, inv. č. 239, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 26 Taj. 1938. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, č.j. 15 783 Taj. gen. sekr. 1938, *Vybudování voj. výroben a skladů vál. materiálu – usnesení NROS*, 6. 5. 1938, s. 2-4.

²²⁷ HOBBSBAWM, Erik: *Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991*. Praha 2010, s. 37.

²²⁸ KARLICKÝ, Vladimír: *Byla chemická válka v září 1938 reálná? Přípravenost Československa na chemickou válku v roce 1938*, *Historie a vojenství*, 1995, č. 5, s. 51.

²²⁹ KARLICKÝ, Vladimír: *Byla chemická válka v září 1938 reálná? Přípravenost Československa na chemickou válku v roce 1938*, *Historie a vojenství*, 1995, č. 5, s. 39.

Německa v případě války není možné ignorovat.²³⁰ Odpovídala tomu však opatření, která vojenská správa přijímala včetně přípravy na aktivní vedení chemických útoků.²³¹

U zrodu chemických ochranných prostředků a vývoje chemických zbraní stála v roce 1935 založená firma Chema se sídlem v Lutíně.²³² Za výhradní podpory MNO firma získala monopolní postavení na vývoj a výrobu chemického materiálu důležitého pro obranu státu. Nedostatečné výrobní kapacity mateřského závodu v Lutíně, vedly k vybudování závodu pobočného se zvláštním výrobním programem²³³ a za plné finanční pomoci MNO ve slovenské Chalmové. Jednání v tomto směru zahájilo MNO již v roce 1936, ale zdoluhavý proces výstavby se táhl až do června 1938. V říjnu 1938 pak byla celá stavba zastavena.²³⁴

Usnesením NROS ze 7. dubna 1938 měly na Slovensku vzniknout další závody na výrobu chemického materiálu, tentokrát zcela pod kontrolou armády. Za technické podpory Spolku pro chemickou a hutní výrobu byl v Žilině vybudován provoz se dvěma výrobními na bojové chemické látky. Projekt na výstavbu provozu vypracovaný Hlavní štábem a schválený ministrem Františkem Udržalem vznikl v roce 1928, zavedení produkce však neúměrně prodlužovaly neověřené výrobní postupy. Pokusná výroba yperitu byla ve vojenské části závodu zahájena až v říjnu 1935 a MNO převzalo objekt plně do své správy 1. prosince 1937.²³⁵ Nedostatečná kapacita Vojenské továrny 4, která vznikla při závodu Spolek pro chemickou a hutní výrobu v Žilině, vedla koncem roku 1934 k rozhodnutí postavit na Slovensku další Vojenskou továrnu 5 se speciálním výrobním programem v Lelovecké dolině v blízkosti Zemianských Kostol'an. Stavební práce, které byly v zájmu urychlení výstavby zadány bez výběrového řízení stavební firmě Konstruktiva, začaly v roce 1937.²³⁶ Hlavní výrobní objekt měl být vybudován v podzemí. Jeho výstavbu komplikovaly náročné tunelářské práce v kraji, který se vyznačoval nedostatečnou komunikační sítí a nedostatkem odborných pracovních sil. Náročnost velkoryse projektované stavby včetně zakoupeného výrobního zařízení a technologie, si vyžádala mimořádné náklady, které byly rozpočtovány

²³⁰ KARLICKÝ, Vladimír: *Byla chemická válka v září 1938 reálná? Přípravenost Československa na chemickou válku v roce 1938*, Historie a vojenství, 1995, č. 5, s. 52.

²³¹ V souvislosti s použitou terminologií zde není chemický útok chápán jako ofenzivní prostředek, ale jako prostředek využitý k aktivní obraně. V tomto duchu bylo použití chemických zbraní v Československé armádě také chápáno.

²³² Společnost Chema byla založena jako společnost s ručením omezeným 1. ledna 1935. 24. června 1937 byla přeměněna v akciovou společnost s majoritním vlastníkem rodiny Sigmundů. MNO poskytlo firmě k pokrytí investičních nákladů spojených se zavedením chemické výroby subvenci ve výši 5,7 mil Kč.

²³³ Výroba chemických min a svíček.

²³⁴ KARLICKÝ, Vladimír: *Byla chemická válka v září 1938 reálná? Přípravenost Československa na chemickou válku v roce 1938*, Historie a vojenství, 1995, č. 5, s. 60.

²³⁵ KARLICKÝ, Vladimír: *Byla chemická válka v září 1938 reálná? Přípravenost Československa na chemickou válku v roce 1938*, Historie a vojenství, 1995, č. 5, s. 64.

²³⁶ Vojenská továrna 5 byla výnosem MNO zřízena k 15. únoru 1938.

ve výši 316 mil. Kč. Z Vojenských továren 1 až 5, které byly do roku 1938 ve výstavbě, byl projekt Vojenské továrny 5 nejdražší. Do března roku 1939, kdy stavba pokročila do jedné třetiny, bylo proinvestováno 182 mil. Kč.²³⁷

Na zavedení výroby bojových chemických látek se dodáním technologií i výrobního zařízení podílela americká firma U.S. Ordnance Engineers, Inc. Cleveland Ohio,²³⁸ která měla zajistit v novém závodě produkci yperitu, fosgenu a stabilizátorů centralit I a II. Do okupace byla zahájena pouze pokusná výroba adamsitu.²³⁹

7.7 Úvahy související s přesunem automobilového průmyslu

Ve stádiu plánování zůstal přesun automobilního průmyslu, který rovněž narážel na potíže finančního rázu. Většina závodů na výrobu automobilů byla dislokována v Čechách a na severu Moravy. V případě opravárenských závodů byla situace obdobná, s výjimkou vojenského automobilového opravárenského závodu v Trenčíně. V roce 1937 Hlavní štáb plánoval vybudovat na Slovensku automobilku o válečné kapacitě čítající alespoň 200 vozidel měsíčně, s možností vyrábět i vozidla speciální.²⁴⁰

Z plánovaného přesunu automobilní a především speciální výroby Škodových závodů do Prostějova, což bylo po anexi Rakouska změněno na přemístění do Dubnice nad Váhom, se do září 1938 nepodařilo nic zrealizovat. Obdobně dopadl plánovaný přesun automobilky Walter, která měla část své výroby přesunout do Trenčína a ČKD redislokovat automobilní výrobu do Blanska.²⁴¹

Aby byla zajištěna dostatečná výrobní kapacita nákladních, speciálních a bojových vozidel, bylo podle požadavku Hlavního štábu přistoupeno k decentralizaci výroby, při eventuálním využití spolupráce dvou nebo více firem na jednom typu.²⁴² Současně bylo nutné vyřešit produkci vozidel bojových, ale vzhledem k tomu, že příslušné typy nebyly do výzbroje ještě

²³⁷ KARLICKÝ, Vladimír: *Byla chemická válka v září 1938 reálná? Přípravenost Československa na chemickou válku v roce 1938*, Historie a vojenství, 1995, č. 5, s. 66.

²³⁸ Firma U.S. Ordnance Engineers, Inc. Cleveland Ohio byla založená v roce 1933 jako akciová společnost a zabývala se inženýrskými službami ve válečné chemii. Za zavedení výroby a za nákup strojního vybavení od firmy U.S. Ordnance Engineers, Inc. Cleveland Ohio vynaložilo MNO 447 111 USD, což bylo v tehdejší měně 30,1 mil. Kč.

²³⁹ KATREBA, Zoltán: *Československá zbrojná výroba na Slovensku v 30. a 40. letech 20. století (představy a realita). Československá armáda 1939-1945 (Plány a skutečnost)*. Příspěvek z mezinárodní konference 22. a 23. 10. 2002. Praha: Vojenský historický ústav, 2003, s. 162.

²⁴⁰ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 418.

²⁴¹ *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987, s. 418.

²⁴² VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./1. odděl. k. 262, sign. 54 2/10 6, čj. 40 988 Taj.-II/5 odděl. 1938, *Decentralizace výroby motorových vozidel – určení typů2*.

schváleny, nebylo vydáno ani konečné stanovisko k jejich výrobě. Pouze se předpokládalo, že výroba se přesune do nových míst.²⁴³

²⁴³ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./1. odděl, k. 262, sign. 54 2/10 8, čj. 18 368 Taj.-gen.sekr.1938, *Decentralizace výroby motorových vozidel – určení typů*, s. 2.

8 Anšlus Rakouska a jeho vliv na redislokaci československého zbrojního průmyslu

Anšlusem²⁴⁴ Rakouska Německem 12. března 1938 se dramaticky změnila obranyschopnost Československa. Hranice s Německem se prodloužila z 1 539 na 2 117 kilometrů.²⁴⁵ Plně se projevila strategická slabina obrany státu, na kterou již upozorňoval německý vojenský teoretik Ewald Banse ve své práci, v kapitole věnované vojenskému hodnocení jednotlivých evropských států. Pokud by se ze severu i z jihu otevřela možnost nepřátelským vojskům vniknout Moravskou branou na území Moravy, odříznutá československá armáda v Čechách by nebyla schopna dlouhodobější obrany. Prostor Moravy se rázem stal nejexponovanějším územím v hrozícím konfliktu.²⁴⁶

Na změnu situace reagoval Hlavní štáb řadou opatření, která měla v případě současného nepřátelského útoku ze severu i z jihu zamezit rozdělení československé armády na dvě části. Do dubna 1938 vypracoval Hlavní štáb branné moci upravený nástupový plán označovaný VIa (např. německý Wehrmacht nebyl schopen obdobnou alternativu do září 1938 připravit).²⁴⁷ Bylo přistoupeno k urychlenému budování plánovaného těžkého opevnění na jihu Moravy a k obraně jižní hranice bylo zřízeno nové velitelství v síle pěší divize v Jihlavě. Poté, co oznámilo zpravodajské oddělení soustředění německých vojsk v Sasku, severním Rakousku a jižním Slezsku, po poradě s prezidentem a vládou byl povolán jeden ročník zálohy na mimořádné cvičení. Od 22. května do 13. června 1938 byl vyhlášen kryt hranic, který měl zajistit obranu republiky do případné všeobecné mobilizace. 15. července 1938 vstoupil v platnost nový nástupový plán VII, který již předpokládal, že se německá armáda pokusí klešťovými údery ze Slezska a z Rakouska přetnout Československo v prostoru Moravy a rozdělit tak bránící se armádu na dvě části. Podle plánu VII se předpokládalo udržení boků obrany ze severu ze Slezska a z jihu z Rakouska. V západních Čechách měla armáda pouze kryt mobilizaci a soustředění vojsk a po čelním útoku Wehrmachtu z Bavorska a Saska ustoupit na Českomoravskou vrchovinu, kde by kladla dlouhodobější odpor.²⁴⁸

Anšlus Rakouska výrazně změnil vnímání území Moravy i z pohledu bezpečného zázemí kam bylo vhodné redislokovat zbrojní průmysl ze západní části země. Závody, které již byly na východ Moravy přesunuty, se náhle ocitly v ohrožení útoky pozemních vojsk, ale

²⁴⁴ Anšlus (něm. Anschluss) je německý výraz pro *připojení*. Do jiných jazyků převzaté jinak běžné slovo označuje připojení Rakouska k nacistickému Německu.

²⁴⁵ ČAPKA, František: *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha 2010, s. 675.

²⁴⁶ BANSE, Ewald: *Raum und Volk im Weltkrieg: gedanken über eine nationale Wehrlehre*. Oldenburg 1932, s. 230.

²⁴⁷ FIDLER, Jiří: *Na čele armády – Náčelníci hlavního štábu branné moci 1919-1939*. Praha 2005, s. 126.

²⁴⁸ ŠRÁMEK, Pavel a kolektiv: *Když zemřít, tak čestně. Československá armáda v září 1938*. Brno 1998, s. 21.

především okamžitému nebezpečí náletů nepřátelského letectva. Velmi názorně vystihl ohrožení území Moravy letectvem materiál vypracovaný 11. října 1938 2. oddělením Hlavního štábu, který zhodnotil situaci ze září 1938 následovně: „*Bojové letectvo, soustředěné na let. základnách v Rakousku a Pruském Slezsku, činilo Moravu, vých. část Čech a záp. Slovensko letecky nejcitlivějšími oblastmi našeho státu. Německé letouny umístěné na těchto dvou základnách nemusely se z výprav vraceti, nýbrž mohly přelétávati z jedné základny na druhou. Možnost vésti letouny v noci, zvláště nad Moravou, goniem, znamenala i při dokonalém zatemnění, že budou vždy dovedeny do prostoru cíle.*“²⁴⁹

Po anšlusu Rakouska byly zastaveny veškeré přípravné práce na budování zbrojních závodů na území Moravy a urychleně se hledaly nové vhodné lokality na západním Slovensku. Názorným příkladem jsou změny přijaté při redislukaci leteckého průmyslu, které byly popsány v příslušné kapitole.

V důsledku probíhajících zahraničních událostí pokládala NROS za naléhavě nutné, aby provádění nového výzbrojního programu schváleného vládou v roce 1936 bylo všemožně urychleno. Za tím účelem doporučovala vládě učinit opatření finančního charakteru, vedoucí k zajištění branné pohotovosti země. Současně přijala závažné rozhodnutí, aby československý válečný průmysl byl v první řadě použit k urychlenému vyzbrojení branné moci Republiky československé a teprve když budou vlastní požadavky splněny, aby bylo vyhověno i objednávkám zahraničním. NROS doporučila vládě, aby učinila rozhodnutí týkající se regulace, případně i zastavení zahraničních objednávek, resp. použití vhodného válečného materiálu z těchto objednávek k vyzbrojení československé armády a to i v tom případě, kdy by stát měl nést případné finanční oběti spojené s penalizací firem za nedodržení dodacích termínů, případně za nesplnění dodávek do zahraničí.²⁵⁰

²⁴⁹ VHÚ-VHA, f. MNO – HI. št./2. odděl, k. 283F, *Celkový přehled zpráv po ukončení okupace odstoupených území v Čechách a na Moravě*, s. 4.

²⁵⁰ NA, f. NÚKÚ, k. 484, inv. č. 239, sign. Reservativní spisy, tajné, 1936, č.j. 26 Taj. 1938. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, č.j. 15 781 Taj. gen. sekr. 1938, *Urychlené opatření finančních prostředků na materiální vybavení armády - usnesení 13. schůze NROS*, 6. 5. 1938, s. 2.

9 Česká zbrojovka a.s. v Praze a přemístění výroby leteckých kulometů do nového závodu v Uherském Brodě

9.1 Historie České zbrojovky a.s. v Praze

Ve významný zbrojní podnik se vyvinula Česká zbrojovka a.s. v Praze, která vznikla spojením dvou firem vyrábějících střelné zbraně. Za období svého působení se stala co do významu třetím nejdůležitějším strojírenským závodem se zbrojní produkcí po Škodových závodech v Plzni a Československé zbrojovce a.s. v Brně.²⁵¹ Počátky vzniku České zbrojovky byly poměrně spletité a je nutné nejdříve sledovat vznik dvou samostatných firem na výrobu zbraní z roku 1919.

V první polovině roku 1919 vznikla z podnětu plzeňského architekta a stavitele Karla Bubly firma pod názvem *K. Bubla, akc. spol. na výrobu zbraní*, která byla 7. dubna 1920 na základě společenské smlouvy přejmenována na *Jihočeskou zbrojovku, spol. s r.o.*, s počátečním kapitálem v hodnotě 1 200 000 Kč. Prvními jednateli společnosti se vedle osoby Karla Bubly stali velkostatkář v Malevicích Jiří Černý a ředitel Českobudějovické banky Otokar Polák.²⁵²

Původně Jihočeská zbrojovka sídlila v pronajatých prostorách někdejšího Halbmayera mlýna v Prokopově ulici v Plzni, kde byla zřízena výroba několika typů pistolí. Funkci technického ředitele a současně konstruktéra zastával puškař Alois Tomiška, který byl zřejmě jediným zaměstnancem firmy se zkušenostmi v tomto oboru. Od léta roku 1920 byl budován nový tovární objekt ve Strakonících, kam se výroba pistolí měla přesunout. Počátkem roku 1921 byl ustaven výkonný výbor Jihočeské zbrojovky, do jehož čela byl jmenován Dr. Ing. Josef Havránek, vrchní ředitel Škodových závodů v Plzni. Ve správní radě zasedali Karel Bubla, Jiří Černý, velkostatkář v Malevicích, a Zdeněk Treybal, ředitel plzeňské pobočky České průmyslové a hospodářské banky.²⁵³

Nezávisle na vzniku firmy Karla Bubly byla v Praze založena *Továrna na výrobu zbraní, akc. spol.*, jejímiž zakladateli byli poslanec a tajemník agrární strany Rudolf Beran, advokát a poslanec JUDr. Josef Černý, ředitel Československé jednoty řepařů Veleoslav Hák, ředitel pojišťovny Assicurazioni Generali Jan Pulkrábek, ředitel Slovanské bankovní společnosti Josef Šulc a hrabě Max Wratislaw.²⁵⁴ Společnost vznikla na základě firmy Josef Wenisch

²⁵¹ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 1.

²⁵² SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 2.

²⁵³ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 2.

²⁵⁴ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 2.

& spol., která od roku 1912 provozovala živnost v Panské ulici č. 7 na Praze 2 a která obchodovala s loveckými zbraněmi tuzemské i zahraniční provenience a s dalšími doplňkovými předměty. K 1. listopadu 1919 převzala nová společnost inventář firmy Josef Wenisch & spol. v hodnotě 160 000 Kč a pověřila Slovanskou bankovní společností k vydání emise akcií, čímž základní kapitál dosáhl v době konání první valné hromady výše 1 687 500 Kč.²⁵⁵ Právně byla společnost založena na základě povolovací listiny Ministerstva vnitra a Ministerstvech národní obrany, obchodu a financí v Praze dne 11. března 1920.²⁵⁶ S převzetím firmy Josef Wenisch & spol. došlo ke změně názvu firmy, navržené na zasedání druhé správní rady 31. března 1920, na *Hubertus, továrna na výrobu zbraní a obchodní závody akc. spol. dříve Josef Wenisch & spol.* Cílem založené společnosti neměl být pouze prodej nakoupeného zboží od výrobců, nýbrž po získání továrních prostor ve Vejpřtech, zahájení vlastní výroby loveckých zbraní.

K prvním kontaktům mezi oběma společnostmi došlo v polovině dubna 1920, kdy proběhlo jednání mezi Maxem Wenischem zastupujícím Hubertus a Aloisem Tomiškou zastupujícím Jihočeskou zbrojovku v záležitosti výroby 10 000 kapesních pistolí s dohodou, že Jihočeská zbrojovka přenechá společnosti Hubertus jejich výhradní prodej. Firma Hubertus byla svolná podílet se třetinovým obnosem na jejich výrobě, pokud bude do konce června 1920 dodáno 1000 kusů pistolí a zbývajících 9000 do konce února 1921. To však bylo vzhledem k momentálním výrobním možnostem Jihočeské zbrojovky nemožné.²⁵⁷

Otázka možné fúze Hubertusu a Jihočeské zbrojovky získala na intenzitě v listopadu 1921, kdy se vedení společnosti Hubertus obeznámilo s výrobními možnostmi Jihočeské zbrojovky. Roli prostředníka ve fúzi obou společností zcela jistě sehrály plzeňské Škodovy závody. Jednání s Ing. Havránkem o možnosti dohody Hubertusu s Jihočeskou zbrojovkou sjednal z pověření prezidenta Škodových závodů Josefa Šimonka Dr. Karel Loevenstein v dubnu 1921.²⁵⁸ Škodovy závody se v jednání angažovaly zcela účelově, neboť v případě kladného výsledku by po sloučení firem získali její zástupci dvě místa ve správní radě. Na schůzi správní rady firmy Hubertus konané 13. prosince 1921 byla navržena společná fúze, bez likvidace obou splynuvších společností.²⁵⁹ Následující mimořádná valná hromada Jihočeské zbrojovky z 28. prosince spojení s Hubertusem schválila. Obdobný výsledek měla mimořádná

²⁵⁵ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 2.

²⁵⁶ MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 2, i. č. 17, *Výtah obchodního rejstříku odd. B, svazku X, strany 60*, s. 3.

²⁵⁷ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 3.

²⁵⁸ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 3.

²⁵⁹ MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 2, i. č. 17, *Výtah obchodního rejstříku odd. B, svazku X, strany 60*, s. 3.

valná hromada firmy Hubertus z 30. prosince 1921.²⁶⁰ Kmenový kapitál Jihočeské zbrojovky ve výši 1 200 000 Kč byl vložen do nově vzniklé společnosti s tím, že podílníci Jihočeské zbrojovky obdrží za své kmenové podíly 4 000 kusů nových akcií. Vzrostl rovněž akciový kapitál z 5 na 8 mil. Kč a hlasováním bylo rozhodnuto o navýšení akciového kapitálu na 20 mil. Kč v případě, kdy státní správa schválí vydání dalších akcií v nominální hodnotě 200 Kč.²⁶¹ Počet členů správní rady nové firmy vzrostl z původních deseti na dvanáct. Fúzí došlo i k další zásadní změně v podobě nového názvu firmy, který nyní zněl: *Česká zbrojovka akc. spol. v Praze*²⁶² (dále v textu Česká zbrojovka).

Fúzí obou firem nedošlo k přerušení jejich původních výrobních programů. Přesto, že vejprtská továrna firmy Hubertus spadala pod nově vzniklou Českou zbrojovku, snažila se o zavedení sériové výroby loveckých zbraní. Přes veškerou snahu ředitele Josefa Bartla, bylo zavedení produkce neúspěšné a koncem roku 1922 bylo zřejmé, že existence vejprtského závodu směřuje ke svému konci. Příčinou byla poměrně drahá výroba, která byla založena na původních postupech tradiční ruční výroby. Vedení firmy přišlo s myšlenkou převést strojovou výrobu do Strakonice s tím, že konečná montáž by probíhala ve vejprtském závodě. Takový postup by ovšem vyžadoval unifikovanou výrobu s propracovaným tolerančním systémem, což přesahovalo technické možnosti firmy. Ke dni 28. února 1923 bylo doporučeno výrobu ve Vejprtech ukončit a k definitivnímu zastavení provozu došlo k 1. březnu 1923.²⁶³

Po právní stránce zanikla firma Hubertus, továrna na výrobu zbraní a obchodní závody akc. spol. dříve Josef Wenisch & spol. dne 18. října 1923 výnosem ministra vnitra č. 170.128/1923/17, kdy se její původní název změnil na „Česká zbrojovka akc. spol. v Praze“.²⁶⁴ V závěru roku 1923 byly tovární haly ve Vejprtech vyklizeny a veškeré strojní vybavení bylo v pěti vagónech přemístěno do strakonického závodu.

Česká zbrojovka se stala výhradním výrobcem samonabíjecích pistolí pro československou armádu a poměrně záhy získala zakázky na opravu a adaptaci leteckých kulometů typu Vickers a Lewis. Počátky této produkce sahají do roku 1921, kdy ještě jako Jihočeská zbrojovka získala zakázku na adaptaci 100 kulometů Lewis z pěchotní verze na leteckou. Tato zakázka byla původně nabídnuta prostřednictvím Škodových závodů Československé státní

²⁶⁰ MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 2, i. č. 17, *Výtah obchodního rejstříku odd. B, svazku X, strany 60, s. 2.*

²⁶¹ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 4.

²⁶² MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 2, i. č. 17, *Výtah obchodního rejstříku odd. B, svazku X, strany 60, s. 2.*

²⁶³ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 5.

²⁶⁴ MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 2, i. č. 17, *Výtah obchodního rejstříku odd. B, svazku X, strany 60, s. 2.*

zbrojovce v Brně, která ji však pro příliš krátké dodací lhůty odmítla. Po té zakázku nabídly Škodovy závody Jihočeské zbrojovce, která ji obdržela v únoru 1922, s dodacím termínem do konce července téhož roku. Dalším významným momentem, který stál na cestě etablování České zbrojovky na výhradního výrobce leteckých kulometů, byla adaptace kulometů Lewis a Vickers z původního střeliva 303. British na ráži 7,92 mm Mauser, který se stal oficiálně zavedenou ráží pro všechny pěchotní zbraně v československé armádě. Ziskání zakázky na adaptaci kulometů na střelivo ráže 7,92 mm znamenalo pro závod zajištění práce na několik následujících let. Po úspěšné adaptaci 100 kulometů, jejichž dodávka byla předána armádě koncem srpna 1922, následovala objednávka na adaptaci 300 kulometů Lewis, kterou Česká zbrojovka obdržela v polovině listopadu 1922. Pro obtíže spojené s adaptací kulometů Lewis byl původní dodací termín stanovený MNO přesunut na 10. září 1923, kdy byla celá zakázka splněna.²⁶⁵

Na základě zkušeností s adaptací leteckých kulometů Lewis a Vickers na střelivo ráže 7,92 mm vznikl v České zbrojovce zcela nový letecký kulomet označovaný jako vz. 30. Na jeho vývoji se ve 20. letech a postupném zdokonalování v průběhu 30. let dvacátého století podíleli konstruktéři František Brejcha, Adolf Sýkora, Ing. František Sikyta, Václav Zíbar, Ing. Jaroslav Malina, Karel Ženíšek, Jaroslav Koska, Ing. Šula, Rudolf Lacina a František Myška.²⁶⁶ Zbraň byla vysoce ceněna pro své konstrukční přednosti, univerzálnost a vysoce kvalitní zpracování.²⁶⁷ Byla dodávaná ve čtyřech standardních provedeních jako kulomet vz. 30 Z (základní), kulomet vz. 30 S (synchronizovaný) vybavený synchronizátorem Samek vz. 32 a určený pro střelbu okruhem vrtule, kulomet vz. 30 VK (určený k instalaci do věží nebo křidel letadel) a kulomet vz. 30 L (určený k instalaci v lafetě Šu-31).²⁶⁸ Do okupace v březnu 1939 obdrželo československé letectvo od České zbrojovky 2 755 pilotních a 2 070 pozorovatelských kulometů vz. 30. V provedení jako letecký kulomet, sklízел úspěchy i v rámci exportu do Řecka a Persie.²⁶⁹ Ve specializované úpravě byl exportován i jako výzbroj pro obrněné automobily do Persie.²⁷⁰

Pro Českou zbrojovku znamenalo vybudování výrobní linky na produkci leteckých kulometů vz. 30 technicky i časově nejnáročnější úkol v její dosavadní historii. První

²⁶⁵ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Historie České zbrojovky*. Nepublikovaný rukopis, s. 7.

²⁶⁶ POPELÍNSKÝ, Lubomír – KODEŠ, Vladimír – LUDVÍK, František: *Střelecká a raketová výzbroj letadel*. Praha 2010, s. 50.

²⁶⁷ V souvislosti s řešením konstrukce leteckého kulometu vz. 30, podala Česká zbrojovka u Patentního úřadu Republiky československé do konce roku 1930 pět patentových přihlášek.

²⁶⁸ SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Letecký kulomet LK 30*. *Střelecký magazín*, 2002, č. 7, s. 26-27.

²⁶⁹ Persie: oficiální název státu Írán do roku 1935.

²⁷⁰ MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 2, i. č. 15, Panzerauto-Machinengewehr Modell 1312.

objednávku na výrobu 629 leteckých kulometů vz.30, včetně záložních součástí v úhrnné hodnotě 13 496 724,10 Kč, obdržela Česká zbrojovka od MNO 10. května 1932, na základě smlouvy čj. 130 Taj. V./3. odděl. 1932. Produkci leteckých kulometů vlastní konstrukce si Česká zbrojovka vybudovala postavení výhradního dodavatele této výzbroje, které si udržela až do okupace Československa v březnu 1939.

Vedle zbrojní výroby se Česká zbrojovka začala orientovat i na výrobu civilní, především jízdních kol a později velmi úspěšných motocyklů.

V druhé polovině 30. let v období zbrojní konjunktury, která přinesla řadu velkých objednávek ze strany MNO, se Česká zbrojovka etablovala mezi významné zbrojní firmy Československa. Rok 1934 byl rokem nejvyšší fakturace v historii závodu od jeho založení v roce 1921 a nové armádní zakázky slibovaly další rozvoj i rozšiřování výrobních kapacit. Česká zbrojovka byla součástí průmyslového koncernu České průmyslové banky stejně jako Zbrojovka Praga, ale současně si v jejím vedení udržely jistý vliv v podobě osobních zájmů i Škodovy závody.²⁷¹ Vliv Škodových závodů a jejich podpora se zvláště projevil při zavádění racionalizace výroby, která napomohla České zbrojovce k vysoké výrobní úrovni.

9.2 Příprava přesunu zbrojní výroby České zbrojovky a.s. v Praze ze závodu ve Strakonících

V druhé polovině 30. let nabývala na intenzitě snaha MNO přesouvat ohrožené zbrojní závody z blízkosti západní státní hranice dále do vnitrozemí. Zájem armády se nyní soustředil na Českou zbrojovku s jejím výrobním závodem ve Strakonících. Projekt redislokace sledoval dvě základní hlediska: především přemístění důležité výroby leteckých kulometů z ohrožené oblasti a současně rozšíření výrobních kapacit do té míry, aby byly pokryty materiální potřeby armády také v období války. Zájem MNO a Hlavního štábu na zřízení nového závodu České zbrojovky byl enormní.

Záležitost redislokace vojenské výroby nastínilo 3. oddělení V. odboru MNO²⁷² České zbrojovce již někdy počátkem roku 1934. Následující jednání ve věci zřízení nového pobočného závodu proběhlo mezi zástupci 3. oddělení V. odboru a vrchním ředitelem zbrojovky Milošem Borovičkou 10. října 1934. Na žádném z těchto jednání zástupci České

²⁷¹ 26. května 1925 byl jako člen správní rady zapsán Jaroslav Hásek, ředitel Škodových závodů. MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 2, i. č. 17, *Výtah obchodního rejstříku odd. B, svazku X, strany 60, s. 3.*

²⁷² 3. oddělení V. odboru MNO: finanční a komerční.

zbrojovky nedali MNO závazné stanovisko s vybudováním nového závodu a vyžádali si ke zřízení závodu písemné vyjádření,²⁷³ přičemž se na jednání 10. října odvolávali na dopisy České zbrojovky z 28. června a 5. října 1934 a další ústní ujednání.²⁷⁴

Zásadním problémem se ukázala otázka zajištění potřebných financí na výstavbu a přesun zbrojní výroby do nového pobočného závodu. Na zmiňovaných jednáních podmiňovalo MNO zadání objednávky na výrobu dalších sérií leteckých kulometů přemístěním zbrojní výroby do nového závodu, nastanou-li mimořádné poměry ohrožení výroby leteckých kulometů, nebo dosáhne-li tzv. přemístovací fond přiměřené výše. Přemístovací fond²⁷⁵ na výstavbu nového závodu si měla Česká zbrojovka vytvářet z té části čistého zisku, která by převýšila 5 % z definitivních cen zbrojních objednávek zadaných vojenskou správou. Fond zůstal majetkem České zbrojovky a neměl být veden bilančně ani účetně samostatně jako účelové jmění, nýbrž jen interně.²⁷⁶ Místo přemístění výroby leteckých kulometů ze Strakonice však mohla Česká zbrojovka v místě určeném po dohodě s MNO připravit pouze tzv. studenou rezervu o výkonu uvedeném ve smlouvě čj. 130 Taj.- V./3.odděl. 1932. MNO naopak vyjádřilo vůli, že potřebné strojní vybavení pro nový závod bude hradit ze svých prostředků. V možnostech MNO ale měla zůstat volná disponibilita se strojním zařízením, s čímž vedení České zbrojovky nesouhlasilo, a proto tato otázka zůstala neuzavřená.²⁷⁷ V průběhu probíhajících jednání ještě nebylo rozhodnuto, kde bude nový závod postaven.

Přemístovací fond však bylo nutné podložit cennými papíry a proto Česká zbrojovka požadovala udělení výjimky, kterou povolovalo Ministerstvo financí a Nejvyšší účetní a kontrolní úřad. Proti vydání nové emise cenných papírů podala Česká průmyslová banka, do jejíhož koncernu Česká zbrojovka patřila, námitku, kterou zdůvodňovala tím, že státní cenné papíry potřebuje pro běžný bankovní obchod.²⁷⁸ Přes počínající úspěšný rozvoj stále

²⁷³ VYSKOČIL, František - FRENZL, Jiří: *Česká zbrojovka: 60 let České zbrojovky v Uherském Brodě 1936-1996*. Uherský Brod 1996, s. 11.

²⁷⁴ Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště České Budějovice (dále jen SOA ČB), f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, MNO - výstavba závodu, dopis adresovaný MNO V/3. odděl. *Týkající se objednávek leteckých kulometů*. Z/2138 z 5. 10. 1934, dodatek Z/2138 z 9. 10. 1934.

²⁷⁵ Přemístovací fond si měla Česká zbrojovka vytvářet již ze zakázky na výrobu leteckých kulometů objednaných smlouvou čj. 130 Taj.-V./3. odděl.1932 a všech následujících, které zbrojovka od MNO měla obdržet.

²⁷⁶ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, k. 8, Protokoly o schůzích správní rady s podklady (zprávy obchodní a technické) 1936-1937, Protokol správní rady, 31. 10. 1934, s. VII.

²⁷⁷ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, MNO - výstavba závodu. Příloha dopisu MNO: *Objednávka se vám zadává za těchto podmínek*.

²⁷⁸ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, dopis České zbrojovky Z/2139/MB-JP z 12. 10. 1934.

patřila Česká zbrojovka k menším zbrojním podnikům a na počátku roku 1935 byla zatížena dluhem ve výši 20 mil. Kč.²⁷⁹

Zřízením přemístovacího fondu v režii společnosti a objednávkou na letecké kulometry se zabývala správní rada České zbrojovky, která zasedala 7. listopadu 1934 za předsednictví JUDr. Karla Pelikána. Správní rada přesun zbrojní výroby a vybudování nového závodu nepřijímala právě s nadšením a zvažovala zajistit produkci leteckých kulometů, po dohodě s Československou zbrojovkou, vybudováním výrobního traktu v rámci jejího nového areálu v Povážské Bystrici, přičemž náklady na výstavbu by se Československé zbrojovce postupně splácely. Tato varianta přesunu však nebyla možná, neboť taková koncentrace zbrojní výroby nebyla v intencích vojenské správy.²⁸⁰

Uzavřením smlouvy na dodávku leteckých kulometů jednání o zřízení nového závodu dále pokročila a 13. prosince 1934 zaslalo MNO České zbrojovce dodatek ke Smlouvě o objednávce leteckých kulometů vz. 30. V dodatku ke smlouvě MNO zbrojovce sděluje, že udělení objednávky na výrobu leteckých kulometů dle čj. 822 taj. - V/3 odděl. 1934 je vázáno podmínkou zakoupení vhodného pozemku, který určí MNO na vybudování nového závodu,

a to nejpozději do konce měsíce června 1935. Na tomto stavebním místě měla Česká zbrojovka nejpozději do konce měsíce září 1936 zřídit část tovární výroby, která by se stala základem nového závodu. Výměra pozemků měla být dostatečná k vybudování objektů s provozem schopným vyrábět minimálně 160 leteckých kulometů vz. 30 a 6 000 kusů armádních pistolí vz. 24 měsíčně s dostatečnou rezervou pro další rozšíření výroby. Ve výrobním programu nového závodu nebyla zahrnuta produkce raketových pistolí vz. 28 a vz. 30, neboť MNO předpokládalo snadné zajištění jejich výroby stávajícím strojovým parkem. Na přemístění zbrojní výroby se Česká zbrojovka měla podílet částkou uloženou v přemístovacím fondu a MNO částkou 7,5 mil. Kč ve formě, kterou stanovila smlouva čj. 882 Taj. - V/3 odděl. 1934. V závěru dodatku se opět zdůrazňuje, že udělení objednávky na výrobu leteckých kulometů vz. 30 je vázáno na bezvýhradné přijetí uvedených podmínek.²⁸¹

V prosinci proběhlo ještě další jednání, na kterém zástupci MNO vyložili vedení České zbrojovky své představy o novém pobočném závodě, které se však nesetkaly s kladným

²⁷⁹ PAZDERA, David – SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Česká zbrojovka. Historie výroby zbraní v Uherském Brodě*. Uherský Brod 2006, s. 11.

²⁸⁰ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 58, *Protokol o schůzi správní rady České zbrojovky, a.s. v Praze, konané dne 7. listopadu 1934*.

²⁸¹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, dopis MNO čj. 577 Taj. – gen. sekr. 1934, *Věc: Smlouva o objednávce leteckých kulometů vz. 30 – dodatek*, 13. 12. 1934.

ohlasem ze strany zbrojovky. MNO počítalo s vybudováním strojírenského komplexu se 4 až 5 tisíci zaměstnanci, do kterého by byl převeden celý závod ze Strakonice se svým strojním vybavením a se všemi civilními i vojenskými výrobními programy.²⁸² Vedení České zbrojovky však s takovým konceptem MNO vyslovilo nesouhlas a požadovalo, aby nový závod vznikl jako studená rezerva, kam by se zbrojní výroba přesunula až v případě válečného ohrožení státu. Vedení zbrojovky to zdůvodňovalo tím, že MNO navržená koncepce výstavby závodu se mění v problematiku politickou a že přemístění továrny by způsobilo tuhý odpor ze strany politických činitelů a znamenalo by ekonomickou pohromu pro strakonický kraj.²⁸³

Na zasedání správní rady České zbrojovky ze 14. ledna 1935 se předmětem jednání opět stalo ožehavé téma přemístění zbrojní výroby ze Strakonice a jeho financování. MNO požadovalo přemístění do poměrně malého prostoru mezi Vsetínem a Valašským Meziříčím. Na zasedání správní rady bylo zdůrazněno, že požadavky ze strany MNO se stále mění a stupňují. Původně požadovalo MNO vybudovat studenou rezervu, nyní žádalo, aby v nově zřízeném závodě byla vyráběna některá příští objednávka leteckých kulometů. Závěr jednání vyzněl v tom smyslu, že MNO svolilo poskytnout České zbrojovce bezúročnou půjčku ve výši 7,5 mil. Kč na zřízení nového závodu, přičemž by zbrojovka poskytla částku doposud nashromážděnou v přemísťovacím fondu. Vedení zbrojovky toto řešení odmítalo a své stanovisko zdůvodňovalo tím, že akciová společnost je v současnosti zatížena vysokým dluhem a další zadlužení si nemůže dovolit.²⁸⁴

Na základě zasedání vznikl dopis adresovaný zástupcům 3. oddělení V. odboru MNO, ve kterém správní rada plně uznala požadavek vojenské správy na zabezpečení nerušené výroby leteckých kulometů v případě válečného napětí. Současně byl v dopise vysloven požadavek na udělení státní subvence²⁸⁵ na místo půjčky na výstavbu nového závodu, jako to bylo poskytnuto jiným závodům. Za správní radu podepsal dopis JUDr. Pelikán.²⁸⁶

Počátek roku 1935 se nesl v duchu tříbení konečné podoby financování a výstavby nového závodu na základě stanovisek vzešlých od zástupců České zbrojovky i MNO. Česká zbrojovka navrhovala krýt finanční náklady na vybudování nového závodu kombinací

²⁸² VYSKOČIL, František – FRENZL, Jiří: *Česká zbrojovka: 60 let České zbrojovky v Uherském Brodě 1936-1996*. Uherský Brod 1996, s. 13.

²⁸³ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Dopis Z/2182/MB-JP, *Věc: Studená rezerva*, 22. 12. 1934.

²⁸⁴ Archiv České národní banky (dále jen AČNB), f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Protokol o schůzi správní rady České zbrojovky a.s. v Praze, konané dne 14. ledna 1935*.

²⁸⁵ Subvence: finanční podpora z veřejných prostředků s přesným účelem použití.

²⁸⁶ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, dopis ČZ MNO odd. V/3. *Objednávky leteckých kulometů*.

státní subvence a příspěvku zbrojovky z vybudované rezervy v tzv. přemísťovací fondu, nejvýše však do částky 2 mil. Kč, která by byla umořena ze zisků z budoucích objednávek leteckých kulometů a pistolí pro vojenskou správu.²⁸⁷ MNO v dalších jednáních naopak ustoupilo ze své původní koncepce vybudovat velký strojírenský komplex, prosadilo však svoji ideu vybudovat nový závod ne jako studenou rezervu využitelnou až v případě války, ale převést do něj kompletně výrobu leteckých kulometů a armádních pistolí předepsanou příslušnými smlouvami. Pokud se týkalo poskytnutí bezúročné půjčky na přesun výroby ve výši 7,5 mil. Kč, měla být zajištěna hypoteční půjčkou u České průmyslové banky. Splácení půjčky se mělo dít srážkami z cen objednávek, které měla Česká zbrojovka obdržet od vojenské správy. Výše srážek měla být stanovena dohodou.²⁸⁸

Složitá jednání mezi Českou zbrojovkou a MNO vyústila do výnosu náčelníka Hlavního štábu armádního generála Ludvíka Krejčího z 22. února 1935,²⁸⁹ který zásadním způsobem a s konečnou platností specifikoval bezvýhradní podmínky, za jakých MNO udělí České zbrojovce objednávku na výrobu leteckých kulometů podle čj. 882 Taj. – V/3 odděl. 1934.²⁹⁰ Na základě znění výnosu bylo České zbrojovce uloženo do konce srpna 1935 zakoupit v místě, které určí MNO vhodný pozemek vyhovující pro vybudování nového závodu. Do konce září 1935 připravit potřebné stavební a instalační plány nového závodu. Všechny výlohy spojené se zakoupením pozemku a vypracováním stavebních plánů měla hradit Česká zbrojovka. Vybudování a přemístění zbrojní výroby mělo být zahájeno až na zvláštní rozkaz MNO. Současně bylo uloženo, aby vyhledání, zakoupení pozemku a zpracování projektu bylo prováděno po dohodě s MNO. Udělení objednávky na výrobu 490 leteckých kulometů bylo bezvýhradně vázáno přijetím uvedených podmínek.²⁹¹

Česká zbrojovka vyjádřila souhlas s výnosem svým dopisem z 26. února 1935 s výhradou k bodu, ve kterém mělo být vybudování nového závodu a přemístění zbrojní výroby ze Strakonice provedeno až na zvláštní rozkaz MNO, neboť ještě nebyla vyřešena otázka opatření financí nutných k tomuto účelu.²⁹² Dopisem MNO z 2. dubna 1935 se České

²⁸⁷ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, dopis Z/2024/MB=JP, Věc: Zajištění výroby leteckých kulometů a pistolí, 18. 2. 1935, s. 1.

²⁸⁸ AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 14. ledna 1935 ve Strakonici.

²⁸⁹ Z pohledu celé problematiky přesunu zbrojní výroby ze Strakonice jde o zásadní dokument: Výnos MNO čj. 5451 Taj. – gen. sekr. 1935, 22. 2. 1935.

²⁹⁰ Objednávkou čj 882 Taj. – V/3. odděl. 1934 MNO objednalo u České zbrojovky výrobu 490 ks leteckých kulometů.

²⁹¹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, čj. 5451 Taj. – gen. sekr. 1935. Věc: Podmínky objednávky leteckých kulometů vz. 30, 22. 2. 1935.

²⁹² SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, dopis generálnímu sekretariátu MNO, Věc: Podmínky objednávky leteckých kulometů vz. 30, 26. 2. 1935.

zbrojovce dostalo vysvětlení, že spornému bodu výnosu je zapotřebí rozumět tak, že v té chvíli kdy se ukáže potřeba jeho provedení, bude ze strany MNO jednáno s Českou zbrojovkou o otázkách technických i finančních nutných k jeho naplnění.²⁹³ Česká zbrojovka po tomto vysvětlení obratem potvrdila MNO bezvýhradní souhlas s podmínkami výnosu MNO čj. 5451 Taj. – gen. sekr. 1935.²⁹⁴

9.3 Výběr lokality vhodné k výstavbě nového závodu České zbrojovky a.s. v Praze

Dosažením dohody mezi Českou zbrojovkou a MNO bylo překročeno k hledání vhodného pozemku. Poprvé se hovořilo o výběru lokality pro stavbu nového závodu na přelomu let 1934-1935. Preferovaná byla oblast na východní Moravě mezi městy Vsetínem a Valašským Meziříčím.²⁹⁵ Po počátečním průzkumu se Česká zbrojovka přiklonila k pozemkům, které se nacházely v okolí a na okrajích města Vsetína.²⁹⁶ Tato volba však byla zamítnuta vzhledem k tomu, že návrh České zbrojovky přišel opožděně a MNO muselo v dané chvíli brát ohled na další podniky důležité pro obranu státu.²⁹⁷ Současně MNO doporučovalo hledat vhodný pozemek v prostoru Horní Lideč-Valašské Klobouky-Bylnice, nebo v prostoru Horní Lideč-Lysá-Vieska, kudy měla vést nově budovaná železniční trať Horní Lideč-Půchov. Současně MNO upozorňovalo na vhodný prostor v oblasti mezi městy Veselí nad Moravou-Kunovice, východně od řeky Moravy.²⁹⁸

Na základě doporučení MNO provedla Česká zbrojovka prověření lokality v prostoru Veselí nad Moravou-Kunovice a navrhla pozemek, který se nacházel mimo město Uherské Hradiště i obec Kunovice, v blízkosti železniční dráhy Brno-Vlára-stanice Kunovice a žádala MNO o zvážení jeho vhodnosti.²⁹⁹ Ani v tom případě MNO nedoporučilo vyhlédnutý pozemek za vhodný ke stavbě nového závodu. Argumentovalo tím, že se místo nachází

²⁹³ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, čj. 1498-V/3. odd. 1935, Věc: Dodatek k čj. 1241/V/3. odd. 35, 2. 4. 1935.

²⁹⁴ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Věc: Týká se dodatku k čís. jedn. 1241/V/3. odd. 35, 2. 4. 1935.

²⁹⁵ AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Protokol o schůzi správní rady České zbrojovky a.s. v Praze, konané dne 14. ledna 1935.*

²⁹⁶ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, dopis Z/2074/Řed-JP, Věc: Podmínky objednávky leteckých kulometů vz. 30, 15. 6. 1935.

²⁹⁷ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 58, čj. 6563 Taj. – gen. sekr. 1935, Věc: Strakonická Zbrojovka – vyhlédnutí místa pro nový závod, 28. 6. 1935.

V té době byl s největší pravděpodobností pozemek ve městě Vsetíně již vybrán pro výstavbu nového závodu České zbrojovky a.s. Brno.

²⁹⁸ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, dopis čj. 6563 Taj. – gen. sekr. 1935, Věc: Strakonická zbrojovka – vyhlédnutí místa pro nový závod, 28. 6. 1935.

²⁹⁹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, dopis Z/2090/Řed-JP, Věc: Podmínky objednávky leteckých kulometů vz. 30, 17. 7. 1935.

v údolí řeky Moravy, tedy ve směru pravděpodobných leteckých náletů a rovněž v blízkosti železničního uzlu, který bude také cílem leteckých útoků. Doporučilo však objekt závodu přimknout k budovám městské zástavby Uherského Hradiště nebo Kunovic a přizpůsobit ráz závodu městským objektům. Současně dávalo ke zvážení oblast v blízkosti městyse Bojkovic jako vhodné místo k výstavbě závodu.³⁰⁰ Česká zbrojovka MNO zaslala návrh nový, který zohledňoval požadavek přimknutí stavby nového závodu k budovám města v blízkosti zemské vychovatelny a nemocnice v Uherském Hradišti. MNO s novým pozemkem vyjádřilo souhlas, ale upozorňovalo na nutnost prozkoumat, neleží-li v inundačním území Moravy, zda je velikost pozemků dostatečná a v souladu se zastavovacím plánem města. Po zjištění výše uvedeného doporučilo MNO vytvořit komisi ze zástupců MNO, České zbrojovky a zástupců města Uherské Hradiště, která by vyšetřila výše zmíněné údaje.³⁰¹

Po opětovném prověření lokality v Uherském Hradišti bylo zjištěno, že pozemek zaplavován není, avšak půda je natolik málo únosná, že by v konečném důsledku byly stavební náklady značně vyšší, než se původně předpokládalo. Současně navrhla Česká zbrojovka nový pozemek v Uherském Brodě, s dostatečně únosnou půdou a s blízkostí železnice vhodné ke zřízení vlečky. Navíc při jednání s městskou radou Uherského Brodu tato slíbila opatřit výkup potřebných 12 ha pozemku na stavbu nového závodu.³⁰²

Na základě posledního návrhu pozemků nacházejících se v lokalitě města Uherský Brod, byla k jejich posouzení vyslána komise, která provedla prohlídku ve dnech 25. a 26. října. Komise složená ze zástupců MNO a České zbrojovky při průzkumu shlédla čtyři pozemky, u kterých hodnotila vhodnost k výstavbě nového závodu. Na základě vypracované zprávy se Hlavní štáb ve svém přípisu z 27. listopadu 1935 vyjádřil v tom smyslu, že nemá námitek proti zakoupení pozemku doporučeného komisí.³⁰³

Nový závod České zbrojovky měl být vybudován na polní trati Vazová, přičemž Hlavní štáb upozorňoval, že projekt nového závodu musí být vyprojektován tak, aby budovy byly

³⁰⁰ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, dopis čj. 6943 Taj. – gen.sekr. 1935, *Věc: Podmínky objednávky leteckých kulometů vz.30-zakoupení pozemku*, 13. 8. 1935.

³⁰¹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, dopis čj. 7335 Taj. – gen.sekr. 1935, *Věc: Podmínky objednávky leteckých kulometů vz.30-zakoupení pozemku*, 11. 9. 1935 srovnej AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 14. října 1935 ve Strakonících*.

³⁰² SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, dopis Z/6653/VK-JP, *Věc: Podmínky objednávky leteckých kulometů vz.30-zakoupení pozemku*, 4. 10. 1935.

³⁰³ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, čj.7763 –Taj.-gen.sekr.1935, *Věc: Zpráva o průzkumu terénu pro výstavbu zbroj. odděl. České zbrojovky-Strakonice-schválení*, 27. 11. 1935.

přizpůsobeny okolí a zastřešení bylo provedeno výsadbou stromů, protože v tomto prostoru nelze počítat s aktivní protiletectkou obranou, instalovanou vojenskou správou.³⁰⁴

Výstavbou nového závodu se také zabývala městská rada Uherského Brodu, která vynaložila nemalé prostředky na výkup 12 ha pozemků. Mezi městem Uherský Brod a Českou zbrojovkou byla uzavřena kupní smlouva na pozemky určené k výstavbě nového závodu,³⁰⁵ jejímž velmi důležitým ustanovením bylo, aby nový závod zaměstnával kvalifikované pracovníky i pomocné síly přednostně z města Uherský Brod.³⁰⁶ Toto smluvní ujednání ze strany České zbrojovky respektováno nebylo a město bylo nuceno domáhat se jeho naplnění i soudní cestou.³⁰⁷

Schválením lokality pro výstavbu nového závodu v Uherském Brodě byla ukončena první etapa související se vznikem nového pobočného závodu České zbrojovky.

9.4 Financování výstavby a problematika legislativy nového závodu České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě

Výběrem vhodné lokality a jejím schválením bylo možné přikročit k další fázi, a to k přípravě projektu, vlastní výstavbě a dořešení otázek ve věci financování stavby a strojního vybavení závodu. Především otázka financování výstavby, která zůstávala otevřeným bodem přijatým Českou zbrojovkou ve výnosu MNO čj. 5451 Taj. – gen. sekr. 1935 z 22. února 1935, se stala předmětem sporů mezi jejím vedením a zástupci MNO. MNO vázalo zadání další objednávky na výrobu 256 leteckých kulometů³⁰⁸ splněním podmínek souvisejících s přemístěním zbrojní výroby ze Strakonice v podobě zakoupení pozemku, předložení stavební dokumentace a zahájení výstavby nového závodu nejpozději do jednoho měsíce od schválení projektu, přičemž jednání o zajištění projektu po stránce technické i finanční bylo opět odsunuto.³⁰⁹ Česká zbrojovka považovala sjednání definitivní smlouvy ještě před započítím výstavby za zásadní krok a navrhovala řešení vlastní, ve kterém souhlasila s provedením stavby, přičemž potřebné finanční prostředky na vybudování továrny, nákup strojů a zařízení

³⁰⁴ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, č.j. 7763 – Taj.-gen.sekr. 1935, *Věc: Zpráva o průzkumu terénu pro výstavbu zbroj. odděl. České zbrojovky-Strakonice-schválení*, 27. 11. 1935.

³⁰⁵ Pozemky na výstavbu závodu získala Česká zbrojovka poměrně levně. Zaplatila za ně pouhých 172 254 Kč.

³⁰⁶ MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 1, i. č. 2, *Kupní smlouva, odstavec X*, 19. 10. 1936.

³⁰⁷ VYSKOČIL, František – FRENZL, Jiří: *Česká zbrojovka: 60 let České zbrojovky v Uherském Brodě 1936-1996*. Uherský Brod 1996, s. 17.

³⁰⁸ Objednávka čj. 10451 Taj. – V./3. odděl. 36.

³⁰⁹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, č.j. 282 Taj. – gen. sekr. 1938, *Věc: Objednávka leteckých kulometů pilotních vz. 30 – program příprav pro přemístění České zbrojovky ve Strakonících*. 1. 2. 1936.

požadovala na MNO v podobě bezúročné půjčky, která by byla uvolňována postupně na základě pokračující stavby a podle prokázaných nákladů. Měsíc před dokončením stavby měla být mezi MNO a Českou zbrojovkou sjednána definitivní dohoda o podmínkách splácení této bezúročné půjčky. V případě, že by k dohodě nedošlo, navrhovala, aby MNO od ní nově vybudovaný závod odkoupilo za cenu skutečných nákladů a České zbrojovce postoupilo závod do nájmu s předkupním právem. Přičemž se opakovaně snažila získat od MNO na výstavbu nového závodu prostředky v podobě státní subvence.³¹⁰

Ne zcela vyjasněná stanoviska v oblasti financování podnítila 5. oddělení II. odboru MNO, zodpovědné za výstavbu, aby se v této záležitosti obrátilo na NROS se žádostí o její dořešení. Generální sekretář NROS, gen. Jan Kasalický³¹¹ ve svém dopise z 20. června 1936 odpověděl v tom smyslu, že problematika výstavby a přemístění důležitých podniků nebyla doposud v NROS projednávána a doporučuje vést další jednání na tom základě, že závod v Uherském Brodě má vzniknout za finanční účasti státu. Definitivně měla rozhodnout až příslušná schůze NROS, která se touto otázkou na návrh Meziministerské komise bude zabývat. Na požadavek Česká zbrojovka na uvolnění financí na stavbu závodu gen. Kasalický odpověděl, že ve fondu pro věcné potřeby MNO na výstavbu nebo přemístění závodů nejsou prostředky, a že v této věci je třeba si vyžádat rozhodnutí náčelníka Hlavního štábu.³¹²

Aby nedošlo k dalším průtahům, obdržela Česká zbrojovka od MNO příkaz, aby ihned objednala strojní vybavení pro připravovaný závod v Uherském Brodě. Nákup strojů měl být financován bezúročnou půjčkou poskytnutou České zbrojovce až do výše 7 332 500 Kč. O splácení zápůjčky mělo rozhodnout MNO podle vzájemné dohody před zahájením stavebních prací.³¹³ Na stavební a pořizovací náklady hodlalo MNO poskytnout České zbrojovce prostředky ve formě bezúročné půjčky a to do výše 75 % veškerých nákladů. Půjčku měla zbrojovka splácet tím způsobem, že ze všech zbrojních zakázek objednaných MNO by se sráželo 10% k jejímu umoření. Česká zbrojovka s takovým řešením nesouhlasila a opět opakovala požadavek na státní subvenci do výše 6 400 000 Kč k účelu výstavby nového závodu a zbytek do 75 % pořizovacích nákladů v podobě bezúročné půjčky, splácené

³¹⁰ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, Dopis České zbrojovky na MNO z 20. června 1936.

³¹¹ Brigádní generál Jan Kasalický, VIII. odbor (válečného průmyslu) Ministerstva národní obrany

³¹² VHÚ-VHA, f. MNO – II/5 odd. 1936, sign. 54 7-10, Výstavba továrny v Uh. Brodě. Zpráva gen. Kasalického, sekretáře NROS k financování závodu v Uherském Brodě.

³¹³ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, Dopis České zbrojovky na MNO z 27. června 1936, také čj. 7491 Taj. –II./5. odd. 1936, 1. 7. 1936.

MNO ze zbrojních zakázek částkou, která by přesáhla 5 % zisku.³¹⁴ MNO nabídku České zbrojovky neakceptovalo.

Obtížné hledání vhodného společného stanoviska mezi MNO a Českou zbrojovkou v otázce financování výstavby nového závodu v Uherském Brodě vedlo v polovině měsíce července k jednání zástupců České zbrojovky s ministrem národní obrany Františkem Machníkem. Na základě tohoto jednání vzniklo prozatímní ujednání, které bylo Česká zbrojovka zasláno k písemnému potvrzení. Na základě prozatímního ujednání bylo dohodnuto:

- 1) *Ministerstvo národní obrany zakoupí pro nový závod v Uh. Brodu k pistolím a leteckých kulometů obráběcí stroje do částky asi 7,300.000 Kč.*
- 2) *Česká zbrojovka, a.s. ve Strakoniciích provede v závodě u Uherského Brodu ostatní potřebné investice k dobudování závodu na požadovanou kapacitu za cca 6, 000.000 Kč.*
- 3) *Ministerstvo národní obrany poskytne České zbrojovce, a.s. ve Strakoniciích k provedení investic podle čl. 2 bezúročnou zálohu na objednávku pistolí a leteckých kulometů, zadané pod čj. 2728 Taj. - II./2.odděl.MNO- ex 1936, do částky 6.000 000 Kč. Záloha bude České zbrojovce, a.s. ve Strakoniciích vyplácena ministerstvem národní obrany podle postupu výstavby závodu a bude sražena ministerstvem národní obrany při proplácení účtů za objednávky pistolí a let.kulometů zadané pod cit. čj. z roku 1936.*
- 4) *Česká zbrojovka, a.s. ve Strakoniciích převede na ministerstvo národní obrany všechny objednávky strojů od firem domácích i zahraničních pro nový závod v Uh. Brodu učiněné. Objednávky, které nebude moci ministerstvo národní obrany přímo provést, budou provedeny prostřednictvím České zbrojovky, a.s. ve Strakoniciích podle předchozí dohody.*
- 5) *Nedohodne-li se ministerstvo národní obrany s Českou zbrojovkou, a.s. ve Strakoniciích do konce roku 1936 o konečném řešení vybudování a financování nového závodu v Uh. Brodu, zavazuje se Česká zbrojovka, a.s. ve Strakoniciích k těmto dvěma eventualitám:*

A.

Česká zbrojovka ve Strakoniciích prodá ministerstvu národní obrany na jeho výzvu podle řádné tržové smlouvy do termínu, který ustanoví ministerstvo národní obrany, veškeré své

³¹⁴ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Koncept dopisu MNO, Výstavba Uher. Brodu, 3. 7. 1936.

nemovitosti u Uh. Brodu bez knihovního nebo jiného zatížení za cenu odpovídající prokazatelně investovaným a orgány voj. správy přezkoušeným nákladům za koupi pozemku na stavbu budov se zařízením bez jakýchkoliv režijních nebo jiných příplatků.

B.

Česká zbrojovka prohlásí, že zaplatí ministerstvu národní obrany veškeré stroje, které toto ministerstvo koupilo podle čl.1/tohoto přípisu k zařízení výroby pistolí a leteckých kulometů v závodě u Uh. Brodu, za trhovou cenu odpovídající ceně, kterou ministerstvo národní obrany za tyto stroje loco Uh.Brod zaplatilo, a že tuto cenu zaplatí do termínu, který ustanoví ministerstvo národní obrany.

Nebude-li do tohoto termínu trhová cena za koupi strojů ministerstvu národní obrany zaplacená, může ministerstvo národní obrany trvati na okamžité koupi nemovitosti České zbrojovky, a.s. ve Strakonících u Uh. Brodu podle eventuality A.³¹⁵

Současně se Česká zbrojovka zavazovala, že pozemek, na kterém má být vybudován nový závod, knihovně nezatíží bez svolení MNO a svolila, aby MNO provádělo svými orgány kontrolu výstavby a finančních nákladů nově projektovaného závodu.³¹⁶

Česká zbrojovka, po podání několika faktických připomínek týkajících se opravy názvu firmy, výmazu kapacity související s výrobou pistolí a zpřesnění některých klauzulí, vyslovila s obsahem prozatímního ujednání souhlas.³¹⁷

Prozatímní ujednání, podepřené autoritou ministra národní obrany, se stalo zásadním dokumentem, který přinesl potřebný klid nutný k zahájení další etapy přesunu zbrojní výroby ze Strakonic v podobě přikročení k vlastní výstavbě závodu v Uherském Brodě. Zaprotokolované zasedání správní rady České zbrojovky z 20. července 1936 svědčí o uklidnění situace spojené s příslibem na další zbrojní zakázky.³¹⁸

³¹⁵ Opis znění ujednání z výnosu MNO č.j. 7656 Taj. – II/5. odd. 1936, *Věc: Výstavba závodu u Uherského Brodu – prozatímní ujednání*, 18. 7. 1936.

³¹⁶ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, výnos MNO č.j. 7656 Taj. – II/5. odd. 1936, *Věc: Výstavba závodu u Uherského Brodu – prozatímní ujednání*, 18. 7. 1936.

³¹⁷ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, Dopis MNO II/5 odd., *Věc: Výstavba závodu u Uherského Brodu – prozatímní ujednání*, 29. 7. 1936.

³¹⁸ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, k. 8, Protokoly o schůzích správní rady s podklady (zprávy obchodní a technické) 1936-1937, Protokol správní rady, 20. 7. 1936.

9.5 Výstavba nového závodu České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě

9.5.1 Projektová příprava

Zpracováním stavebního projektu nového závodu České zbrojovky byla koncem roku 1935 na základě doporučení předsedy správní rady JUDr. Pelikána pověřena stavební akciová společnost Ing. Nekvasil z Prahy, která byla vážným kandidátem i na samotné provedení stavby.³¹⁹ Projekt počítal s výstavbou hlavní výrobní haly o rozměrech 55x90 metrů dimenzovanou na produkci kompletních leteckých kulometů s výrobní kapacitou 160 kusů měsíčně a dalších přílehlých budov. Při plánování plochy potřebné pro naplnění výrobní kapacity se počítalo s rezervou pro výrobu raketových pistolí, ostatní výrobní program měl zůstat ve Strakonících.³²⁰ V Uherském Brodě měla být zřízena pouze výroba, technické a konstrukční kanceláře, administrativa, účetnictví a obchodní záležitosti byly nadále soustředěny ve Strakonících, odkud dostával závod v Uherském Brodě pokyny týkající se provozu a výroby. Správný chod závodu v Uherském Brodě zaručovala kontrola veškeré agendy, která se prováděla ve Strakonících, jakož i občasné návštěvy ředitelů.³²¹ Předběžný rozpočet na vybudování nové továrny v Uherském Brodě počítal s částkou 12 826 000 Kč.³²² 4. března 1936 svolalo 4. oddělení II. odboru MNO poradou, na které Česká zbrojovka předložila plány na výstavbu nového závodu v Uherském Brodě. Zástupci MNO (II/4. a III/1. odděl.) vyslovili nesouhlas s výstavbou haly projektovaných rozměrů, která by skýtala příliš velký cíl pro nepřátelské letectvo. Na závěr jednání bylo rozhodnuto o změně stavebního projektu. Výroba měla být umístěna do tří samostatných patrových budov železobetonového provedení se zděnou výplní. Speciální konstrukce byla vyžadována u provedení střech objektů v podobě dvojnásobného zabezpečení jejich plochy a zešíkmením, čímž mělo být dosaženo lepší odolnosti proti leteckým útokům.³²³

Následné jednání, které se sešlo 6. března, za účasti vedení zbrojovky zastoupeném ředitelem Ing. Josefem Hrubým, pplk. Milošem Borovičkou a představitelů MNO, opět řešilo stavební projekt nového závodu. Konečným stanoviskem bylo výrobu umístit ve třech

³¹⁹ AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, f. Schůze správní rady 1928-1938, *Protokol o schůzi správní rady České zbrojovky a.s. v Praze, konané dne 17. února 1936 ve Strakonících.*

³²⁰ AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, f. Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 20. července 1936 v Praze.*

³²¹ AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 19. března 1937 v Praze.*

³²² SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950, k. 58, *Poznámky ku projektu nového závodu v Uherském Brodě.*

³²³ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950, k. 54, *Věc: Nová továrna v U.B., 12. 2. 1937.*

objektech maximálně 78 metrů dlouhých a 12,5 metrů širokých, o celkové užité ploše 6 790 m². Objekty měly být patrového provedení, aby byly co nejvíce přizpůsobeny okolní zástavbě a co nejméně se podobaly továrním budovám. Při jejich výstavbě mělo být použito železobetonu na stěny i stropy a omezeno použití hořlavých materiálů. Okna měla být nenápadná, výstavba vlečky k závodu zatím doporučována nebyla. Rovněž bylo přihlídnuto k tomu, aby tovární budovy byly situovány jako pokračování ulic. Mimo hlavní objekty měla být součástí nového závodu střelnice o délce sto metrů, krytá železobetonovým stropem a zasypaná zeminou a objekt vrátnice.³²⁴ Všechna tato doporučení měla jediný účel, vytvořit co nejméně nápadnou stavbu, která by nebyla výrazným cílem pro nepřátelské bombardovací letectvo.

Upravené stavební plány nového závodu, odpovídající požadavkům MNO, předložil technický ředitel Ing. Josef Hrubý ke schválení 18. března 1936. Na následné poradě 22. března byly řešeny další menší stavby a přístavba pro Zbrojně technický úřad, který měl v novém závodě zajišťovat přejímky zbraní pro vojenskou správu. Definitivní plány včetně rozpočtu byly zaslány MNO ke schválení 24. června 1936 se žádostí o jejich urychlené schválení, aby mohlo být se stavbou co nejdříve započato.³²⁵ O finančním zajištění vedení České zbrojovky s MNO ještě nejednalo, pouze vzalo na vědomí sdělení, že vojenská správa má rezervováno na přesun asi 7 mil. Kč.³²⁶ Podle předběžného rozpočtu, který předložila Česká zbrojovka 24. června 1936, byly náklady na výstavbu nového závodu kalkulovány na částku 12 902 500 Kč.³²⁷

9.5.2 Výstavba závodu

Po schválení plánů výstavby přišla na pořad otázka zadání stavebních prací. V červnu 1936 vypsal Česká zbrojovka ofertní řízení na výběr stavební firmy. Výběrového řízení na stavbu nového závodu v Uherském Brodě se zúčastnily čtyři firmy,³²⁸ z nichž firmy Neděla z Brna

³²⁴ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, 1937 U.B., Situační plány. *Popis projektu nového závodu v Uherském Brodě, 24. 6. 1936.*

³²⁵ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Dopis Z/2142/řed-JP, 24. 6. 1936.

³²⁶ AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Protokol o schůzi správní rady České zbrojovky a.s. v Praze, konané dne 4. května 1936 v Praze.*

³²⁷ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, 1937 U.B., Situační plány. *Popis projektu nového závodu v Uherském Brodě, 24. 6. 1936.*

³²⁸ V. Nekvasil, stavební akc. spol., Praha-Karlín.

Architekt K. Bubla, stavitel, Plzeň.

Neděla Stanislav, stavitel, Brno.

Inž. Hrabata František & inž. Alois Smékal, stavitelé, Prostějov.

a Hrabata & Smékal z Prostějova byly vyzvány k účasti na soutěži na doporučení MNO.³²⁹ Zakázku získala stavební firma architekta Karla Bubly z Plzně a Strakonice, která ve své nabídce z 10. července 1936 kalkulovala výstavbu závodu v Uherském Brodě na částku 3 517 225,05 Kč.³³⁰

Po zadání stavby se celá záležitost dala rychle do pohybu. 24. července 1936 zažádala Česká zbrojovka MNO na základě přípisu čj. 7656 Taj. -II/5 odd. 1936 o bezúročnou zálohu 1 mil. Kč splatnou k 10. srpnu a každý další týden po 150 000 Kč, aby mohla provádět splátky podle smlouvy firmě provádějící stavbu.³³¹ Zadání stavby bylo se staviteltem Bublou podepsáno 23. července 1936, ve kterém se firma zavazovala k výstavbě nového závodu do 25. listopadu 1936. Přípravné a stavební práce zahájila stavební firma architekta Bubly 27. července 1936.³³² Stavebním dozorem byl za Českou zbrojovku pověřen Ing. Josef Kříž.³³³ Za MNO byl občasným stavebním dozorem pověřen kpt. Adolf Machát z Vojenské stavební odbočky 6 v Brně.³³⁴

Současně s přípravou výstavby nového závodu začala Česká zbrojovka od 1. července 1936 nakupovat stroje a zařízení od domácích i zahraničních výrobců. Bylo nutné pořídit 300 obráběcích strojů, většinou speciální konstrukce přizpůsobené ke zbrojní výrobě od 29 výrobců v Americe, Německu, Anglii a Československu.³³⁵ Česká zbrojovka de facto na náklady státu vybavila svůj nový závod tím nejmodernějším strojním vybavením domácí i zahraniční provenience. Tak moderní výrobní zařízení neměla zbrojovka ani v mateřském závodě.

³²⁹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Dopis Z/6034/Ing. Kř. - BS, 8. 7. 1936.

³³⁰ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Z/14.268/řed. JH/SM, *Nová továrna Z.U.B.*, 24. 7. 1936. Zadání výstavby nového závodu České zbrojovky arch. Bublovi bylo nadměru delikátní záležitostí, které dokládá úzkou provázanost ve vedení České zbrojovky ve Strakonici. Vedení České zbrojovky vedlo původně jednání s místním staviteltem Ing. Jaroslavem Rennerem, kterého prosazoval předseda agrární strany Rudolf Beran. Po předložení nabídky však vedení zbrojovky s Ing. Rennerem přerušilo jednání, které ředitel Hrubý zdůvodňoval tím, že nejnižší nabídku na výstavbu nového závodu předložila firma architekta Bubly, stavitele z Plzně. Architekt Bubla byl jedním ze zakládajících členů strakonické zbrojovky a člen správní rady. Předložení nejnižší nabídky bylo zřejmě umožněno arch. Bublovi díky přístupem k jednotlivým nabídkám, následnému snížení stavebních prací na nejnižší úroveň. Jednání správní rady ze dne 19. března 1937 pak zpětně schválilo firmě arch. Bubly při výstavbě závodu v Uherském Brodě překročení nákladů o 500 000 Kč, čímž se dostaly jeho náklady na původní navrhovanou úroveň.

³³¹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Z/14.296/řed. JH/SM, *Nová továrna Z.U.B. Stavba*. 24. 7. 1936.

³³² SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Z/14.269/řed. JH/SM, Dopis Okresnímu úřadu v Uherském Brodě, 24. 7. 1936.

³³³ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Z/14.268/řed. JH/SM, *Nová továrna Z.U.B.*, 24. 7. 1936.

³³⁴ MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 1, i. č. 7, čj. 6568-Taj.-IV./4.1936, *Věc: Nové závody – stavební dozor*, 15. 9. 1936.

³³⁵ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Z/2031/řed. H-JP. *Věc: Nová továrna v U.B.*, 12. 2. 1937.

Prohlášením MNO³³⁶ byla stavba nového závodu České zbrojovky v Uherském Brodě považována za stavbu, na níž se vztahoval § 55 Zákona č. 131/1936 odst.1o obraně státu, v jehož zájmu bylo, aby byla zachována naprostá tajnost o tomto zařízení a jeho uspořádání.³³⁷ V důsledku toho byla po dohodě mezi Ministerstvy vnitra a veřejných prací, převedena působnost příslušného stavebního úřadu u této stavby na Zemský úřad v Brně.³³⁸ Tím bylo upuštěno od různých povolovacích řízení a stavebních inspekcí prováděných u běžných staveb. Zemský úřad vydával pracovníkům stavby ověření schvalované MNO o státní spolehlivosti,³³⁹ ve kterých se upozorňovalo, že každá návštěva nebo prohlídka staveniště může být uskutečněna až po schválení Zbrojně technickým úřadem v Brně.

Na stavbě pracovalo ve třisměnném provozu a často i přes čas až 500 osob, aby byla předána ve stanoveném termínu. Podle situační zprávy z 24. listopadu 1936 byl stav následující: štíty jsou zbaveny šalování, voda je zavedena, topení je hotové, vytápění začne 28. listopadu. Prostory jsou vybíleny. Stejně tak u budovy II, kde končí montáž kotlů. Kalírna je dohotovena. Střelnice je vybetonována a střechy se pokrývají lepenkou. Zahazují se výkopy pro vodovodní potrubí a topné kanály. Dohotovena je též trafostanice.

Přesto, že stavba rychle pokročila a 28. listopadu 1936 byly nové budovy závodu České zbrojovky v Uherském Brodě předány investorovi dle smluvního ustanovení, ne všechny stavební práce byly zcela dohotoveny. Ještě v prosinci pokračovaly práce na dílnách a až od ledna bylo možné začít s vnitřní instalací zařízení. Ještě ani v únoru nebyly dokončeny některé práce, ve kterých neumožňovalo pokračovat zimní období, jako vnější omítky, násypy, úpravy terénu, definitivní oplocení areálu atd. Tyto práce byly odloženy na vhodné počasí jarních měsíců.³⁴⁰

Náklady na stavbu nového závodu v Uherském Brodě byly oproti rozpočtu překročeny o 500 000 Kč, které byly zdůvodněny objednanými vícepracemi a vybudováním transformační stanice. Celkové náklady na výstavbu a vybavení nového závodu byly k 15. březnu vyčísleny na 14 600 000 Kč.³⁴¹

³³⁶ Prohlášení MNO ze dne 9. prosince 1936, čj. 4313/taj. gen. sekr. 1936.

³³⁷ MZA, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod, k. 1, i. č. 1, č.j. 8837 Taj. – II./5. odděl. 1936, *Komisionelní šetření v U.B. - zamezení*. 26. 11. 1936.

³³⁸ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, č.j. 4313 Taj. –gen. sekr. 1936, *Věc: Stavba firmy „Česká zbrojovka a.s. Strakonice“ – provádění u Uher. Brodu na Moravě –přenesení působnosti stav. úřadu na zemský úřad Brno*, 9. 12. 1936.

³³⁹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950,k. 54, č.j. 33440 Dův.-II/5. odděl. 1937, *Věc: Státní spolehlivost civilních zaměstnanců – doba platnosti*, 6. 4. 1937.

³⁴⁰ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950,k. 54, Z/2031/řed. H-JP.Věc: *Nová továrna v U.B.*, s. 2, 12. 2. 1937.

³⁴¹ AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 19. března 1937 v Praze*.

9.6 Zahájení výroby v novém závodě České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě a jeho výrobní program v letech 1937-1939

Přemístění výrobního programu České zbrojovky ze Strakonice do Uherského Brodu sebou nesl zásadní problém, jak zajistit dostatečné množství kvalifikované pracovní síly k zahájení výroby v novém závodě. Již v přípravných jednáních v letech 1935-1936 bylo přijato nezbytné rozhodnutí převést do Uherského Brodu ze Strakonice současně s výrobou leteckých kulometů asi 150 zaměstnanců. Výhledově mělo v plné výrobě obou továren pracovat v Uherském Brodě 600 zaměstnanců a ve Strakonici 1 200 pracovníků.³⁴² V období ukončení výstavby v listopadu a prosinci 1936 přešlo postupně ze Strakonice do Uherského Brodu 136 techniků a dělníků. Byli to velmi zkušení zaměstnanci České zbrojovky, kteří pracovali na výrobě leteckých kulometů. Postupně zaučovali místní pracovníky a bez jejich přičinění by se náběh výroby v novém závodě mohl jen velmi těžko uskutečnit. Současně s kvalifikovanými dělníky vyslala Česká zbrojovka do nového závodu i vedoucí pracovníky, kteří se sem přestěhovali většinou i s rodinami, a kterým zbrojovka v Uherském Brodě zajišťovala i byty. V průběhu listopadu bylo vypracováno organizační schéma nového závodu, jehož prvním ředitelem se stal František Brejcha a jeho zástupcem Ing. Josef Holub.³⁴³

Zahájení výroby leteckých kulometů³⁴⁴ v novém závodě bylo velmi složitou záležitostí, která se neobešla bez počátečních obtíží. Vzhledem k tomu, že se výroba rozbíhala, navíc v nově postavených budovách, a bylo nutné odstraňovat některé nedostatky ve vybavení nových objektů, což vedlo k tomu, že zbrojovka nakonec sama, v rozporu s harmonogramem, který počítal s náběhem výroby od 1. ledna 1937, označila za datum zahájení skutečného provozu až 1. únor 1937.³⁴⁵

Přes obtíže s náběhem výroby vyplývá ze zprávy ředitelství České zbrojovky určené pro MNO, že kapacita pro zbrojní výrobu v Uherském Brodě je dosažená a doba zdržení o 6-8 týdnů, bude vyrovnána zvýšením dodávek v průběhu roku 1937.³⁴⁶ K tomuto optimismu

³⁴² AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 20. července 1936 v Praze.*

³⁴³ VYSKOČIL, František – FRENZL, Jiří: *Česká zbrojovka: 60 let České zbrojovky v Uherském Brodě 1936-1996.* Uherský Brod 1996, s. 18.

³⁴⁴ Letecké kulometry vz.30 byly vyráběny v Uherském Brodě v rámci tzv. velké rozšířené objednávky MNO ze 14. června 1936 na výrobu 1350 kusů leteckých kulometů vz.30 a 3024 signálních pistolí vz.30. Převážná část leteckých kulometů se vyráběla již v novém pobočném závodě v Uherském Brodě.

³⁴⁵ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950, k. 54, Z/2031/řed. H-JP, Věc: *Nová továrna v U.B.*, 12. 2. 1937, s. 1.

³⁴⁶ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950, k. 54, Z/2031/řed. H-JP, Věc: *Nová továrna v U.B.*, 12. 2. 1937, s. 3.

firmu opravňoval fakt, že část zakázky leteckých kulometů si ještě před přemístěním potřebných strojů předpracovala ve Strakonících, čímž nebylo obtížné dodržet předepsané dodací lhůty. Tento postup se naopak negativně odrazil v dodržení termínu na dodávky armádních pistolí vyráběných ve Strakonících, kdy Česká zbrojovka musela MNO požádat o prodloužení dodací lhůty.³⁴⁷ Přejímací zkoušky prvních vyrobených leteckých kulometů, které prováděl v Uherském Brodě nově zřízený Zbrojně technický úřad č. 11, dopadly dobře a do výrobního procesu nebylo nutné zasahovat.³⁴⁸

Dodržení dílčí dodací lhůty leteckých kulometů k 15. květnu 1937 bylo prokázáno, že kapacita předepsaná smlouvou s MNO je nejen dosažena, ale i překonána.³⁴⁹ Měsíční produkce závodu v Uherském Brodě dosáhla 200 leteckých kulometů měsíčně. Změnou organizace práce přesáhl smluvně dohodnutou měsíční produkci o 40 leteckých kulometů. Pro případ války byl však požadavek Hlavního štábu krytý pouze z 28 %.³⁵⁰

Nový závod v Uherském Brodě měl mimořádný strategický význam, neboť byl jednou ze dvou základen, vyrábějících jediný zbraňový prostředek pro bojová letadla československého letectva, letecký kulomet vz. 30. Na tomto základě byl podle § 27, odst. 3 Zákona č. 131/ 1936 Sb. z. a n.³⁵¹ o obraně státu výměrem MNO závod České zbrojovky v Uherském Brodě zapsán do seznamu registrovaných podniků důležitých pro obranu státu.³⁵² Mimo závazky, které plynuly z uvedeného právního ustanovení, byl závod povinen plněním a splněním všech dohod, které na sebe převzal vůči vojenské správě před svou registrací. Závod v Uherském Brodě byl zapsán pod pořadovým číslem 3 v seznamu registrovaných podniků důležitých pro obranu státu, které byly zaregistrovány v politickém okrese Uherský Brod spadajícím do kompetence III. sboru.³⁵³

V září 1937 dalo MNO pořídit denní i noční letecké snímky závodu v Uherském Brodě. Při leteckém průzkumu bylo zjištěno, že je závod nápadný z malých výšek zejména pestrobarevným nátěrem objektů a rovněž tím, že objekty spolu těsně souvisejí, čímž

³⁴⁷ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950,k. 54, Z/2033/řed. B-JP, *Prodloužení dodací lhůty první a druhé dílčí dodávky armádních pistolí-objednávka MNO. Čj.15 102-V-3.odd.36*, 17. 2.1937.

³⁴⁸ PAZDERA, David – SKRAMOUŠSKÝ, Jan: *Česká zbrojovka. Historie výroby zbraní v Uherském Brodě*. Uherský Brod 2006, s. 17.

³⁴⁹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950,k. 54, Z/2153/řed. B-JP, Týká se: *objednávky čj.15102/V-3.odd. 36-úprava dodacích lhůt v Uh. Brodě*, 25. 6. 1937.

³⁵⁰ DOLÍNEK, Vladimír – VÁCHA, Pavel – KARLICKÝ, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995, s. 50.

³⁵¹ Mimo povinností, které vyplývaly z uvedeného právního ustanovení, byl takový podnik povinen plnit i individuální smlouvy stávající i ty, které měly být v budoucnu uzavřeny mezi podnikem a vojenskou správou.

³⁵² SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950,k. 54, *Zápis ČZ do seznamu registrovaných podniků, MNO 1937, dopis MNO čj. 27822 Dův.- gen. sekr. 1937, Zápis do seznamu registrovaných podniků důležitých pro obranu státu*, 10. 6. 1937.

³⁵³ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./1. odděl., k. 261, sign. 32 7/4 7, č.j. 57122 taj. přes. 1. odd. 1937 z 18. 3. 1937, *Místa pro obranu státu důležité-obvody-rozdělení kompetence*. Příloha č. 1.

se odlišují od okolní městské zástavby obklopené zahrádkami. Zpráva také upozorňovala na rozkopané okolí objektů, které se jeví jako světlé skvrny. Na základě zprávy vypracované po leteckém snímkování doporučilo MNO nechat okolí továrních objektů zarůst stromy a křovím, aby se co nejvíce přiblížilo vzhledem okolí.³⁵⁴

Výrobou leteckých kulometů vz. 30 nebyla kapacita závodu v Uherském Brodě vyčerpána. V období předcházejícím Mnichovu zde byla zahájena výroba signálních pistolí vz. 30 a některých komponentů k nové armádní pistoli vz. 38. Po přijetí podmínek Mnichovské konference vojenská správa omezila významně objednávky zbrojního materiálu, na jejichž základě došlo k propouštění zaměstnanců. Ze stavu 660 pracovníků jich bylo propuštěno kolem stovky a koncem roku 1938 se nacházelo ve stavu závodu v Uherském Brodě 585 zaměstnanců.³⁵⁵

9.7 Legislativní a finanční řešení zřízení nového závodu České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě prostřednictvím zasedání Nejvyšší rady obrany státu

Návrhů na finanční a legislativní řešení související s výstavbou nového závodu v Uherském Brodě padlo ze strany MNO i České zbrojovky několik. Česká zbrojovka žádala především subvence, což MNO od počátku jednání odmítalo s odůvodněním, že subvence již poskytovat není možné. Po té se jednalo o poskytnutí bezúročné půjčky, kterou by Česká zbrojovka splácela stanoveným procentem z udělených objednávek, při čemž zbrojovka projevila ochotu přispět 25 % nákladů na výstavbu nového závodů ze svých prostředků.

V polovině roku 1936 bylo rozhodnutím prezidenta republiky zastaveno udělování státních subvencí i půjček, za což se plně postavilo i MNO. Když se vedení České zbrojovky přesvědčilo na audienci u ministra národní obrany, že toto stanovisko je nezměnitelné, nezbyvalo, než přijmout návrh MNO, jímž se stalo prozatímní ujednání z 20. července 1936,³⁵⁶ které bylo v platnosti až do konečného rozhodnutí schůze NROS.³⁵⁷

NROS se investičními záležitostmi na vybudování nového závodu v Uherském Brodě zabývala v době, kdy již měla Česká zbrojovka své pevné místo v dodávkách výzbroje pro armádu. Na základě prozatímního ujednání MNO zakoupilo stroje v hodnotě cca 7 300 000

³⁵⁴ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950, k. 54, složka Snímky podniku – popis. Čj. 11375 Taj. II/5.1937, *Věc: Průzkum důležitých podniků- snímky a popisy.*, 29. 9. 1937.

³⁵⁵ VYSKOČIL, František – FRENZL, Jiří: *Česká zbrojovka: 60 let České zbrojovky v Uherském Brodě 1936-1996.* Uherský Brod 1996, s. 21.

³⁵⁶ Prozatímní ujednání mezi Českou zbrojovkou a MNO uzavřené na základě č.j. 7656 Taj. – II./5. odděl. 1936.

³⁵⁷ AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 20. července 1936 v Praze.*

Kč³⁵⁸ a Česká zbrojovka investovala do vybudování nového závodu včetně zakoupení stavebních pozemků cca 6 mil. Kč. Dohoda o konečném řešení vybudování a financování nového závodu v Uherském Brodě měla být projednána do konce roku 1936. Termín byl výnosem MNO³⁵⁹ prodloužen do konce dubna 1937 a následným výnosem³⁶⁰ opět prodloužen do konce září 1937, protože NROS v dané věci do uvedených dvou termínů nerozhodla.³⁶¹ Česká zbrojovka s tímto prodloužením termínu souhlasila. Výnosem MNO čj. 8677 Taj.- II/5 odděl.1937 bylo České zbrojovce povoleno do konečného vyřešení financování a právního postavení nového podniku, vyrábět v novém závodě v Uherském Brodě na strojích, které MNO pro nový závod zakoupilo a deponovalo³⁶² letecké kulometry pro československou vojenskou správu.³⁶³

Konečné řešení financování a legislativního postavení nového závodu v Uherském Brodě řešila NROS na základě příslušného návrhu předloženého Meziministerskou komisí národohospodářského oddělení Předsednictva ministerské rady na své 10. schůzi dne 3. května 1937.³⁶⁴ Stanovisko, kterým měla NROS rozhodnout o zřízení nového závodu České zbrojovky, bylo prvním návrhem zbrojně průmyslového charakteru, který byl v roce 1937 posuzován a NROS se investičními záležitostmi souvisejícími s vybudováním nového závodu v Uherském Brodě zabývala v době, kdy již měl závod své pevné místo v dodávkách výzbroje pro armádu.

NROS odsouhlasila zřízení nové akciové společnosti, pod jejímž vedením měl závod v Uherském Brodě pracovat.³⁶⁵ Zřizovatelem nové akciové společnosti se stala Česká zbrojovka a.s. v Praze a akciový kapitál nového podniku nesměl překročit 7 mil. Kč. Stát měl

³⁵⁸ Investice vojenské správy určená na nákup strojního vybavení vzrostla vlivem zvýšení cen a celních poplatků za nákupy strojního vybavení ze zahraniční na celkových 7 792 392,90 Kč. (MNO čj. 10379 Taj. II/5 odděl 1937, 21. 7. 1937.)

³⁵⁹ Výnos MNO čj. 8526 Taj. II./5. odděl. 1937.

³⁶⁰ Výnos MNO čj. 9884 Taj. II./5. odděl.1937.

³⁶¹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950,k. 54, č.j. 9884 taj. – II/5 odděl. 1937, *Věc: Česká zbrojovka a.s. – závod v U.B. – prodloužení termínu konečného řešení.*, 11. 5. 1937.

³⁶² MNO České zbrojovce stroje do vyřešení situace schůzí NROS prozatím pronajalo za roční nájemné 20 Kč, s tím že zbrojovce umožnilo na nich vyrábět jen zbraně určené pro vojenskou správu. Za výrobu, která by byla určena na vývoz, by musela Česká zbrojovka platit poplatek určený MNO. AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 19. března 1937 v Praze.*

³⁶³ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950,k. 54, čj. 10379 Taj. II/5.1937, *Věc: Česká zbrojovka a.s., vybudování nového závodu.*, 21. 6. 1937.

³⁶⁴ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservativní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 424 Taj. – gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy „Česká zbrojovka Strakonice“ – usnesení 10. schůze NROS.

³⁶⁵ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservativní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 424 Taj. – gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy „Česká zbrojovka Strakonice“ – usnesení 10. schůze NROS.

mít v nové společnosti kapitálovou majoritu, aby si zajistil vliv rozhodujícího akcionáře.³⁶⁶ Kapitálový přínos České zbrojovky byl tvořen investicemi do nákupu pozemků, výstavby budov závodu a rovněž jejím duševním vlastnictvím spočívajícím ve vlastnictví patentů a ochranných známek. Jeho finanční hodnota však k 3. květnu 1937 nebyla známa,³⁶⁷ proto NROS rozhodla o dalším jednání v této záležitosti. Z usnesení NROS vyplývá, že další jednání v tomto směru měla být vedena tak, aby hodnota duševního vlastnictví České zbrojovky byla pokud možno co nejnižší.³⁶⁸

Pokud by nedošlo k ustavení nové akciové společnosti, měl být nový závod v Uherském Brodě prozatímně řízen správním výborem, složeným ze dvou zástupců státní správy, z nichž jeden měl být pověřen Ministerstvem financí a druhý MNO a z jednoho zástupce České zbrojovky.³⁶⁹

Vedení České zbrojovky bylo umožněno se k rozhodnutí NROS přijatém na její 10. schůzi vyjádřit. V obsáhlém dopise z 22. září 1937, adresovaném MNO, Česká zbrojovka vznesla řadu námitek k návrhu, který stanovil zřízení nové akciové společnosti pro výrobu leteckých kulometů v Uherském Brodě a zdůvodňovala své odmítavé stanovisko jako konstrukci neúčelnou z důvodů finančních i hospodářských. Zbrojovka naléhavě žádala, aby budoucí závod nebyl odloučen od mateřského závodu ve Strakonících. Vedení firmy své stanovisko zdůvodňovalo tím, že osamostatnění závodu v Uherském Brodě by si vyžádalo další nákladné investice do zřízení administrativy, které odhadovalo nejméně ve výši 7,5 mil. Kč. Současně by mateřský závod musel zvýšit i stav úřednictva v samostatném závodě v Uherském Brodě, což by si vyžádalo investiční náklady, které by dosáhly částky 22 mil. Kč. Vedení poukazovalo na to, že závod v Uherském Brodě byl zřízen téměř výhradně jako zbrojní pro výrobu leteckých kulometů bez zabezpečení pravidelných ročních objednávek. Z čehož vyvozovalo, že pokud by se měl nový závod osamostatnit, musela by být současně řešena i otázka přidružené mírové výroby. Při respektování zásady NROS, aby na kapitálové účasti měl stát majoritu, tedy předpokládaných 60 %, musela by Česká zbrojovka participovat na shora uvedených investičních nákladech částkou 9 mil. Kč. Tyto další investiční prostředky

³⁶⁶ Kapitálová účast státu byla vyjádřena nákupem strojního vybavení, které vojenská správa již dříve pro nový závod zakoupila a jejíž konečné náklady dosáhly 7 792 392 Kč.

³⁶⁷ K zmiňovanému datu měla Česká zbrojovka a.s. v Praze přihlášeno na Patentovém úřadu Praha 41 patentů převážně zbrojního charakteru.

³⁶⁸ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservativní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 424 Taj. – gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy „Česká zbrojovka Strakonice“ – usnesení 10. schůze NROS.

³⁶⁹ NA, f. NÚKÚ, k. 482, inv. č. 238, sign. Reservativní spisy, tajné, 1937, č.j. 8 Taj. NÚKÚ, obsahující záznam usnesení NROS, zpracovaný Generálním sekretariátem obrany státu pod č.j. 20 424 Taj. – gen. sekr. 1938 z 5. 6. 1937 – Vybudování nového závodu fy. „Česká zbrojovka Strakonice“ – usnesení 10. schůze NROS, odst. 4, s. 2.

by nemohla získat ani úvěrem, ani dalším navýšením akciového kapitálu, neboť závod v Uherském Brodě byl nově založený bez rezerv, bez tradice a bez dobrých vyhlídek na stálou zaměstnanost. Závěrem v dopise vedení zbrojovky navrhlo MNO konečné řešení, které spočívalo v ponechání závodu v Uherském Brodě se statutem pobočného závodu České zbrojovky, v odkoupení veškerého strojního zařízení pořízeného MNO za současné úhrady nákladů spojených s výstavbou a zřízením nového závodu ze strany MNO v podobě subvence ve výši 5 mil. Kč.³⁷⁰

Na základě dalších jednání s MNO a na základě dopisů z 22. září a 17. listopadu 1937 byla Česká zbrojovka svolná v zásadě přistoupit na podmínky vojenské správy zastoupené MNO. Česká zbrojovka byla srozuměna, že závod v Uherském Brodě vybavený strojním zařízením MNO v ceně 7 792 392,90 Kč, se stane novým závodem. Česká zbrojovka se smluvně zavazovala udržovat tento nový závod do roku 1952 s veškerým strojním vybavením a ke 2. lednu 1937 od MNO nakoupené stroje pro závod v Uherském Brodě odkoupit. Vojenská správa, zastoupená MNO, se naopak měla zavázat České zbrojovce přispět na udržování závodu v Uherském Brodě částkou 3 900 000 Kč na ztrátová rizika.³⁷¹

Přes vstřícné jednání České zbrojovky vůči MNO, bylo hlavním cílem správní rady nepřipustit ve společnosti majoritu nebo podíl státu, což by bylo pro společnost absolutně nevýhodné. Nepřicházelo v úvahu ani řešení, že by strojní vybavení zůstalo zbrojovce v zápůjčce. MNO by za takové situace požadovalo záruky i členství ve správní radě a pro každou práci, včetně civilní výroby, by zbrojovka byla nucena žádat o povolení a platit za použití strojů vysoký pronájem. I další eventualita předpokládající odprodej budov v Uherském Brodě vojenské správě nepřicházela v úvahu, neboť by se tím Česká zbrojovka připravila o vojenské zakázky.³⁷²

MNO výhrady přednesené Českou zbrojovkou přezkoumalo a s mnohými argumenty uvedenými v dopisech z 24. listopadu 1937 a 27. dubna 1938 také souhlasilo. Pozdější vývoj ukázal, že rozhodnutí NROS z jeho 10. schůze v záležitosti zřízení nové akciové společnosti České zbrojovky nebylo řešením optimálním. Pokud by došlo k osamostatnění závodu v Uherském Brodě, vojenská správa by byla nucena přispět zbrojovce na nevyhnutelné další investice částkou devíti milionů, které firma už k dispozici neměla. Rovněž by jí stát musel

³⁷⁰ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950, k. 54, MNO - výstavba závodu, Dopis adresovaný MNO týkající se odpovědi na č.j. 10379/Taj. II/5.1937 z 22. 9. 1937 také Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938, Historie a vojenství, 2006, č. 2, s. 8.

³⁷¹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950, k. 54, MNO – výstavba závodu, dopis MNO, Věc: Závod Uherský Brod definitivní uspořádání, 24. 11. 1937.

³⁷² SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950, k. 54, MNO – výstavba závodu, Uherský Brod, noticka k č.j.10379 Taj. II./5.-1937.

hradit stanovený obnos za duševní vlastnictví. Z nové rozvahy navíc vyplynulo, že závod v Uherském Brodě by nebyl plně vytížen vojenskými zakázkami a zavedení mírového výrobního programu,³⁷³ nebo naopak investování značných prostředků na údržbu celého závodu, se jevily jako nevyhnutelná nutnost. Vojenská správa měla rovněž obavu, že by zbrojovka v případě nevytíženosti nového závodu mohla požadovat, aby jej vojenská správa převzala do svého vlastnictví. Česká zbrojovka se mohla při takovém řešení situace opřít o znění prozatímního ujednání podepsaného oběma zainteresovanými stranami. Takové řešení by enormně zatížilo státní pokladnu.³⁷⁴

Řešení budoucnosti závodu v Uherském Brodě bylo tak zásadního charakteru, že o něm musela opětovně rozhodovat NROS. Generální sekretariát obrany státu zařadil jednání na jeho 13. schůzi dne 31. března 1938. Členům NROS byla rozeslána zvláštní zpráva MNO, která referovala o vývoji v dané problematice.³⁷⁵ Z titulu přednosta NROS zahájil jednání předseda vlády JUDr. Milan Hodža. Následovalo vystoupení náčelníka Hlavního štábu gen. Ludvíka Krejčího, který tlumočil stanovisko zbrojovky a následně přednesl názor vojenské správy k celé problematice a podpořil stanovisko České zbrojovky, aby byl závod v Uherském Brodě veden jako její závod pobočný. Na zasedání NROS zazněl názor, že tímto způsobem by byly vyřešeny další tíživé investice jak pro podnik, tak i pro stát. Česká zbrojovka při tom projevila zájem o odkoupení strojů, které pro zřízení nového závodu zakoupila vojenská správa formou státních investičních prostředků. Současně zbrojovka žádala, aby ji byla poskytnuta subvence ve výši pěti milionů korun jako finanční náhrada za náklady, které musela vynaložit při zřízení nového závodu.³⁷⁶

NROS po zjištění nových okolností a na návrh MNO a Ministerstva financí pozměnila své původní usnesení 10. schůze ze dne 3. května 1937, týkající se finančního řešení výstavby nového závodu České zbrojovky v Uherském Brodě v tom smyslu, že závod v Uherském Brodě se stává pobočným závodem České zbrojovky a.s. v Praze. Současně nový návrh firmě

³⁷³ Na popud MNO Česká zbrojovka jednala s firmou Scintilla o licenční produkci jejich výrobků v Československu. Jednalo se o elektrické agregáty a zapalování pro automobily, letadla a motocykly. Českou zbrojovku to zajímalo především z pohledu získání zkušeností s výrobou zapalování pro motocykly, které draze nakupovala z Německa. Uzavření smlouvy s firmou Scintilla bylo odsouhlaseno na zasedání správní rady dne 24. května 1938 v Praze. AČNB, f. České průmyslové banky v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 24. května 1938 v Praze.*

³⁷⁴ VHÚ-VHA, f. MNO – HI. št./1. odděl, k. 257, sign. 44 9/1 34, Zápis ze zasedání 13. schůze NROS z 31. března 1938 a VHÚ-VHA, f. MNO – HI. št./1. odděl, k. 175, sign. 54 2/15 2, *Protokol porady konané u II. odboru MNO 4. října 1937 o finanční otázce nového závodu Č. zbrojovky a.s. v Uh. Brodě na podkladě usnesení NROS /čj. 20 424 taj.gen.sekr. OS1937/ a odpovědi Č. zbrojovky a.s. (čj. 11 556 taj.-II/5 371, s. 3-4.*

³⁷⁵ STRAKA, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938.* Historie a vojenství, 2006, č. 2, s. 8.

³⁷⁶ VHÚ-VHA, f. MNO – HI. št./1. odděl, k. 257, sign. 44 9/1 34, *Zápis ze zasedání 13. schůze NROS z 31. března 1938.*

ukládal udržovat závod v Uherském Brodě a jeho veškeré strojní zařízení v takovém stavu, aby v něm byla schopna vyrábět letecké kulometry o kapacitě, která bude o 30 % vyšší, než je smluvně zaručeno v závodě ve Strakonících, a současně raketových pistolí o kapacitě stejné, jaká je zaručena v závodě ve Strakonících. Návrh stanovil, že Česká zbrojovka odkoupí ke 2. lednu 1937 od MNO strojní vybavení, které vojenská správa pořídila pro závod v Uherském Brodě formou bezúročných splátek v období 10 let. Náklady na pořízení nového strojního vybavení vojenská správa vyčíslila na 7 792 392,90 Kč. Do konce roku 1937 měla Česká zbrojovka uhradit 2 mil. Kč, koncem roku následujícího 1 mil. Kč a v průběhu let 1939-1945 po šesti stech tisících Kč a v roce 1946 zbytek kupní ceny ve výši 592 392 Kč.³⁷⁷ MNO mělo České zbrojovce také finančně přispět na udržování nového závodu v Uherském Brodě a na ztrátové riziko vyplývající z nezabezpečené zaměstnanosti částkou 3 mil. Kč a to v dílčích částkách vyplácených v průběhu deseti let, které si mohla srážet z ročních splátek MNO na stroje.³⁷⁸ Ze splátky, kterou měla Česká zbrojovka uhradit MNO v roce 1937, si měla v roce 1938 srazit celý obnos 500 000 Kč. Srážky ze splátek v dalších letech měly činit 400 000 Kč v roce 1939, 300 000 Kč v roce 1940. V letech 1941 až 1945 si měla srazit po 200 000 Kč a stejně tak ze splátky poslední v roce 1946. Návrh usnesení NROS dále předpokládal, že bližší podmínky budou zakotveny v dodatkových smlouvách uzavřených mezi MNO a Českou zbrojovkou a.s. v Praze.³⁷⁹

³⁷⁷ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, dopis MNO čj. 41.451 taj. – II./5. odděl. 1938., *Česká zbrojovka a.s. - návrh v Uherském Brodě - definitivní uspořádání podle nového usnesení NROS*, 30.8.1938., s.2 srovnej AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 24. května 1938 v Praze*.

³⁷⁸ Částka 3 mil. Kč byla v podstatě subvenčním příspěvkem MNO České zbrojovce a.s. Praha. Původní dohoda s MNO zněla na 3,9 Kč, ale ministr financí na schůzi NROS žádal o její snížení, aby nedošlo k dalším průtahům, přistoupilo vedení České zbrojovky na slevu 900 000 Kč a spokojilo se s částkou 3 mil. Kč.

³⁷⁹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, dopis MNO čj. 41.451 taj. – II./5. odděl. 1938., *Česká zbrojovka a.s. - návrh v Uherském Brodě - definitivní uspořádání podle nového usnesení NROS*, 30.8.1938., s.3 srovnej STRAKA, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938*, Historie a vojenství, 2006, č. 2, s. 9.

9.8 Nový pobočný závod České zbrojovky a.s. v Praze v Uherském Brodě souhrnně

Přesun výroby České zbrojovky s sebou přinesl množství obtíží, které nepočítáme-li vybudování nových závodů Škodovky a Československé zbrojovky na západním Slovensku z přelomu 20. let a 30. let, byly řešeny zcela nově. Nutné bylo vyhledat vhodnou lokalitu, zpracovat stavební výkresovou dokumentaci podléhající schválení MNO a zabezpečit výstavbu závodu v souladu se zněním § 55 Zákona č. 131/1936 odst. 1o obraně státu.

V období příprav i v průběhu výstavby nového závodu byly řešeny otázky, jejichž konečné stanovisko se odsouvalo na následující období. Zásadním problémem se ukázalo zabezpečení financování a legislativní postavení nově budovaného závodu. Zvláště financování výstavby závodu naráželo na soukromé zájmy firmy, která nesla s nevolí zátěž vznikající přesunem. Založení nového závodu, který byl i pro zvažovanou speciální zbrojní výrobu předimenzován, nevycházelo z obvyklého základu soukromopodnikatelské kalkulace a rentability, nýbrž pouze z vojenských požadavků vycházejících z potřeby zabezpečení obrany státu. Vedení České zbrojovky se při řešení daného problému ocitlo v nezáviděníhodné situaci, kdy bylo nuceno vyhovět požadavkům vojenské správy a to ani tak z pohnutek vedených občanskou povinností, jako spíše z obavy, aby nepřišla o své zakázky. Současně musela firma dostát závazkům vůči akcionářům a zabezpečit alespoň návratnost investovaného kapitálu. Předpoklad o udržení zbrojní výroby na vysoké úrovni mohl být relevantní jen v případě akcelerujícího mezinárodního napětí. V opačném případě se dalo vyvozovat, že se vojenské zakázky sníží, případně zcela ustanou, čímž bude návratnost kapitálu ohrožena. Objednávkami byla zajištěna plná zaměstnanost pro rok 1938, kdežto pro rok 1939 se počítalo s prací v omezeném rozsahu. Pro závod výlučně zbrojního charakteru vybaveného speciálními stroji bylo nesnadné nalézt vhodný civilní výrobní artikl. Řešení situace nenabízeli ani export, poněvadž získání objednávky na tak specializovaný druh výzbroje bylo velmi obtížné.

Česká zbrojovka vytrvale navrhovala řešit přesun přidělením státní subvence, aby byl její finanční podíl co nejmenší, naopak MNO striktně podmiňovalo zadávání dalších zbrojních objednávek přesunutím zbrojní výroby České zbrojovky ze Strakonice do bezpečnější oblasti.

V období let 1934 až 1937 získávalo financování přesunu různou podobu. Nejprve měl formu přemístovacího fondu, generovaného ze zisku České zbrojovky, aby v další fázi přešel do finanční spoluúčasti obou zainteresovaných partnerů, tedy MNO i České zbrojovky. O konečném řešení financování i právního postavení nového závodu bylo nakonec nuceno rozhodnout zasedání schůze NROS. Nový závod v Uherském Brodě byl prvním podnikem, který byl na tak vysoké úrovni projednáván. Řešení vyjádřené v závěru z 10. schůze NROS

se nakonec ukázalo z pohledu vedení závodu jako nevyhovující. Přehodnocené stanovisko NROS udělilo závodu v Uherském Brodě status pobočného podniku a naskýtá se tak otázka, nakolik toto rozhodnutí mohlo ovlivnit jeho chod v případě, kdy by mateřský závod ve válečném konfliktu padl nepříteli do rukou. Závod v Uherském Brodě by byl tím pádem odříznut nejen od příslušné administrativy důležité pro chod výroby, konstrukčního oddělení a výrobní dokumentace, ale rovněž od zásobování materiálem a příslušnými výrobními pomůckami.

Velmi závažným problémem se ukázala nutnost zajistit chod nového závodu dostatečným počtem odborníků a zapracovaných dělnických sil. Do Uherského Brodu odcházeli ze Strakonice zkušení pracovníci, jejichž náhradu a zaškolení nových dělníků v mateřském závodě musela Česká zbrojovka včas vyřešit.

Přesto, že byla výroba leteckých kulometů kompletně přesunuta do Uherského Brodu, technická kancelář zůstala ve Strakonici. To sebou přinášelo obtíže, které vyjádřil ve své zprávě vypracované na základě inspekční návštěvy u nově zřízeného Zbrojň technického úřadu č. 11³⁸⁰ (dále v textu ZTÚ) v Uherském Brodě důstojník válečného průmyslu, npor. Oldřich Fictum. Ve zprávě je uvedeno, že si přednosta ZTÚ škpt. Dostál stěžoval na nedostatečnou komunikaci s technickou kanceláří ve Strakonici, což v důsledku vede k tomu, že není vždy informován o všem, co se v konstrukci leteckého kulometu mění. Žádal, aby část technické kanceláře s příslušnými referáty a především s celým kulometným archivem a pokusnou dílnou byla přeložena do Uherského Brodu. Své stanovisko zdůvodňoval tím, že archiv je ve Strakonici v nebezpečí a že mu schází osobní kontakt s konstruktéry, což se negativně projevilo u adaptací leteckých kulometů, které byly navrženy pro bombardovací letouny M.B. 200.³⁸¹

Relativně dlouhá nevyjasněnost definitivního řešení popsaného problému byla jedním z témat, na které upozorňoval Generální sekretariát obrany státu, když po Mnichovu analyzoval poznatky z práce Meziministerské komise národohospodářského oddělení Předsednictva ministerské rady. V souladu s rozbořem celé problematiky sekretariát uvedl,

³⁸⁰ Zbrojň technický úřad 11, vojenský úřad zbrojní služby: Zbrojň technický úřad 11 byl založen 1. prosince 1937 na základě výnosu Ministerstva národní obrany č.j. 1 139/Taj.-II./1.odd.1937. Dislokován byl v Uherském Brodě a ve věcech odborných podléhal Generálnímu sekretariátu obrany státu. V záležitostech vojenských podléhal velitelství IV. sboru. Součástí úřadu byla kancelář přednosta s technickou správou a kontrolním oddělením. ZTÚ 11 zabezpečoval požadavky vojenské správy u firmy Česká zbrojovka a.s., Praha, závod Uherský Brod. FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha 2006, s. 100.

³⁸¹ SOA ČB, f. Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice, 1919-1950, k. 54, Z-UB/10/37/Taj./Ing. Holub, *Věc: inspekce závodu v U.B. důstojníkem válečného průmyslu*, 16. 12.1937.

že se některé původní návrhy Meziministerské komise ukázaly jako nerealizovatelné. Rozdílná stanoviska usnesení NROS z roku 1937 a pak z roku 1938 v problematice řešení závodu v Uherském Brodě je toho zřetelným důkazem.³⁸²

Přes výše uvedené obtíže se České zbrojovce podařilo během krátkého období vybudovat a uvést do chodu nový, moderně vybavený závod, který v průběhu roku 1937 nejen, že dosáhl požadované výrobní kapacity předepsané MNO, ale tuto kapacitu i přesáhl. Nový závod České zbrojovky vybudovaný v Uherském Brodě tak můžeme považovat za úspěšný počín v rámci redislukace zbrojní výroby do bezpečných oblastí na východní Moravě a na západním Slovensku.

³⁸² STRAKA, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938*. Historie a vojenství, 2006, č. 2, s. 9.

Závěr

Na základě podrobného a odpovídajícími zdroji podloženého rozboru tématu redislokace zbrojního průmyslu, který je obsažen v předložené diplomové práci, je možné vyvodit závěry reagující na v úvodu položené otázky. Komparace všeobecné první části práce s navazující částí, která pojednává o redislokaci zbrojní výroby závodu České zbrojovky a.s. v Praze ze Strakonice do Uherského Brodu, umožňuje lépe pochopit složitost celého procesu a analyzovat problematiku související s legislativou, zajištěním financí i vytvořením odpovídajících organizačních struktur, které byly řešeny v průběhu přesunu a přispět k formulaci konečných závěrů.

Ověřené poznatky jasně dokazují, že na základě měnící se politické situace ve střední Evropě ve 30. letech dvacátého století, se vojenská správa nesoustředila pouze na zajištění dostatku výzbroje a výstroje pro armádu, ale současně řešila zajištění průmyslové zbrojní výroby i po dobu probíhajícího válečného konfliktu jejím přesunem do bezpečných oblastí státu.

Pramenně bylo v práci doloženo, že proces přesunu jednotlivých zbrojních odvětví nesl společné charakteristické rysy, které jej provázely ve sledovaném období a měly podstatný vliv na jeho průběh. Především se hledal vhodný způsob financování přesunu a výstavby nových pobočných závodů. Úvodní fáze redislokace spadající do přelomu 20. let a 30. let a výlučně koordinovaná MNO, byla realizována na základě dlouhodobých smluv, které významně posilovaly dominantní postavení zbrojovek na úkor státu.

Následující fáze redislokace úzce souvisela s vyhrocením politické situace v Evropě a reálným nebezpečím blížícího se válečného konfliktu. Přesun zbrojního průmyslu byl již plně v gesci nového vrcholného orgánu obrany státu NROS. Jeho zřízením došlo ke zlepšení koordinace na státní úrovni, přičemž vytvoření priorit redislokace zbrojních závodů a jeho financování se stalo součástí široké škály obranných opatření, která byla v rozhodovací pravomoci NROS. V této fázi byl přesun řešen v podstatně širším měřítku než ve fázi úvodní. Jestliže v první fázi bylo cílem zajistit bezpečnou výrobu střeliva, následná fáze přesunu řešila redislokaci výroby zbraní, leteckého průmyslu a přesun a budování nových vojenských továren a výroby chemického materiálu a skladů.

Na základě rozboru pramenů z jednotlivých usnesení NROS v období od června do července roku 1937, lze přesvědčivě doložit, že problematika přesunu zbrojního průmyslu tvořila jedno z hlavních témat rozhodovacího procesu nejvyšší politické exekutivy. Z hlediska nutnosti zařadit tato rozhodnutí do širší souvislosti je možné konstatovat, že státní investiční

prostředky určené ve prospěch zbrojního průmyslu patřily k nejvýznamnějším nepřímým výdajům na obranu státu ihned po vynaložených prostředcích na pořízení nové výzbroje. O jak nákladnou akci pro stát se jednalo, je patrné z kapitoly diplomové práce, která se zabývala státními investičními prostředky uvolňovanými pro rozvoj zbrojního průmyslu. Na základě usnesení jednotlivých schůzí NROS, které byly interpretovány v diplomové práci studiem archivního materiálu „*Přehled obsahu usnesení NROS finančního dosahu*“ lze konstatovat, že vyčíslené náklady na přesun zbrojního průmyslu byly v té době schváleny ve výši 364 307 392 Kč.

Další miliardy korun na vybudování zbrojního průmyslu byly plánovány uvolnit na základě zasedání 13. schůze NROS ze 7. dubna 1938, kde bylo jednáno o návrhu MNO na vybudování vojenských továren a skladů válečného materiálu.

Zajištění potřebných finančních prostředků se ukázalo jako nejproblematičtější část realizace redisolace a v průběhu přesunu bylo uplatněno více variant finančního krytí. Pro druhou polovinu 20. let je charakteristická forma zajištění financí dlouhodobými smlouvami, které umožňovaly zakalkulování výdajů na výstavbu do objednávek zbrojního materiálu (výstavba pobočného závodu Škoda v Dubnici nad Váhom a *Závodu II Československé zbrojovky v Povážské Bystrici*).

Od roku 1934 prosazovala vojenská správa vytváření finanční rezervy na výstavbu nového závodu v podobě přemístovacího fondu, který měl být generován ze zisku zbrojního podniku za zbrojní dodávky. Tímto způsobem měla být financován přesun výroby České zbrojovky a leteckých závodů Aero, Avia a Letov. Záhy se ukázalo, že toto opatření je vzhledem k výši zadávaných objednávek a k potřebné částce nutné k přemístění jako nedostatečné. Další forma financování přesunu a zřízení nového závodu byla uplatněna u Československé zbrojovky (výstavba *Závodu III* ve Vsetíně) navýšením akciového ážia, kdy potřebné finanční prostředky pro zvýšení hodnoty akcií byly získány z Půjčky na obranu státu. V případě přesunu leteckých závodů dospěl návrh na jejich financování do podoby bankovních půjček, kdy se ručitelem mělo stát Ministerstvo financí, tedy stát. Hledání vhodného druhu financování a zajištění prostředků pro přesun neúměrně prodlužovalo celý proces přemístění jednotlivých závodů a v případě leteckého průmyslu mělo natolik zdlouhavý charakter, že s výjimkou letecké továrny Avia, se přesunu v září 1938 nacházel na svém počátku.

Na základě rozboru pramenů nelze popřít fakt, že přidělování finančních prostředků provázely spory mezi MNO a Ministerstvem financí, které se tak velkým peněžním operacím bránilo v obavě před ekonomickou destabilizací státního hospodářství, vzrůstajícího se na počátku 30. let jen velmi pozvolna z celosvětové hospodářské krize. Je to patrné na váhavém

postoji Ministerstva financí při zajišťování prostředků na redislokaci leteckého průmyslu nebo v případě zajištění prostředků k úhradě většiny nákladů spojených se zvýšením akciového kapitálu Československé zbrojovky. U obou případů pojalo MNO podezření, že Ministerstvo financí úmyslně protahuje vyplacení finančních prostředků a domáhalo se nápravy projednáním ve vládě.

V roce 1937 se již zcela jasně projevovala animozita mezi MNO a Ministerstvem financí. MNO se snažilo v předtuše blížící se války zajistit armádě co nejvíce materiálu, bez ohledu na důsledky jaké to mělo pro hospodářskou situaci státu. Snahou Ministerstva financí naopak bylo udržet stabilní hospodářský vývoj země. Eskalující zahraničně politická situace v Evropě nakonec přinutila Ministerstvo financí respektovat nezbytnost vysokých státních výdajů na zbrojení a ve svých stanoviscích ustoupit.

Úspěšné a rychlé redislokaci zbrojního průmyslu se do cesty stavěly i další překážky. Vedle potřeby zajištění potřebných finančních prostředků a vytvoření odpovídajících koordinačních orgánů na státní úrovni je třeba brát v úvahu i vlastnickou strukturu zbrojního odvětví. Zbrojní průmysl v předválečném Československu byl v převažující většině v rukou soukromých subjektů. Československo se tím odlišovalo od řady zemí, kde měl stát mnohem větší podíl ve zbrojním průmyslu, a tím i vliv na jeho produkci.

Uspadnit koordinační úsilí v problematice obrany země a sjednotit poměrně nepřehlednou řadu zákonů, vládních nařízení a předpisů měl Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. o obraně státu přijatý v roce 1936, který se stal základním právním východiskem k zajištění obranyschopnosti země. Uvedená právní norma měla své limity, neboť pouze stanovila závaznost usnesení pro dotčené subjekty a v případě rozhodnutí NROS chyběl mechanismus, který by zajišťoval kontrolu a vymáhání usnesení. Se vzrůstajícím nebezpečím ze strany Německa se míra státních zásahů za využití znění Zákona č. 131/1936 Sb. z. a n. zvyšovala. Správními radami podniků byl přesun zbrojního průmyslu přijímán s nedostatečným pochopením a až s pocitem státní perzekuce. Negativní reakce vyvolával i požadavek vojenské správy na zastoupení armády ve správních radách podniků, které obdržely státní subvence. Podniky se právem obávaly zvýšeného státního dozoru a vlivu na jejich obchodní strategie. Potřeba zajistit zbrojní dodávky armádě v kritickém období bez ohledu na exportní zájmy zbrojních podniků vedla nakonec k tomu, aby stát prostřednictvím NROS vydal nařízení, že podniky musí prioritně dodávat výzbroj pro československou armádu.

Nelze opomenout, že investiční prostředky státu byly rozdělovány vzhledem k vojenskopolitické situaci nerovnoměrně a ačkoliv tato problematika nebyla v práci na základě archivních materiálů pojednána, je zřejmé, kam většina finančních prostředků

směřovala. Na jedné straně se řada oborů velmi dynamicky rozvíjela (zbrojovky, stavební firmy, hutní a strojírenské závody, cementárny). Naopak stagnovaly obory, kam státní peníze nesměřovaly. Jednalo se především o sklářský a textilní průmysl, který neměl takřka možnost získat bankovní úvěry. Vedlo to postupně ke značným strukturálním rozdílům, kdy část podniků expandovala a naopak neprotěžovaná část se pohybovala na pokraji krachu. Situace byla vyhrocená tím spíše, že převážná část druhé kategorie podniků se nalézala v pohraničních oblastech osídlených německým obyvatelstvem a paradoxně tak přispívala k radikalizaci Němců vůči Československému státu.

Ironií osudu je, že původně bezpečná území na východě Moravy a na západním Slovensku, kam směřovalo hlavní úsilí při redislukaci zbrojního průmyslu, se anšlusem Rakouska stala exponovanými oblastmi ohroženými nálety německého letectva. Současně teritoriální změny umožňovaly německým vojskům provést útok na Československo ze severu i z jihu, přes území Moravy, čímž by byla československá armáda rozdělena na dvě poloviny a současně by byly obsazeny redislukované zbrojní závody. Přesunuté zbrojní podniky České zbrojovky v Uherském Brodě, *Závod III* Československé zbrojovky ve Vsetíně, pobočný závod Avie zřízený v Kunovicích, muniční závod v Jablůnce i další závody, jejichž výstavba byla plánována v Bojkovicích a v Bohuslavicích nad Vlárrou se tak rázem ocitly v ohrožené oblasti.

Do podzimu 1938 se podařilo redislukovat na Slovensko a Moravu jen malou část zbrojního průmyslu. Přes mimořádné úsilí, které bylo věnováno rozvoji a přesunu zbrojní výroby ze zpracovaných pramenů vyplývá, že i kdyby byly všechny práce provedeny včas, strategická situace tohoto odvětví by byla vyřešena jen z dílčí části. Z celého ambiciózního programu se do roku 1938 podařilo zcela dobudovat jen nový závod České zbrojovky v Uherském Brodě a závod Československé zbrojovky ve Vsetíně. Důvodem, proč byl program redislukace naplněn jen částečně, byl vedle nedostatku času na realizaci tak náročného plánu vyplývajícího z překotně se vyvíjející mezinárodně politické situace, potíže se špatnou komunikační sítí, deficit moderní hutní výroby, ekonomická náročnost spojená s vybudováním nových závodů, ale i nedostatek kvalifikovaných pracovních sil ve vybraných oblastech pro výstavbu nových závodů.

V konečném závěru k problematice redislukace zbrojního průmyslu můžeme citovat hlediska obou zneprátelených stran, která máme k dispozici. V německém materiálu vypracovaném OKH³⁸³ v červnu a v září 1938 je v souvislosti s hodnocením obranyschopnosti Československa k jeho hospodářské situaci konstatováno: „*těžiště*

³⁸³ OKH: Oberkommando des Heeres (Vrchní velení ozbrojených sil).

válečného průmyslu leží v Čechách a na Moravě, z části v blízkosti hranic. Budování nových průmyslových středisek v údolí Váhu (západní Slovensko) započalo, pokračuje však pomalu. Čs. válečný průmysl je s to zajistit bezpečnost státu jen tehdy, bude-li udržen jeho plný chod a budou-li chybějící suroviny (hlavně ruda a měď) bez přerušení dováženy. V případě válečného konfliktu dá se čs. válečný průmysl snadno ochromit.³⁸⁴

V souhrnném materiálu zpracovaném MNO v říjnu 1938 se v kapitole Válečný průmysl hovoří: „Bude třeba přezkoušet dosavadní stanovisko na válečný průmysl. Zdá se, že v našich poměrech budoucích musíme se spíše spoléhat na výrobu mírovou a na vytvoření značných zásob než na výrobu během války, kdy může být její činnost značně ochromena.“³⁸⁵

Závěr v obou materiálech související s československým zbrojním průmyslem, jeho přesunem a válečným využitím je až s překvapující přesností shodný.

Přesto lze závěrem konstatovat, že připravovaný přesun československého zbrojního průmyslu nemá v předválečném období v Evropě srovnání. Při přesunech zbrojních kapacit byly proinvestovány milióny korun a další investice v řádu stovek milionů byly schválené. Tyto prostředky na obranu státu byly až na samé hranici ekonomické únosnosti československého prvorepublikového hospodářství. To vše přesvědčivě dokládá, že se Československo připravovalo na úpornou obranu své státní svrchovanosti.

³⁸⁴ Překlad části věnované československému válečnému průmyslu z německého originálu *Kurze Anagabenüber den derzeitigen Stand der tschechoslowakischen Kriegswehrmacht*. Dostupné na: http://toulky.vojenstvi.cz/foto_index.php?galid=148 (ověřeno k 4. únoru 2018).

³⁸⁵ VHÚ-VHA, f. MNO – Hl. št./3. odděl, k. 293, sign. 38 2/39, č.j. 6 520 – taj. 1938, Armáda v roce 1938, Válečný průmysl, s. 5.

10. Didaktická část diplomové práce

Téma předložené diplomové práce je možné využít ve formě didaktického projektu ve výuce dějepisu na víceletých gymnáziích, ale i ostatních středních školách. Výuka dějepisu se na všech těchto typech škol řadí k předmětům všeobecného vzdělávání a zahrnuje základní vzdělávací obsah ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost podle základního vzdělávacího dokumentu Rámcově vzdělávacího programu. Vzdělávací oblast Člověk a společnost se dělí do tří vzdělávacích oborů:

- dějepis
- občanský a společenskovední základ
- geografie

Základním cílem vzdělávací oblasti Člověk a společnost je utváření historického vědomí, uchování návaznosti hodnot evropské civilizace a vzdělávání mládeže k občanské zodpovědnosti. Směřuje k posilování respektu k demokratickým principům a připravuje studenty na život v demokratické společnosti v návaznosti na zásady udržitelného rozvoje.³⁸⁶

10.1 Projektová výuka ve vyučování dějepisu

Současná akcentace na regionální tematiku ve výukových programech je optimálním zdrojem pro badatelskou a zájmovou činnost studentů v podobě didaktických projektů. Vyučování dějepisu formou projektové výuky nabízí širokou škálu nástrojů, které je možné využít. Umožňuje propojit výuku realizovanou v prostředí školy s mimoškolními organizačními formami. Vyznačuje se cíleností, promyšleností a odpovídající organizovaností. Jejím záměrem je vhodně propojit teoretickou část výuky s praktickou. Metoda didaktického projektu současně ovlivňuje osobnost studenta a vyžaduje od něj převzít zodpovědnost za své vlastní vzdělávání.³⁸⁷

Didaktický projekt se soustřeďuje kolem základního tématu, které je vhodné spojit s látkou odpovídající učebním osnovám daného ročníku. Učitel je iniciátorem projektu, který celý projekt koordinuje, ale hlavní aktivita spočívá na studentech pracujících ve skupinách. Vyučující by měl být při výběru tématu didaktického projektu dbát na to, aby vybral takové, které studenty zaujme a tím je přiměje, aby se zapojili a převzali zodpovědnost za průběh

³⁸⁶ http://www.didaktis.cz/Data/files/Ke%20stazeni/Stredni%20skoly%20-%20ucebnice/Moderni%20dejiny/Podklady_SVP_Moderni_dejiny_SMALL.pdf (ověřeno k 7. dubnu 2018)

³⁸⁷ TOMKOVÁ, Anna a kol.: *Učíme v projektech*. Praha 2009, s. 13-14.

a výsledek projektu. Studenti se díky projektu učí samostatně vyhledávat informace a následně je účelně zpracovávat. Didaktický projekt rozvíjí celou studentovu osobnost. Procvičuje komunikaci a další sociální dovednosti, přičemž není důležitý pouze výsledek projektu, ale i samotná aktivita při jeho realizaci, která vede k rozvoji studentových dovedností. Výsledek didaktického projektu by měl zajímavou formou posílit vztah k předmětu dějepis, posílit vztah studentů k rodnému městu a současně propojit veřejnost se školou.³⁸⁸

Projektová výuka se zaměřuje na osobní zkušenost studentů. Studijní látka je utvořena jinak, než je ve výuce běžné, protože cílem projektové výuky není vyslechnout výklad učiva učitelem, zapamatovat si je a správně reprodukovat.³⁸⁹ Cílem projektové výuky je motivovat studenty k vyhledávání nových informací, k jejich třídění a následnému zpracování. Proces projektové výuky učí ke vzájemné spolupráci, čímž posiluje sociální vazby v rámci třídy. Studenti si uvědomují, že rozdělení jednotlivých úkolů mezi členy skupiny je pragmatické, neboť jim umožňuje vyhledávat v kratším čase větší množství informací.

Neméně důležitá je i spolupráce mezi studentem a vyučujícím. Role učitele se při realizaci projektové výuky mění. Učitel již není pouze autoritou prezentující látku a hodnotící její aplikaci studentem, ale stává se partnerem a rádcem dohlížejícím na průběh projektu, což vede k vzájemné spolupráci a respektu.³⁹⁰

Kladných výstupů z regionální projektové výuky je několik:

- motivace k učení – studenti si vybírají zadání, které je oslovilo a tím je i jejich motivace ke splnění úkolu větší
- rozvíjí se osobnost studenta, samostatnost, schopnost řešit problémy samostatně i v kolektivu, komunikovat a přicházet s vlastními názory i náměty
- regionální projekt se odehrává mimo školní budovu. V institucích mezi obyvateli města a v kolektivu vrstevníků

Regionální projektová výuka má však i svá rizika, ke kterým patří:

- pasivní přístup některých členů pracovních skupin
- nepochopení zadaného tématu

³⁸⁸ VALENTA, Josef: *Pohledy: Projektová metoda ve škole a za školou*. Praha 1993, s. 14.

³⁸⁹ NOVOTNÝ, Jan: *Projektová výuka a aspekty tvořivosti v edukačním procesu*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně 2012, s. 19-20.

³⁹⁰ SVOBODOVÁ, Radka a kol.: *Projektové řízení a projektové vyučování, aneb, jak na výukové projekty podle zásad projektového řízení*. Choceň 2010, s. 61.

- vnější vlivy jako nepochopení rodičů k podobnému způsobu vzdělávání

Na základě předložené diplomové práce je možné navrhnout regionální didaktický projekt související s historií města Uherský Brod a jeho nejbližšího okolí. Uherský Brod je menším městem ležícím na svazích Lysé Hory nad soutokem říček Olšavy a Korečnice. Původní osada byla důležitou pomezí pevností na hranicích mezi Moravou a Uherskem. Příhodná poloha v blízkosti významných obchodních cest vytvořila předpoklady, aby osada postupně vyrostla v silné hospodářské středisko, které postupem času nabývalo charakter městského sídla. Významným mezníkem se v dějinách stal rok 1272, kdy český král Přemysl Otakar II. povýšil Brod na královské město a udělil mu právo hlubčické a právo nuceného skladu. Blízkost hranic s Uherským státem, kdy bylo nutné často čelit nájezdům z neklidného sousedství, mělo vliv na bohaté a často dramatické dějiny města. Těžké chvíle prožívalo město i za husitských válek, kdy se stalo důležitým opěrným bodem husitských vojsk. Ani období vlády Jiřího z Poděbrad, který byl ve válečném stavu s Matyášem Korvínem, příliš poklidu do osudu města nepřineslo. Naopak rozkvětu hospodářského i kulturního se město dočkalo za panství Jana z Kunovic, které bylo ale opět přetrženo obdobím třicetileté války. Pod vládou nových pánů z Kounic hospodářská prosperita Uherského Brodu upadala a město ztrácelo na svém významu. Hospodářský rozvoj přinesla Uherskému Brodu až výstavba Vlárské dráhy v letech 1883-1888, která oživila jeho význam jako tranzitního města a stala se předpokladem pro jeho rozvoj v průmyslovou aglomeraci. Novodobým zásadním mezníkem, který se stal významným pro rozvoj města, byla výstavba pobočného závodu České zbrojovky a.s. Praha ve druhé polovině 30. let dvacátého století. Prosperující zbrojovka od té doby zajišťuje pracovní příležitosti pro značný počet obyvatel Uherského Brodu i jeho širokého okolí a významně přispívá k jeho dalšímu rozvoji. Současně s rozvojem průmyslové výroby došlo i ke změně sociální struktury obyvatelstva, kdy začalo převažovat dělnictvo. Hospodářský vzestup přinesl městu i rozvoj kulturního života. V poválečném období se v důsledku industrializace přeměnil Uherský Brod v průmyslové město. Počátkem 50. let dvacátého století byl založen další významný závod Slováckých strojů. Průmyslově-potravinářské odvětví doplňuje místní pivovar. V roce 1960 byl zrušen uherskobrodský okres, což mělo vliv na další rozvoj města. Přes tuto zásadní změnu patří Uherský Brod k vyspělým kulturním a průmyslovým centrům v České republice. Uherský Brod se může pochlubit řadou zajímavých architektonických památek a je považován za údajné rodiště Jana Amose Komenského.³⁹¹

³⁹¹ <http://www.ub.cz/pages.aspx?rp=5&id=29&expandMenu=169> (ověřeno k 7. dubnu 2018)

10.2 Didaktický projekt

Na základě členění Rámcového vzdělávacího programu lze téma předložené diplomové práce zařadit v rámci výukového programu do problematiky meziválečného období a identifikace vojenských a politických cílů nacistického Německa vůči Československu.

Návrh regionálního didaktického projektu s názvem: *Historie města Uherského Brodu a jeho proměna v 30. letech dvacátého století* je vhodný svým zaměřením pro studenty gymnázií a středních škol a byl by propojen s výukou novodobých dějin. Časově by bylo vhodné sladit projekt s vyučovací osnovou dějepisu a naplánovat na odpovídající část školního roku. Projekt jsem připravoval v teoretické rovině, protože nebylo možné jeho uskutečnění v praxi.

10.3 Charakteristika projektu

Název projektu

Historie města Uherského Brodu a jeho proměna v 30. letech dvacátého století

Cíle projektu

- hlavním cílem projektu by bylo seznámit studenty s moderními dějinami. Vést je k pochopení vztahu mezi politickými událostmi, které se odehrávaly v Evropě ve 20. a 30. letech dvacátého století a regionálními dějinami města Uherský Brod. Dílčím cílem by bylo naučit studenty pracovat s různými zdroji informací. V tomto konkrétním případě by se jednalo o archivní materiály, kroniky, regionální periodika a vzpomínky pamětníků. Současně by si studenti osvojili schopnost jednat s institucemi při přípravě svých podkladových materiálů.

V sociální rovině dojde k upevnění vztahů mezi studenty, vyplývající ze skupinové práce, společné zodpovědnosti za výsledek a ze společné práce mimo vyučovací hodiny ve škole. Současně by studenti získali jistotu ve schopnosti prezentovat výsledky své práce a účelně argumentovat v diskusích.

Místo realizace projektu

- didaktický projekt je svým zaměřením vhodný pro studenty gymnázií. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o regionální projekt, vhodnou školou by bylo Gymnázium J. A. Komenského v Uherském Brodě.

Typologie projektu podle

a) časové náročnosti

didaktický projekt by probíhal v časovém horizontu dvou měsíců. Většinu času by studenti trávili vlastní prací na projektu. V rámci školního vyučování by bylo na projekt vyčleněno sedm vyučovacích hodin dějepisu

b) šíře problematiky

při přípravě projektu se předpokládá přesah i do dalších vzdělávacích oblastí: dějepisu, literatury, základů společenských věd a zeměpisu

c) realizace

didaktický projekt předpokládá kombinaci práce mimo školu a domácí přípravu. Ve školním prostředí proběhne úvod do projektu, dílčí zpracování a konečné vyhodnocení a prezentace projektu

d) zapojených účastníků

v rámci jedné třídy gymnázia

e) úrovně zúčastněných v projektu

studenti třetího ročníku gymnázia

Výstupy projektu

- powerpointové prezentace
- besedy s pamětníky
- odborný výklad
- audionahrávky

Prostředky realizace

- učebnice dějepisu
- odborná literatura
- hraný či dokumentární film související s problematikou
- regionální tisk
- kroniky
- archivní materiály

- nahrávky rozhovorů s pamětníky
- informační technologie (počítač, projektor, tiskárna, diktafon, fotoaparát)

Vyhodnocení projektu

Vyhodnocení projektu by proběhlo po konečné prezentaci výsledků dosažených všemi skupinami. Studenti by byli před začátkem didaktického projektu seznámeni s kritérii hodnocení, která budou závazná pro všechny skupiny. Předmětem hodnocení by byla připravenost skupiny, zvládnutí tématu, prezentace získaných výsledků a úroveň jejich zpracování. V průběhu hodnocení by byly vyzdvihovány klady zpracované problematiky, případně zdůrazňovány korekce, které by studentům mohly pomoci při zpracovávání dalších obdobných projektů.

Vhodná bude diskuse mezi jednotlivými skupinami, která by vedla k vzájemnému hodnocení dosažených výsledků jednotlivých skupin.

Klíčové kompetence

Před přípravou vlastního projektu je důležité stanovení výchovně vzdělávacích cílů, kterých má být projektem dosaženo. Cíle vycházejí z klíčových kompetencí stanovených Rámcově vzdělávacím programem. *„Klíčové kompetence představují soubor vědomostí, dovedností, schopností, postupů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě. Jejich výběr a pojetí vychází z toho, jaké kompetence jsou považovány za podstatné pro vzdělávání na gymnáziu.“*³⁹²

V didaktickém projektu by byly rozvíjeny následující klíčové kompetence studentů:

1) kompetence k učení

- plánování a organizace pracovní činnosti
- výběr a využívání vhodných způsobů, metod a strategií k dosažení cíle
- vyhledávání a třídění informací na základě pochopení vztahů a souvislostí
- kritické hodnocení výsledků práce a vyvozování závěrů
- na základě operací se získanými informacemi, vytváření komplexnějšího pohledu na moderní dějiny

³⁹² BALADA, Jan: *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007, s. 8-11.

2) kompetence k řešení problémů

- při řešení problémů promyšlení a plánování postupu k jejich zvládnutí
- kritické hodnocení činnosti na základě získaných poznatků
- formulace a obhajoba předkládaných závěrů

3) kompetence komunikativní

- komunikace s institucemi a jednotlivci při shromažďování informací
- formulace vlastních myšlenek a názorů v kultivovaném písemném i ústním projevu
- v rámci pracovní skupiny naslouchání názorům ostatních studentů
- obhajoba vlastních názorů a argumentace
- využívání informačních a komunikačních prostředků pro kvalitní prezentaci práce

4) kompetence sociální a personální

- účinná spolupráce ve skupině, pozitivní ovlivňování kvality společné práce
- podíl na příjemné sociální a pracovní atmosféře ve skupině
- přispívání k diskusi ve skupině i v rámci konečného hodnocení projektu celou třídou
- vytváření pozitivní představy o sobě samém v rámci pracovní skupiny

5) kompetence občanská

- chápání, přijímání a ochrana kulturního a historického dědictví
- získávání vědomostí o regionální historii v souvislosti s evropskými událostmi
- respektování přesvědčení druhých lidí, považování si vnitřních hodnot a schopnost vcítění se do situace ostatních osob

6) kompetence pracovní

- účinné používání zařízení a vybavení určené k práci na didaktickém projektu
- využívání znalostí a zkušeností získaných v jednotlivých vzdělávacích oblastech k dosažení cílů v projektu

10.4 Fáze přípravy didaktického projektu

- plánování projektu
- přípravná fáze projektu

- realizační fáze projektu
- úvodní část realizační fáze
 - vlastní realizace
- zveřejnění výsledků
- hodnocení

10.4.1 Plánování projektu

Vedoucí úlohu v celém projektu přebírá vyučující, jehož úkolem by bylo vedle vytvoření celého projektu, stanovit postup k dosažení konkrétních cílů, připravit studentům podmínky pro uskutečnění projektu, motivovat je, probouzet jejich zájem a částečně koordinovat a organizovat jejich činnost. K plánovací fázi projektu je možné přiřadit předcházející domluvu s vedením České zbrojovky, Okresního archivu v Uherském Hradišti nebo Moravského zemského archivu v Brně o možnosti návštěvy studentů a umožnění studia archivních materiálů. Současně by vyučující koordinoval možnosti návštěv studentů u pamětníků a zajištění besed s nimi v rámci třídy nebo školy.

V této fázi projektu není možné opomenout i zajištění technických pomůcek jako například diktafonů, fotoaparátů, kamer, počítačů a projektorů, kterými škola disponuje a které budou při didaktickém projektu využity.

10.4.2 Přípravná fáze projektu

První vyučovací hodina

Cíle:

- uvedení do problematiky
- návaznost na výuku dějepisu

Metody:

- přednáška
- diskuse

Didaktické pomůcky:

- powerpointová prezentace
- dokumentární film

- hraný historický film

Průběh hodiny:

Vlastnímu projektu by předcházela odpovídající příprava teoretickým uvedením do problematiky. Vhodné je využít k navození atmosféry audiovizuální techniku, prezentovat dobový dokument, případně shlédnout hraný film s odpovídající tematikou. Vždy po projekci je nutné shrnout problematiku, které se film nebo dokument dotýká, jeho atmosféru, případně další výrazové prostředky filmu. V souvislosti s probíranými historickými událostmi by došlo k navázání na regionální dějiny, vyvolání diskuse mezi studenty a směřování ke vzpomínkám, které studenti slyšeli od svých rodičů a prarodičů. Tato část hodiny by měla vyvolat mezi studenty motivaci k zahájení didaktického projektu.

Druhá vyučovací hodina

Cíle:

- seznámení studentů s didaktickým projektem
- stanovení cílů didaktického projektu
- rozdělení studentů do skupin
- rozdělení témat, která budou jednotlivé skupiny zpracovávat

Metody:

- výklad
- diskuse
- skupinová práce

Didaktické pomůcky:

- prezentace

Průběh hodiny:

Následuje seznámení s projektem. Diskuse o jeho záměru a formulace úkolů a jejich konkretizace. Vyučující nesmí opomenout informaci, v jakém časovém horizontu by projekt probíhal, jakou formou budou prezentovány výsledky a jak bude probíhat závěrečné hodnocení. Různost námětů, které se v didaktickém projektu nabízejí, umožňuje vytvoření tří studentských skupin, které se budou jednotlivými náměty zabývat.

Úkolem studentů jednotlivých pracovních skupin bude najít a pochopit souvislost mezi politickými událostmi, které se odehrávaly v Evropě ve 20. a 30. letech dvacátého století

a přesunem strojírenské výroby závodu České zbrojovky ze Strakonic do jejich města. Současně budou mít za úkol postihnout, jaký vliv mělo vybudování nového závodu České zbrojovky v Uherském Brodě na sociální, urbanistický i politický vývoj v jejich městě a v nejbližším okolí.

Didaktický projekt předpokládá vytvoření tří skupin, které budou mít tematicky odlišná zadání:

1. Přesun strojírenské výroby České zbrojovky ze Strakonic do Uherského Brodu
 - politické příčiny a souvislosti přesunu výroby do Uherského Brodu
 - výstavba závodu České zbrojovky v Uherském Brodě
 - spolupráce mezi závodem České zbrojovky a městem

2. Vliv výstavby nového závodu České zbrojovky na rozvoj města Uherský Brod
 - vliv závodu České zbrojovky na občanský život v Uherském Brodě
 - vliv závodu České zbrojovky na společenský život v Uherském Brodě
 - změny v utváření města, vliv na architekturu, sport, kulturu a vzdělávání

3. Vzpomínky pamětníků, pátrání po osudech pracovníků, kteří přišli ze Strakonic
 - jak vnímali příchod do Uherského Brodu
 - jak proběhl přenos jihočeské kultury do podmínek města Uherského Brodu
 - existují doposud rodinné vazby s příbuznými z jižních Čech

Studenty je možné do jednotlivých skupin rozdělit podle jejich vlastního rozhodnutí nebo podle jejich zájmu o konkrétní problematiku. Skupiny rovněž může vytvořit i sám vyučující, který projekt řídí.

Následně studenti rozdělení do skupin se seznámí podrobně s tématy a prodiskutují postup při jejich plnění. Nejdůležitější bude formulace pravidel, vytýčení cílů a forma zpracovávání získaných informací, které budou studenti ve skupinách plnit. V této fázi je nutná spoluúčast vyučujícího, který dává jednotlivým skupinám rady, kde mohou hledat informace a jak problematiku správně uchopit.

Vedle kontaktů s pamětníky budou zdrojem informací městské kroniky, kroniky zájmových spolků a kronika závodu České zbrojovky. Studenti tak budou pátrat v okresním a oblastním archivu.

Časový plán realizace projektu bude pro všechny skupiny stejný, lišit se bude pouze tematicky. Plán předpokládá realizaci didaktického projektu v délce dvou měsíců. S pravidelnými krátkými konzultacemi v každém týdnu v rámci hodiny dějepisu, jak projekt v jednotlivých skupinách pokračuje. Získané informace i závěry budou skupiny předkládat na vybraných hodinách určených projektu písemně, aby byl patrný jejich postup. Současně tyto materiály budou sloužit jako příprava pro závěrečnou prezentaci. Výsledné shrnutí pak vytvoří širokou škálu důsledků evropské politiky na utváření života a životních podmínek v Uherském Brodě.

10.4.3 Realizační fáze projektu

Třetí a čtvrtá vyučovací hodina

Cíle:

- seznámení s historií České zbrojovky
- návštěva archivu a institucí města Uherský Brod

Metody:

- exkurze

Proběh hodiny:

Vlastní realizační fázi bude vhodné rozdělit do dvou částí. Tyto vyučovací hodiny ve formě exkurzí by probíhaly mimo školu. V úvodní části realizační fáze se studenti seznámí formou exkurze pod vedením vyučujícího s historií závodu České zbrojovky v Uherském Brodě a s institucemi, které jim mohou pomoci v průběhu realizace didaktického projektu s materiály k jeho zpracování. Jedná se Okresní archiv v Uherském Hradišti, Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě, Moravské zemské muzeum v Brně atd. Tato úvodní část jim umožní zorientovat se lépe v problematice a v institucích, které jim mohou být nápomocné.

Úvodní část realizační fáze

Jelikož projekt předpokládá propojení politických dějin státu s regionální historií, která souvisí s přesunem zbrojní výroby ze závodu České zbrojovky ve Strakoniciích do nového závodu v Uherském Brodě, bude vhodné zahájit projekt exkurzí do závodu České zbrojovky. Seznámit studenty s historií jeho vzniku a s výrobním programem, který byl realizován po jeho dostavbě. Exkurze bude spojena s přednáškou pracovníka závodu, který studenty

uvede do dané problematiky a do historických souvislostí. Při té příležitosti bude vhodné seznámit se s trojrozměrnými exponáty, které se nacházejí v muzeu závodu České zbrojovky v Uherském Brodě. Bude tak konkretizováno, co se vlastně v továrně vyrábělo a studenti lépe pochopí příčinu přesunu výroby a současně přesídlení i části pracovníků ze Strakonice do Uherského Brodu.

Dalším přípravným krokem, který bude předcházet hlavní části didaktického projektu, bude návštěva Státního okresního archivu v Uherském Hradišti případně Moravského zemského archivu v Brně. Cílem návštěv v těchto státních institucích bude vedle prezentace městských kronik, kronik zájmových spolků a archivního fondu závodu České zbrojovky v Uherském Brodě i seznámení s prostředím archivů, jejich fungováním a práce s archiváliemi. Tato část didaktického projektu bude současně akcentovat na úvodní podkapitolu Rámcově vzdělávacího programu s názvem „Historikovo řemeslo“.

Vlastní realizační fáze

Po této úvodní fázi bude následovat vlastní realizace projektu, kdy studenti postupují podle předem dohodnutého plánu a snaží se naplnit jeho obsah. Vyučující v této fázi ustupuje do pozadí a plní roli koordinátora, který usměrňuje činnost skupin a motivuje studenty k aktivitě.

Skupina studentů zabývající se problematikou výstavby závodu České zbrojovky v Uherském Brodě se zaměří na historii jeho vzniku, která bude do určité míry usnadněna exkurzí do závodu v přípravné části. Studenti budou hledat odpovědi na otázky, proč byl závod postaven v jejich městě. Kdo jej postavil a kdo jeho výstavbu financoval a jakou roli v tom sehrálo město Uherský Brod respektive jeho městské zastupitelstvo. Jaká byla interakce mezi městským zastupitelstvem a vedením nového podniku. Vedle informací získaných na exkurzi využijí studenti materiály v podobě publikací vydávaných u příležitosti vzniku České zbrojovky v Uherském Brodě,³⁹³ městské kroniky a archiválie z Moravského zemského archivu v Brně. Jako další zdroj informací jim budou sloužit vzpomínky pamětníků z řad rodinných příslušníků. Budou pátrat ve svých rodinách, zda byl někdo z jejich předků mezi prvními zaměstnanci podniku České zbrojovky. Jak se závod rozrůstal v dalším období a jaký vliv měl na utváření jejich životů ve městě. Pro tuto skupinu studentů se významným motivačním faktorem může stát zájem o historii vlastní rodiny.

³⁹³ Například: VYSKOČIL, František – FRENZL, Jiří: *Česká zbrojovka: 60 let České zbrojovky v Uherském Brodě 1936-1996*. Uherský Brod 1996.

Podle sčítání osob z roku 1930 žilo v Uherském Brodě 8 821 obyvatel.³⁹⁴ Nově příchozí zaměstnanci České zbrojovky ze Strakonice i se svými rodinami tak zvýšili počet obyvatel města a současně se změnila i sociální skladba zvýšením počtu osob pracujících v dělnické profesi. Při nejpočetnější předválečné zaměstnanosti pracovalo v závodě České zbrojovky v Uherském Brodě až 660 zaměstnanců.³⁹⁵ Další skupina studentů se tedy zaměří na sociální dopady vzniku nového závodu na život v Uherském Brodě. Hodnotit budou, jaký vliv měl pohyb obyvatelstva na život ve městě, jaký vliv to mělo na rozrůstání městské zástavby a zda se to odrazilo ve spolkovém životě. Jaké vznikaly zájmové spolky a sportovní kluby. Jaký vliv to mělo na členskou základnu a aktivitu spolku Sokol. V souvislosti s občanským životem budou studenti sledovat, jak nová skladba obyvatelstva změnila volební preference ve městě a v tehdejší uherskobrodském okrese. Současně bude zajímavé položit si otázku, jak se vzrůst a změna skladby obyvatelstva dotkla rozvoje podnikání ve městě a nakolik to přineslo do poměrně chudého kraje prosperitu. Jaké potřeby na vzdělávání nových pracovníků s sebou přinesl tak velký strojírenský podnik ve městě.

Poslední skupina studentů se zaměří na pátrání po osudech zaměstnanců zbrojovky, kteří přesídlili se svými rodinami z jihočeských Strakonice do Uherského Brodu, aby mohla být v novém závodě zahájena výroba. Již v přípravných jednáních v letech 1935-1936 bylo přijato nezbytné rozhodnutí převést do Uherského Brodu ze Strakonice současně s výrobou leteckých kulometů i cca 150 zaměstnanců.³⁹⁶ V období ukončení výstavby v listopadu a prosinci 1936 přešlo postupně ze Strakonice do Uherského Brodu 136 techniků a dělníků. Cílem pracovní skupiny studentů bude opět oslovit rodinné příslušníky a najít původní zaměstnance, kteří přišli ze Strakonice. Velmi zajímavé bude zjištění, v kolika rodinách jsou předci pocházející ze Strakonicka, jaké pohnutky měli pro svůj odchod a jak prožívali tak významnou životní změnu. Nabízí se možnost sledování jejich osudů v novém bydlišti, jejich zapojení do spolkového života, zda si z jihočeských Strakonice přinesli svoji kulturu nebo zda postupně přijímali kulturu jižní Moravy. Zdali udržovali dlouhodobě a pravidelně styky s rodinami v jižních Čechách a zda tyto vazby přetrvávají doposud. V souvislosti s tím bude zajímavé zjištění, zda se v těchto rodinách ještě udržují nějaké krajové zvyky nebo krajová kuchyně

³⁹⁴ Český statistický úřad. Historický lexikon obcí ČR 1869-2005 - 1. díl [online]. 2007-03-03, [cit. 2015-02-27]. s. 694, 695, záznam 66. Dostupné online.

³⁹⁵ VYSKOČIL, František – FRENZL, Jiří: *Česká zbrojovka: 60 let České zbrojovky v Uherském Brodě 1936-1996*. Uherský Brod 1996.

³⁹⁶ AČNB, f. Česká průmyslová banka v Praze, k. Schůze správní rady 1928-1938, *Zpráva obchodní a technická pro správní radu konanou dne 20. července 1936 v Praze*.

z jižních Čech. Rovněž bude zajímavé zjištění, zda se touto problematikou osudů příchozích ze Strakonicka již někdo zabýval.

Vedle praktické aplikace genealogie se v tomto případě, ale i ve skupinách předešlých, nabízí možnost využít zjištěné informace a kontakty v orální historii. Orální historie je poměrně mladá metoda historické práce, která má své limity, které je však možné eliminovat kombinací s dalšími zdroji. Nabízí se tak příležitost formou rozhovorů s pamětníky nebo jejich rodinnými příslušníky zjistit velmi zajímavé informace. Ústní historie podporuje schopnost empatie, vcítění se do lidí odlišných generací. Takto získané kontakty je pak možné využít při besedách, které budou společné pro všechny skupiny. Autenticita svědectví má studenty fascinovat, nadchnout a aktivovat pro další práci.

Pátá a šestá vyučovací hodina

Cíle:

- průběžné hodnocení o pokrocích v bádání jednotlivých skupin

Metody:

- prezentace
- diskuse

Průběh hodin:

V průběhu páté hodin by jednotlivé skupiny prezentovaly průběžné výsledky své práce. Po prezentaci by následovala vždy diskuse, při které by si prezentovaná skupina ujasňovala svůj postup a korigovala další kroky v realizaci didaktického projektu.

Šestá hodina by sloužila k ověření postupu v projektu u jednotlivých skupin a ke kontrole, zda korekce z předcházející hodiny byly v pokračování projektu uplatněny.

Předpokladem je, že tyto hodiny budou studenty motivovat k další aktivitě v plnění úkolů. Srovnáním jak daleko jsou se svým úkolem vzhledem k ostatním skupinám, je důležitým prvkem v postupu a ve zdárném završení celého projektu. Hodiny budou sloužit současně ke shromažďování písemných materiálů, které budou podkladem k vypracování závěrečné prezentace.

10.5 Zveřejnění výsledků

Sedmá hodina

Cíle:

- prezentace a hodnocení projektu

Metody:

- powerpointová prezentace
- diskuze

Didaktické pomůcky:

- počítač
- projektor
- nástěnky
- přehrávač
- tiskárna

Průběh hodiny:

Po uplynutí stanovené doby k realizaci projektu budou jednotlivé skupiny prezentovat výsledky své práce. Každá skupina odevzdá výsledky své práce písemně a následně vystoupí se svou prezentací v trvání asi deseti minut. Během této doby představí svůj výzkum. Po prezentaci bude následovat diskuse, ve které budou mít prostor studenti ostatních skupin se svými dotazy. Vyučující by se v této fázi projektu neměl zabývat pouze samotným projektem, ale současně by měl sledovat zpětnou vazbu na celý projekt a zájem studentů se na něm podílet.

V závěru didaktického projektu bude vytvořena celková prezentace, jejímž prostřednictvím bude zveřejněna práce jednotlivých skupin. Výsledky mohou být prezentovány nejen v rámci studentského kolektivu, ale mohou být využity i k prezentaci v rámci školy, středoškolské odborné činnosti a v rámci města formou článků v místním tisku. Rovněž se naskýtá možnost vytvořit v případě souhlasu respondentů databázi vzpomínek zachycených na zvukových nahrávkách nebo v písemné formě, která se stane nejen zajímavým historickým materiálem pro školu, ale rovněž cenným materiálem pro samotné město Uherský Brod.

10. 6 Hodnocení

Hodnocení je velmi důležitou součástí projektu a nemělo by se soustředit pouze na dosažený pracovní výsledek studentů. Hodnocení by mělo zahrnovat celý proces projektu, včetně jeho přípravné fáze. Již v přípravné fázi lze hodnotit aktivitu jednotlivců ve skupinách, vzájemnou spolupráci, míru samostatnosti při zpracování tématu apod. Hodnocení umožňuje vyhodnotit aktivitu studentů během celého trvání projektu a analyzovat úspěchy i neúspěchy v průběhu jednotlivých etap projektu.

Závěrečné hodnocení projektu provedou studenti společně s vyučujícím, který projekt řídil. Vyučující ve spolupráci se studenty komentuje a doplňuje prezentované závěry projektu. Studenti zhodnotí výsledky práce své vlastní skupiny i skupin ostatních, přístup k zadané problematice, aktivitu, schopnost spolupráce ve skupině, získané informace atd. Mělo by dojít k sebereflexi studentů, jak sami hodnotí svoji práci, co se jim podařilo a naopak co ne. Tato část didaktického projektu by neměla být nikdy podceňována, protože poskytuje studentům důležitou zpětnou vazbu o jejich práci.³⁹⁷

³⁹⁷ DÖMISCHOVÁ, Ivona: *Projektová výuka: moderní strategie vzdělávání v České republice a německy mluvících zemích*. Olomouc 2011, s. 32-37.

Seznam pramenů a literatury

1 Prameny

Archivní fondy

Archiv České národní banky

- Fond Česká průmyslová banka v Praze

Moravský zemský archiv v Brně

- Fond Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Uherský Brod
- Fond Zbrojovka Brno, a.s.

Národní archiv Praha

- Fond Nejvyššího účetního kontrolního úřadu v Praze
- Fond Předsednictvo ministerské rady

Státní oblastní archiv Třeboň pracoviště České Budějovice

- Fond Česká zbrojovka, a.s., Praha, továrna Strakonice 1919-1950

Úřad průmyslového vlastnictví

- Databáze patentů a užitných vzorů.

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha

- Fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb -1. oddělení
- Fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb -2. oddělení
- Fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb -3. oddělení
- Fond Zbrojně technický úřad 8 (ZTÚ 8)
- Fond Vojenská kancelář prezidenta republiky
- Fond Meziministerský sbor pro obranu státu

Paměti a dobová publicistika

Banse, Ewald: *Raum und Volk im Weltkrieg: Gedanken über eine nationale Wehrlehre*. 1914.

Beneš, Edvard: *Mnichovské dny*. Praha 1968.

Beneš, Edvard: *Šest let exilu a druhá světová válka*. Praha 1946.

Beneš, Edvard: *Boj o mír a bezpečnost státu. Československá zahraniční politika v projevech ministra Dra Ed. Beneše 1924-33*. Praha 1934.

Československá zahraniční politika v roce 1936. Svazek I. Praha 2003.

Drtina, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek I, kniha 1. Praha 1991.

2 Literatura

Balada, Jan: *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007.

Bystrický, Valerián – Deák, Ladislav: *Európa na prelome. Diplomatické a politické vzťahy v rokoch 1932-1933*. Bratislava 1973.

Čapka, František: *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha 2010.

Dejmek, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2002.

Dömischová, Ivona: *Projektová výuka: moderní strategie vzdělávání v České republice a německy mluvících zemích*. Olomouc 2011.

Dobry, Anatol: *Materiály ke studiu dějin československého hospodářství v letech 1918-1945*, Praha 1995.

Dobry, Anatol: *Základní směry vývoje Československého průmyslu v letech 1913-1938 a některé otázky sociálně politické*. Československý časopis historický, 1964, č. 5.

Dolínek, Vladimír – Vácha, Pavel – Karlický, Vladimír: *České zbraně a střelivo: tradice a současnost*. Praha 1995.

Fidler, Jiří: *Generálové legionáři*. Brno 1999.

Fidler, Jiří.: *Na čele armády – Náčelníci hlavního štábu branné moci 1919-1939*. Praha 2005.

Fidler, Jiří – Sluka, Václav: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha 2006.

Francev, Vladimír: *Československé zbraně ve světě. V míru i za války*. Praha 2015.

Franěk, Otakar: *Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky: koncern brněnské Zbrojovky v letech 1939/1945*, díl 3. Brno 1973.

Hejda, Jiří: *Žil jsem zbytečně*. Praha 1991.

- Hobsbawm, Erik: *Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991*. Praha 2010.
- Karlický, Vladimír: *Byla chemická válka v září 1938 reálná? Přípravenost Československa na chemickou válku v roce 1938*, Historie a vojenství, 1995, č. 5.
- Karlický, Vladimír: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918-1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967.
- Karlický, Vladimír: *Svět okřídleného šípů. Koncern Škoda Plzeň 1918-1945*. Praha 1999.
- Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938)*, Díl druhý, *Československo a české země v krizi a ohrožení (1930-1935)*. Praha 2002.
- Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938)*, Díl třetí, *O přežití a o život (1936-1938)*. Praha 2003.
- Katreba, Zoltán: *Československá zbrojní výroba na Slovensku v 30. a 40. letech 20. století (představy a realita)*. Československá armáda 1939-1945 (Plány a skutečnost), 2003.
- Katreba, Zoltán: *Vojenská továrna 5 – Vojenský technický a chemický ústav v Zemianských Kostolánach (1939-1940)*. Vojenská história, 2002, č. 1.
- Klimek, Antonín: *Velké dějiny Koruny české*. XIV. Svazek (1929-1938). Praha 2002.
- Kohárová, Marta: *Výstavba továrny na látky výbušné „S²“ v Sučanech na Slovensku v roce 1937-1939: příspěvek k výrobě látek výbušných v Československu 1918-1939*. Sborník Vojenské akademie Brno. Řada C - společenskovední. Brno 1994.
- Krumbach, Jan: *Půlstoletí letecké výroby v Kunovicích*. Praha 1987.
- Kubů, Eduard – Pátek, Jaroslav: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha 2000.
- Kvaček, Robert: *Československý rok 1938*. Praha 2011.
- Lacina, Vlastimil: *Hospodářství českých zemí 1880-1914*. Praha 1990.
- Muráriková, Zdena: *Zbrojářský průmysl na Slovensku v tridsátých letech 20. století*. Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo, 2014, č. 3.
- Novotný, Jan: *Projektová výuka a aspekty tvořivosti v edukačním procesu*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně 2012.
- Pavel, Jan: *Financování československé armády v letech 1934 až 1939*. Historie a vojenství, 2004, č. 1.
- Pavel, Jan: *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*. Historie a vojenství, 2006, č. 1,
- Pazdera, David – Skramoušský, Jan: *Česká zbrojovka. Historie výroby zbraní v Uherském Brodě*. Uherský Brod 2006.

- Pečenka, Marek – Luňák, Petr a kol.: *Encyklopedie moderní historie (1789-1999)*. Praha 1999.
- Piskovský, Petr – Orság, Milan: *Zbrojovka Vsetín. Padesát let závodu (1937-1987)*. Vsetín 1986.
- Pokorná, Alevtina – Hofman, Petr – Stehlík, Eduard, pod vedením Dvořan, Jiří a kol.: *Československá armáda 1918-1938*. Praha 1991.
- Popelínský, Lubomír – Kodeš, Vladimír – Ludvík, František: *Střelecká a raketová výzbroj letadel*. Praha 2010.
- Smatana, Karol: *Zabudnutá munička na Pováží*. Košice-Myslava 2004.
- Kolektiv autorů: *Studie o technice v českých zemích 1800-1918, svazek 2.*, Praha 1984.
- Straka, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936-1938*. Historie a vojenství, 2006, č. 2.
- Straka, Karel: *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha 2007.
- Kolektiv autorů: *Studie o technice v českých zemích 1918 – 1945*. Praha 1995.
- Šrámek, Pavel: *Československá armáda v roce 1938*. Brno 1996.
- Šrámek, Pavel a kolektiv: *Když zemřít, tak čestně. Československá armáda v září 1938*, Brno 1998.
- Svobodová, Radka a kol.: *Projektové řízení a projektové vyučování, aneb, jak na výukové projekty podle zásad projektového řízení*. Choceň 2010.
- Tomková, Anna a kol.: *Učíme v projektech*. Praha 2009.
- Valenta, Josef: *Pohledy: Projektová metoda ve škole a za školou*. Praha 1993.
- Vaněk, Alois – Suško, Ladislav: *Z historie strojárských a metalurgických závodov v Dubnici nad Váhom, 1928-1949*. Dubnica nad Váhom 1976.
- Veselý, Zdeněk: *Světová politika 20. století v dokumentech (1900-1945)*. Praha 2000.
- Vojenské dějiny Československa III. díl (1918-1939)*. Praha 1987.
- Vyskočil, František – Jiří, Frenzl: *Česká zbrojovka: 60 let České zbrojovky v Uherském Brodě 1936-1996*. Uherský Brod 1996.
- Žák, Milan a kol.: *Velká ekonomická encyklopedie*. Praha 1999.

Nepublikovaný rukopis

Skramoušský, Jan: *Historie České zbrojovky*.

Elektronické zdroje

<http://www.evida.cz/mikota/skoda/koncern/konc1.htm> (ověřeno k 22. lednu 2018)

<http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=6617&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (ověřeno k 27. lednu 2018).

<http://www.koncelik.eu/zakon-131-1936-obrana-statu/> (ověřeno k 11. dubnu 2016).

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/washingtonska-deklarace-18-10-1918/>(ověřeno k 26. prosinci 2017).

http://toulky.vojenstvi.cz/foto_index.php?galid=148 (ověřeno k 4. únoru 2018)

http://www.didaktis.cz/Data/files/Ke%20stazeni/Stredni%20skoly%20-%20ucebnice/Moderni%20dejiny/ Podklady _ SVP_Moderni_dejiny_SMALL.pdf(ověřeno k 7. dubnu. 2018).

<http://www.ub.cz/pages.aspx?rp=5&id=29&expandMenu=169> (ověřeno k 7. dubnu. 2018).

Seznam zkratek

APS	Armádní poradní sbor
MSOS	Meziministerský sbor pro věci obrany státu
MNO	Ministerstvo národní obrany
MZA	Moravský zemský archiv v Brně
NA	Národní archiv
NÚKÚ	Nejvyšší účetní kontrolní úřad
SOA ČB	Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště České Budějovice
VHA	Vojenský historický archiv
VKPR	Vojenská kancelář prezidenta republiky
VTLÚ	Vojenský technický a letecký ústav
VTÚ	Vojenský technický ústav
ZTÚ	Zbrojně technický úřad